

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ
ΣΧΟΛΗ ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑΣ

ΕΘΝΙΚΟ ΚΑΙ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΟ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ
ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΗ ΣΧΟΛΗ
ΤΜΗΜΑ
ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ - ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗΣ - ΨΥΧΟΛΟΓΙΑΣ

ΔΙΑΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΟ ΚΑΙ ΔΙΑΤΜΗΜΑΤΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
«ΗΘΙΚΗ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ»

*Η Βούληση και η Ανθρώπινη Ελευθερία κατά τον
Σοπενχάουερ*

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Της

Ζαρογκίκα Σ. Ιωάννας

Διπλωματούχου Τμήματος Φιλολογίας του Πανεπιστημίου Πατρών,
2008

Επιβλέπων Καθηγητής: Ηλιόπουλος Παναγιώτης, Δρ. Φιλοσοφίας, Διδάσκων του
Τμήματος Φιλολογίας του Πανεπιστημίου Πελ/σου.

Συνεπιβλέποντες: Πρωτοπαπαδάκης Ευάγγελος, Επίκουρος Καθηγητής του Εθνικού
και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών.

Πολίτης Γεώργιος, Επίκουρος Καθηγητής του Εθνικού και Καποδιστριακού
Πανεπιστημίου Αθηνών.

Καλαμάτα, Απρίλιος 2016

Πίνακας Περιεχομένων

Εισαγωγικό Σημείωμα.	4
Κεφάλαιο 1 ^ο : Η Φιλοσοφία της Ζωής και ο μεταφυσικός της χαρακτήρας.	12
Κεφάλαιο 2 ^ο : Η Βούληση και η Ελευθερία του ανθρώπου.	15
2.1 Το άλογο στοιχείο και η μεταφυσική διάσταση της ανθρώπινης επιθυμίας.	15
2.2. Η βούληση και η αγωνία του ανθρώπου προς εκπλήρωση των επιθυμιών του.	19
2.3. Η ματαιώση της βούλησης. Η δυστυχία και ο καταλυτικός ρόλος που διαδραματίζει στην ζωή του ανθρώπου.	20
2.4. Η ανελευθερία του ανθρώπου και η εξάρτηση της ευτυχίας του από την γνώμη της κοινωνίας.	25
2.5. Η αταραξία της ψυχής σε συνάρτηση με την ηλικία και τις επιθυμίες του ανθρώπου.	27
2.6. Ο επιβλαβής χαρακτήρας της κοινωνίας και οι επιπτώσεις της σχέσης του ατόμου με αυτή.	29
2.7. Οι έννοιες της ελευθερίας και της αυτάρκειας σε σχέση με τη λειτουργία του ανθρώπου ως μονάδα.	32
2.8. Η παραγωγικότητα και η δημιουργικότητα ως μέσα καταπολέμησης της ανία.	33
2.9. Ελευθερία: Ο καθορισμός της ευτυχίας με βάση την προσωπικότητα του ανθρώπου.	35
2.10. Η συσχέτιση της ανθρώπινης ευτυχίας με τις απολαύσεις της ζωής.	36
2.11. Η δύναμη της φαντασίας και η συρρίκνωση της ελευθερίας.	38
2.12. Η έννοια της Τύχης ως ρυθμιστικός παράγοντας των ανθρώπινων πεπραγμένων. .	40
2.13. Ο χρόνος και οι διαστάσεις του (παρελθόν, παρόν, μέλλον)	41
Κεφάλαιο 3 ^ο : Η Βούληση και η Τέχνη της Μουσικής.	44
3.1. Μουσική: Φαινομενολογικά παραστατικά μέσα και Αφαιρετικότητα.	44
3.2. Η Τέχνη κατά τον φιλόσοφο.	47
3.3. Η Τέχνη και η Αισθητική Περισυλλογή ως μέσα καταστολής της Βούλησης του ανθρώπου.	49
Κεφάλαιο 4 ^ο : Η Ηθική.	51
4.1. Κύρια ηθικά ελατήρια της ανθρώπινης συμπεριφοράς.	51
4.2. Η διαμόρφωση του χαρακτήρα του ανθρώπου σε συνάρτηση με τις κοινωνικές επαφές του.	55
4.2.1. Διαφορετικοί χαρακτήρες.	55
4.2.2. Ομοιότητα πνεύματος.	56
4.2.3. Η παιδεία ως βοηθός στις ανθρώπινες συναναστροφές.	57
4.2.4. Οριοθέτηση συναισθημάτων.	57
4.2.5. Η θυματοποίηση των ενάρετων ανθρώπων.	58
4.3. Η ανθρώπινη φύση: Ελευθερία και παρορμήσεις.	59

4.4. Οι μορφές των ανθρώπινων σχέσεων.	60
4.5. Η Φιλία.....	61
4.6. Ανελευθερία: η υποδούλωση του ανθρώπου στις αλλότριες γνώμες.	63
4.7. Ο Φθόνος	64
4.8. Η αυτογνωσία ως συστατικό στοιχείο στη ζωή του ανθρώπου.	66
4.9. Η αγάπη ως εγωιστική εκδήλωση των συναισθημάτων του ανθρώπου και η εκτίμηση ως αποδοχή της ετερότητας του άλλου.	68
4.10. Ψυχολογικές προσεγγίσεις.	69
4.11. Πολιτική.....	70
Επιλεγόμενα.....	75
Βιβλιογραφία	78

Εισαγωγικό Σημείωμα.

«Κάθε βουλητικό ενέργημα πηγάζει από την ανάγκη, επομένως από στέρηση, επομένως από πόνο. Με την πλήρωση της ανάγκης ο πόνος σταματά, ωστόσο σε κάθε επιθυμία που έχει εκπληρωθεί αντιστοιχούν τουλάχιστον δέκα ανεκπλήρωτες: κι ακόμα, η επιθυμία διαρκεί πολύ, οι απαιτήσεις τείνουν στο άπειρο, ενώ η πλήρωση είναι σύντομη και λειψή. Αλλά κι αυτή ακόμα η τελική ικανοποίηση είναι μόνο φαινομενική, η επιθυμία που εκπληρώθηκε δίνει αμέσως τη θέση της σε άλλη επιθυμία: η προηγούμενη ήταν πλάνη που την έχουμε πια καταλάβει, η νέα επιθυμία είναι πλάνη που δεν έχει γίνει ακόμη αντιληπτή. Δεν υπάρχει αντικείμενο της βούλησης που η απόκτησή του να μπορεί να μας δώσει σταθερή, αμετακίνητη πια ικανοποίηση: Το πράγμα μοιάζει με την ελεημοσύνη που πετάει κανείς στον ζητιάνο και που τον βοηθάει να τα βγάλει πέρα σήμερα παρατείνοντας έτσι το μαρτύριό του ως αύριο. Για τούτο λοιπόν, όσο η συνείδησή μας εξακολουθεί να διακατέχεται από τη βούλησή μας, όσο είμαστε έρμαιο των επιθυμιών, με τις ελπίδες και τους φόβους που διαρκώς τις συνοδεύουν, όσο είμαστε υποκείμενα του βούλεσθαι, δεν θα έχουμε ποτέ σταθερή ευτυχία και γαλήνη. Αδιάφορο αν επιδιώκουμε κάτι ή αν προσπαθούμε να γλιτώσουμε από κάτι, αν φοβόμαστε κάτι κακό ή αν επιδιώκουμε μίαν απόλαυση, ουσιαστικά πρόκειται για το ίδιο πράγμα: Η φροντίδα να ικανοποιήσουμε τη βούληση, η οποία διαρκώς απαιτεί κάτι, όποιας μορφής κι αν είναι αυτό, διακατέχει και κινεί διαρκώς τη συνείδηση».

[Σοπενχάουερ, Α. (1996), *Επιλογή από το έργο του*, μτφ. Ν. Σκουτερόπουλος - Κλ. Μπέτσεν, Αθήνα: Στιγμή, σσ. 70-71]

Το κύριο έργο του Σοπενχάουερ *Ο Κόσμος σαν Βούληση και σαν Παράσταση*, εισηγείται με δεξιοτεχνική επιχειρηματολογία και εντός μίας διαυγούς αναλυτικής πορείας την ιδέα μιας ανορθολογικής αρχής του κόσμου. Η γνωστή, ως αντικειμενική, πραγματικότητα συνιστά μια φαινομενική παράσταση, ένα φαινόμενο, κάτι που προσιδιάζει σε ψευδαίσθηση, σε αντίστοιχες φαντασιακές εμπειρίες και σε ονειροπόλημα. Οποιαδήποτε γνώση για τον κόσμο συνιστά ένα νοητικό οικοδόμημα του γνωρίζοντος υποκειμένου, κυριολεκτικά μια απεικόνιση. Η γνώση ορίζεται ως διαμορφωμένο πλέγμα παραστάσεων του νου, και προσλαμβάνει διττή διάσταση, αντικειμενική και υποκειμενική. Υπό αυτή την έννοια, τα αντικείμενα δεν είναι ανεξάρτητα από την αντίληψη που έχουμε για αυτά, αλλά και από την όλη ψυχολογική και ιδιοσυγκρασιακή μας υπόσταση. Ως εκ τούτου, η εν λόγω παράσταση αντανακλά και υποδηλώνει τον εξωτερικό κόσμο, αλλά δεν είναι σε θέση να αποκαλύψει, να φωτίσει τη βαθύτερη ουσία του, ολόκληρη την αλήθεια του, να συμπεριλάβει τις ακατάληπτες όψεις του.

Στη βάση της θεώρησης του Σοπενχάουερ, ο κόσμος παρουσιάζεται με δύο, δομικά διαφορετικούς τρόπους, *ως παράσταση και ως βούληση*, έννοιες των οποίων η αντιστοιχία ανάγεται στους καντιανούς όρους, *φαινόμενο και πράγμα καθεαυτό*¹. Έτσι, το φαινόμενο αποτελεί τη βάση, το έρεισμα, πάνω στο οποίο μπορεί να στηριχθεί η ανάπτυξη της παράστασης του κόσμου. Στο σημείο αυτό η εστίαση στρέφεται στην ουσία της παράστασης και του φαινομένου και στην αναγκαία συνθήκη της βούλησης, καθώς η τελευταία είναι η ακαταμάχητη ισχύς κάθε απόπειρας να γνωρίσουμε τον κόσμο δια της παράστασης. Η γνώση που μας παρέχουν οι παραστάσεις δεν είναι σε θέση να φωτίσει τις ενδότερες δυνάμεις που κρύβουν τα πράγματα, καθώς πρόκειται για μια εξωτερική, λιγότερο ή περισσότερο πληροφοριακή γνώση, η οποία απηχεί μία φαινομενική, τυπική όψη της αλήθειας.

Επιπρόσθετα, το άτομο που διαθέτει ως μόνη αντικειμενική, νοητική γνώση, τη γνώση του σώματός του, τη σωματική του ουσία και υπόσταση, εμμένει και προσκολλάται σε εκείνη και όσα προκαλεί αυτή, και ισοδυναμεί με δόμηση του ατομικού του *Εγώ* στη βάση της βούλησης για ζωή. Αντιπροτείνεται συνολικά, από τον Σοπενχάουερ, μια πορεία άρνησης της ζωής, με το νόημα της ύφεσης, περιστολής

---

¹Πελεgrίνης, Ν.Θ. (2012), *Οι πέντε εποχές της Φιλοσοφίας* (7^ηεκδ), Αθήνα: Παπασωτηρίου, σ. 349.

ή και εκρίζωσης των επιταγών του θυμικού, της δύναμης της επιθυμίας. Κατ' αυτό τον τρόπο επιτυγχάνεται η υπέρβαση του κλειστού ορίζοντα των σχεδιασμένων κινήσεων ή ενεργειών, επιτρέποντας να επιτύχει κανείς μια κατάσταση ειρήνης, γαλήνης της ψυχής, αποδέσμευσης από την ταλάντευση ανάμεσα στην επιθυμία και τον φόβο, στη χαρά και τον πόνο, στην ικανοποίηση και στο ανικανοποίητο, από τη φθορά δηλαδή που προκαλούν οι αναγεννώμενες ατέρμονα επιθυμίες. Σε αυτό το πλαίσιο κίνησης και οργάνωσης κατακτάται η ελευθερία και η αυτάρκεια, η αυτοδυναμία ως συνθήκη του ευδαίμονος βίου.

Η εξωτερική πραγματικότητα σχετίζεται άμεσα με τη βούληση και συγκεκριμένα με το πλαίσιο των σχέσεων και των ενεργειών που δημιουργούνται από την εκδήλωση αυτής. Μέσα στον κόσμο αναπτύσσονται αντιπαλότητες, αντιδράσεις και καταστάσεις ιδιαίτερα αρνητικά φορτισμένες, οι οποίες όμως αποτελούν σχεδόν μόνιμα στοιχεία της ζωής του ανθρώπου, με μοναδική στιγμή εξαίρεσης, την στιγμή της αισθητικής ενατένισης.

Η ιδιαιτερότητα της μεταφυσικής θεώρησης του Σοπενχάουερ στηρίζεται στην απουσία κατάφασης, στηρίζεται δηλαδή στην άρνηση γενικότερα, και ειδικότερα στην άρνηση του ανθρώπου να ταχθεί με την ενιαία αρχή. Μόνο τότε ο άνθρωπος θα λυτρωθεί από τα δεσμά που του επιβάλλει η κοινωνία και η συναναστροφή του με τους γύρω του, θα νιώσει αυτάρκης και θα διάγει έναν βίο ελεύθερο και ευδαίμονα. Η φιλοσοφική θεώρηση του εν λόγω φιλοσόφου είναι μονιστική, υπό την έννοια ότι η βούληση συνιστά πηγή όλων των εκδηλώσεων και των ενεργειών του ανθρώπου.

Η βούληση έχει κεντρική εννοιολογική θέση στο φιλοσοφικό σύστημα του Σοπενχάουερ, καθώς αναγνωρίζεται ως η κατεξοχήν πηγή όλων των εκφάνσεων της ανθρώπινης δημιουργικότητας και δράσης. Η δύναμη που ασκεί η βούληση είναι καταλυτικής σημασίας, γεγονός που διαφαίνεται σε κάθε πτυχή της ανθρώπινης δραστηριότητας². Οι επιθυμίες διαθέτουν την ιδιότητα της αναγέννησης υπό την έννοια ότι δεν παύουν, δεν ολοκληρώνονται μέσα από την εκπλήρωσή τους, αντιθέτως επανέρχονται με άλλη μορφή και με μεγαλύτερη δύναμη. Οποιαδήποτε

---

² Schopenhauer, A. (2010), *Αφορισμοί: για την πρακτική σοφία της ζωής*, μτφ. Δημήτρης Υφαντής, Αθήνα: Ροές, σ. 255.

μορφή επιθυμίας, αμιγώς συναισθηματική ή σεξουαλική, όταν πραγματοποιείται δημιουργεί τη βάση και τις κατάλληλες προϋποθέσεις για επανεμφάνιση. Ο Σοπενχάουερ προτείνει σταθερά την ιδέα απαλλαγής από τις επιθυμίες και την ακύρωσή τους ώστε να αποφευχθεί η καταδυναστευτική επιρροή που ασκούν στον άνθρωπο και τον αιχμαλωτίζουν σε έναν φαύλο κύκλο ανούσιων και ατελέσφορων στόχων.

Επιπλέον, το άλγος, ως έννοια που σταθερά επανέρχεται στη φιλοσοφία του Σοπενχάουερ, σχετίζεται άμεσα με την βούληση, καθώς αυτό προκαλείται από τη λειτουργία και την επενέργειά της³. Ο κόσμος και η ουσία του ατόμου ταυτίζονται με την ασυγκράτητη και με την άνευ ορίων όρεξη και επιθυμία για ικανοποίηση των αναγκών τους, καθώς η ικανοποίηση μιας ανάγκης ανοίγει τον κύκλο της εκπλήρωσης της επόμενης και η διαδικασία επιφέρει ανία. Το άλγος και οποιοδήποτε αρνητικό συναίσθημα είναι ευθέως συναρτώμενα με την ακατάπαυστη επιθυμία. Έτσι, λοιπόν, η ανελευθερία και η αίσθηση καταπίεσης προκύπτουν από την αδιάκοπα ανανεωμένη επιθυμία, επιφέρουν ανία και καλλιεργούν το αίσθημα της υποτέλειας.

Σε αντίθεση με τον υποτελή στις προσταγές της βούλησης, ο άνθρωπος που ζει σε καθεστώς αυτάρκειας και επιβάλλει ελέγχους και όρια στις επιθυμίες του, επιτυγχάνει πληρέστερα την αταραξία της ψυχής και γενικότερα της ζωής του, ενώ συγχρόνως απολαμβάνει τις συνθήκες ελευθερίας που δημιουργούνται. Η αυτεπίγνωση και η αναγνώριση των ορίων λειτουργούν ευνοϊκά για τον άνθρωπο και πριμοδοτούν την παραγωγικότητα. Η κάθε δράση και δραστηριότητα του ανθρώπου συνοδεύονται από την αυτοσυνειδησία και την απόλυτη επίγνωση της σκοπιμότητας και της αναγκαιότητάς τους. Η αυτεπίγνωση και η δράση εντός των ορίων της αυτοσυνειδησίας λειτουργεί λυτρωτικά και παραγωγικά συνάμα. Σε δεύτερο επίπεδο, η αποδέσμευση από το φάντασμα της αλλότριας γνώμης και του αυτοπροσδιορισμού στη βάση της ανταπόκρισης των άλλων, αποτελεί αναγκαία συνθήκη για την επίτευξη της ελευθερίας και τη δημιουργική εκμετάλλευση των παραγωγικών δυνάμεων του ανθρώπου.

---

³ Schopenhauer, A. (1975), *Ο κόσμος σαν βούληση και σαν παράσταση*, μτφ. Αχιλλέας Α. Βαγενάς, Αθήνα: Αναγνωστίδη, σ. 394-396.

Ακόμη, η ικανότητα του ανθρώπου να αυτοπροσδιορίζεται, συρρικνώνοντας ή ακόμα και απαξιώνοντας τις επιδράσεις που δέχεται από το εξωτερικό του περιβάλλον και τα έξωθεν επιβεβλημένα κριτήρια, και να στηρίζεται σε προσωπικά κίνητρα συνιστά συνθήκη και πλαίσιο όπου μπορεί να ακμάσει η ευτυχία του και να πραγματοποιηθεί προοδευτικά η ελευθερία⁴ του. Σε αυτό το πλαίσιο γίνεται διάκριση ανάμεσα στους όρους *operari* και *esse*⁵, ως αμιγώς αντιτιθέμενους, καθώς ο μεν πρώτος λειτουργεί ανασταλτικά ως προς την ελευθερία, ενώ ο δεύτερος ενθαρρυντικά. Πιο συγκεκριμένα, η έννοια του *operari* σχετίζεται με τη δράση που ορίζεται από τον χαρακτήρα του ανθρώπου, ενώ το *esse* έχει να κάνει με την ελεύθερη επιλογή, καθώς ο άνθρωπος επιλέγει τον χαρακτήρα του, τον τρόπο σύμφωνα με τον οποίο θέλει να δρα και εν γένει να «είναι». Με τη δεύτερη περίπτωση σχετίζεται πιο δραστικά και ουσιαστικά η έννοια της ηθικής ευθύνης, καθώς η αθωότητα ή η ενοχή συνδέονται κυρίως με το τί είναι και τί επιλέγει να είναι κανείς. Ο Σοπενχάουερ αξιολογεί αρνητικά τον συγχρωτισμό του ανθρώπου με το κοινωνικό σύνολο και την ανάμιξή του σε ζητήματα του κοινωνικού βίου. Η κοινωνικότητα⁶ και ο κάθε τύπος κοινωνικής ζωής ανοίγει έναν κύκλο αρνητικών βιωμάτων και δυσάρεστων εμπειριών για τον άνθρωπο, ποικίλης έντασης και έκτασης: απογοήτευση, ματαιώσεις, κόπωση, ψυχικές ταλαντεύσεις δημιουργούνται από τη συναναστροφή του με τους άλλους και από την επίμονη και συνεχή διέγερση του επιθυμητικού του.

Για τον Σοπενχάουερ, η ένταξη του ατόμου σε μια ομάδα και η κοινωνική συνομιλία συναρτάται άμεσα με την ανάγκη τροποποίησης και αλλοίωσης της ταυτότητάς του καθώς επιβάλλεται η προσαρμογή στη νέα συνθήκη. Κάθε προσαρμογή του ανθρώπου συνδέεται αναπόφευκτα με παραχωρήσεις, με έκπτωση των αξιών του, με επίδειξη διαλλακτικότητας και συμβιβασμού, και εν τέλει με υποχώρηση και καταπίεση. Η συνδιαλλαγή, για να είναι επιτυχημένη, καταλήγει να σημαίνει επώδυνη απόκρυψη της πραγματικής ταυτότητας. Υπό αυτή την έννοια, ο

---

⁴Schopenhauer, A. (2010), *Αφορισμοί: για την πρακτική σοφία της ζωής*, μτφ. Δημήτρης Υφαντής, Αθήνα: Ροές, σ.214.

⁵Schopenhauer, A. (1995), *On the basis of morality*, Indianapolis: Hackett Publishing Company, σ.112.

⁶Schopenhauer, A. (2010), *Αφορισμοί: για την πρακτική σοφία της ζωής*, μτφ. Δημήτρης Υφαντής, Αθήνα: Ροές, σ. 214.

φιλόσοφος καταλήγει στο συμπέρασμα πως η διάθεση για απομόνωση και η πρόκριση του εαυτού σε σχέση με τις απαιτήσεις της ομάδας, δεν σημαίνει εγωπάθεια αλλά είναι ενδεικτική της διανοητικής και ηθικής αξίας του κάθε ανθρώπου. Η μοναχικότητα δεν είναι έμφυτο χαρακτηριστικό αλλά συνιστά επιλογή και προκύπτει ως αποτέλεσμα αιτιακών σχέσεων. Η τάση προς την αποστασιοποίηση και η επιθυμία για απομόνωση παρατηρείται καθώς περνούν τα χρόνια και ο άνθρωπος ωριμάζει βιολογικά, αν και υπάρχουν περιπτώσεις που συναντάται και σε μικρότερες ηλικίες⁷. Οι εμπειρίες και ο στοχασμός πάνω σε αυτές, ένας τύπος φιλτραρίσματος και μιας αξιολόγησης πιο βαθιάς και ουσιαστικής, κατευθύνουν στην επιλογή της απόστασης και της αναδίπλωσης στα εις εαυτόν.

Η δημιουργικότητα, όπως εκφράζεται στην ανάληψη και ολοκλήρωση ενός έργου, μεταφράζεται ως ικανοποίηση τόσο του πνεύματος όσο και του συναισθήματος του ανθρώπου καθώς προβάλλει και αξιοποιεί τα θετικά στοιχεία του και ευνοεί την απομάκρυνσή του από ανούσιες και φαύλες ενασχολήσεις. Κάθε άνθρωπος προσλαμβάνει διαφορετικά τον κόσμο και υπό αυτό το πρίσμα νοηματοδοτεί και αξιολογεί τα εξωτερικά ερεθίσματα που δέχεται. Το ίδιο εξωτερικό στοιχείο δύναται, υπό αυτή την έννοια, να προσλάβει ποικίλες ερμηνείες και να αντιμετωπιστεί με ποικιλία τρόπων. Οι άνθρωποι, κατά τον Σοπενχάουερ, μοιράζονται το ίδιο περιβάλλον, ωστόσο ανήκουν στον δικό τους περικλειστο κόσμο που ορίζεται από τις παραστάσεις, την κοσμοθεωρία, τις προθέσεις και τα συναισθήματά τους. Ο θετικός ή αρνητικός προσδιορισμός των εξωτερικών ερεθισμάτων ορίζεται από την ποιότητα του συνειδέναι, εξαρτάται δηλαδή από το ηθικό και διανοητικό επίπεδο της κάθε ατομικότητας· το ποιόν αυτό καθαυτό ορίζει και διαμορφώνει και την ποιότητα του κάθε βιώματος, καθώς βρίσκεται σε ευθεία σχέση με το συνειδέναι.

Ο άνθρωπος που διαθέτει ιδιαίτερα χαρίσματα και, κυρίως, τις ιδιότητες που απαιτούνται για την εκτέλεση και ολοκλήρωση έργων σπουδαίων, βρίσκεται στην προνομιακή κατάσταση να απολαμβάνει τη ζωή σε δύο επίπεδα⁸, καθώς η

---

⁷Schopenhauer, A. (2010), *Αφορισμοί: για την πρακτική σοφία της ζωής*, μτφ. Δημήτρης Υφαντής, Αθήνα: Ροές, σ. 222.

⁸Madigan, T. (2005), «Schopenhauer's Compassionate Morality», *Philosophy Now* 52, σσ. 16-7.

ενασχόλησή του με ποικίλα ενδιαφέροντα και ζητήματα που δεν μπορούν να θεωρηθούν τετριμμένα, του ανοίγει νέους ορίζοντες και πριμοδοτεί τη ζωή του με πρωτοτυπία και ζωντάνια. Έτσι, η κυριαρχία της βούλησης υφίσταται σοβαρό πλήγμα και διαρκώς συρρικνώνεται, καθώς η αποκτώμενη από τον άνθρωπο γνώση επιδρά σημαντικά πάνω του, στη σκέψη και την συμπεριφορά του, σε σημείο που μπορεί να απαλλαγθεί από το βάρος της συνεχούς επιθυμίας⁹. Η απελευθέρωση συνίσταται αφ' ενός στην εξουδετέρωση της δύναμης της αιτιότητας, των παραμέτρων του χώρου και του χρόνου, μέσω των οποίων η βούληση εξατομικεύεται, αφ' ετέρου στην ενεργοποίηση του καθαρού υποκειμένου της γνώσης. Η αποδέσμευση ισούται με την παύση της επιθυμίας και συντελείται στο πλαίσιο της αισθητικής ενατένισης των έργων τέχνης.

Κατά την αισθητική αλληλεπίδραση επιτυγχάνεται η άρση της ατομικής ταυτότητας, δεν υφίσταται πλέον το ατομικό ον, όπως εντοπίζεται στην καθημερινή εμπειρική εποπτεία¹⁰. Σε πρώτο επίπεδο αγνοεί την ατομικότητα του αντικειμένου (έργο τέχνης) και διεισδύει σε αυτό καθαυτό το πράγμα που θεάται ή εν γένει απολαμβάνει. Σε επόμενο επίπεδο απαλλάσσεται και από τη δική του ατομικότητα και τα συμπαρομαρτούμενά της, τις παραμέτρους του χώρου και χρόνου, το πλαίσιο αιτιακών συναφειών, και συνακόλουθα την αγωνία που προκαλούν οι αρνητικές (άλγος) ή θετικές (ηδονή) κινήσεις της βούλησης.

Η έννοια της μουσικής και η πρόσληψή της στη φιλοσοφία του Σοπενχάουερ δεν ορίζεται συναρτώμενη με τον λόγο, ή με μια ιδέα που αποτελεί ενδεχόμενη έκφρασή της στον κόσμο των αισθήσεων¹¹. Συνδέεται άμεσα με την έννοια της βούλησης, η οποία διαφοροποιείται από το λογικό, την αιτιότητα και την συνείδηση. Πρόκειται για κάτι άδηλο, αναίτιο, που συνιστά την πραγματικότητα *per se*. Η Μουσική κατέχει κυρίαρχη θέση στην αισθητική θεώρηση του Σοπενχάουερ, καθώς λόγω της αφαιρετικότητάς της, δεν βασίζεται σε φαινόμενα, σε παραστατικά μέσα αλλά διαθέτει μεταφυσική ιδιότητα. Η εν λόγω τέχνη αναπαριστά την βούληση στην ουσία

---

⁹ Τσέτσος, Μ. (2004), *Βούληση και Ήχος. Η Μεταφυσική της Μουσικής στη Φιλοσοφία του Σοπενχάουερ*, Αθήνα: Βιβλιοπωλείον της Εστίας, σ. 164

¹⁰ Τσέτσος, Μ. (2004), *ό.π.*, σσ. 165-6.

¹¹ Τσέτσος, Μ. (2004), *ό.π.*, σ. 83.

της, αδιαμεσολάβητη και σε απόλυτη διάσταση με τον τρόπο που παρουσιάζεται όταν θεωρείται από ατομικιστική σκοπιά. Ίσως, κατά τον Σοπενχάουερ, είναι η μόνη τέχνη που αποτελεί την τέλεια ενσάρκωση της Βούλησης¹².

Η εκτίμηση και η αγάπη βρίσκονται σε συγκρουσιακή σχέση κατά τον Σοπενχάουερ, ο οποίος επισημαίνει πως πολύ πιο εύκολα επιδεικνύει κανείς αισθήματα αγάπης παρά αισθήματα εκτίμησης, πιο πολύ αγαπά κανείς παρά εκτιμά. Η αγάπη βασίζεται σε ιδιοτελή κίνητρα κατά κύριο λόγο, καθώς αναγκαία συνθήκη για την εκδήλωσή της αποτελεί η προσαρμογή του άλλου στις δικές μας απαιτήσεις και «θέλω», και η συμβολή του στην ικανοποίησή τους. Υπό αυτή την έννοια συνάγεται το συμπέρασμα πως η αποδοχή και η προσαρμογή των άλλων στα όσα προστάζει η βούληση και οι κινήσεις της συνιστούν αναγκαίο όρο και συγκροτούν ισχυρή βάση για την εκδήλωση αισθημάτων αγάπης.

Η εργασία αυτή επιχειρεί μια συνοπτική κατά το δυνατόν επισκόπηση της έννοιας της βούλησης και του τρόπου που επηρεάζει τις εκφάνσεις της ανθρώπινης δραστηριότητας και πράξης. Η εστίαση αφορά στους τομείς της Τέχνης και της Ηθικής σε σταθερή συνάρτηση με τη βούληση και τις κινήσεις της. Ακολούθως, στο πλαίσιο της φιλοσοφίας της ζωής, παρουσιάζονται και αναλύονται οι έννοιες της αισθητικής ενατένισης, της ελευθερίας - αυτενέργειας του ατόμου, της φιλίας και της αυτάρκειας, του φθόνου και της ματαιοδοξίας.

---

¹² Schopenhauer, A. (1975), *Ο κόσμος σαν βούληση και σαν παράσταση*, μτφ. Αχιλλέας Α. Βαγενάς, Αθήνα: Αναγνωστίδη, σ. 329.

Κεφάλαιο 1^ο : Η Φιλοσοφία της Ζωής και ο μεταφυσικός της χαρακτήρας.

«Μια φιλοσοφία ανάμεσα στις σελίδες της οποίας δεν ακούγονται τα δάκρυα, το ουρλιαχτό και ο βρυγμός των οδόντων, δεν είναι φιλοσοφία.»¹³

Ο Σοπενχάουερ και ο Νίτσε θεωρούνται πρόδρομοι και θεμελιωτές του εν λόγω φιλοσοφικού ρεύματος καλύπτοντας χρονικά με τη συγγραφική τους παραγωγή την ενδιάμεση φάση του, καθώς οι απαρχές του εντοπίζονται στον Ρομαντισμό και η ώριμη φάση του, η κατάληξή του, καλύπτει και τις πρώτες δεκαετίες του 20^{ου} αι.¹⁴. Ο Σοπενχάουερ διαμορφώνει τις θεματολογικές και μεθοδολογικές συνισταμένες του ρεύματος, το εννοιολογικό *substratum* και το ειδικό λεξιλόγιο¹⁵.

Κυρίαρχη έννοια στη φιλοσοφία της ζωής καθίσταται το γίνεσθαι και η δυναμική που ενέχει έναντι του άκαμπτου και στατικού είναι. Ασκείται κριτική στις ακαδημαϊκές φιλοσοφικές θεωρήσεις, στη ρασιοναλιστική βάση της προγενέστερης φιλοσοφίας. Το αντίπαλον δέος της αυτοσυνείδησης πλέον είναι η απόπειρα ανάδειξης της αυτοσυναίσθησης, ενός τύπου αυτεμπειρίας, η πριμοδότηση της σωματικής πρόσληψης¹⁶. Συνακόλουθα κεντρικοί άξονες καθίστανται οι έννοιες του σώματος, της οδύνης και της ηδονής, του άλγους και του θανάτου, ζητήματα έμφυλων ταυτοτήτων και σεξουαλικότητας.

Η έλλογη δύναμη σχετίζεται πλέον με την υλική, ζώσα πραγματικότητα, ελέγχεται και διερευνάται στα όρια του σώματος, συναρτάται με τα ορμέμφυτα, τις ενστικτώδεις ροπές και τις επιθυμίες. Κατά τον Σοπενχάουερ το γνωστικό υποκείμενο αποσυνδέεται από την έννοια του καθαρού λόγου, της νόησης και αυτοσυνείδησης, τους κεντρικούς εννοιολογικούς πυρήνες του γερμανικού ιδεαλισμού, και παύει να

---

¹³Schopenhauer, A. (1975), *Ο κόσμος σαν βούληση και σαν παράσταση*, μτφ. Αχιλλέας Α. Βαγενάς, Αθήνα: Αναγνωστίδη, σ.150,18.

¹⁴Χαιρόπουλος, Π.Γ. (2005), *Μουσική και ζωή: έρευνα στη φιλοσοφία της μουσικής του Πλάτωνα, του Σοπενχάουερ και του Νίτσε* (διδ. διατριβή), Θεσσαλονίκη, σσ.79-80.

¹⁵Fox, M. (1980), *Schopenhauer: His Philosophical Achievement*, Brighton: Harvester Press, σ. 17.

¹⁶Χαιρόπουλος, Π.Γ. (2005), *Μουσική και ζωή: έρευνα στη φιλοσοφία της μουσικής του Πλάτωνα, του Σοπενχάουερ και του Νίτσε* (διδ. διατριβή), Θεσσαλονίκη, σσ. 80-1.

είναι «ασώματη φτερωτή κεφαλή αγγέλου».

Η ανάδειξη της προσωπικής εμπειρίας, της σκοτεινής όψης και φθαρτικής επιρροής της βούλησης εντοπίζεται στην εδραίωση της έννοιας του άλγους και της οδύνης ως κεντρικών παραμέτρων στη φιλοσοφία του Σοπενχάουερ. Ο πόνος, ως ουσιώδες στοιχείο της πραγματικότητας, γίνεται αντικείμενο αισθητικής μετεξάχνωσης στην παραγωγή του Βάγκνερ και υπόβαθρο θεωρητικό του λεγόμενου «μαύρου ρομαντισμού»¹⁷.

Στη Φιλοσοφία της Ζωής, κατά τον Σοπενχάουερ, η διερεύνηση της μεταφυσικής της μουσικής, όπου προσδιορίζεται ο εσωτερικός πυρήνας, η ουσία της, καταυγάζει σε δεύτερο επίπεδο την μεταφυσική της φύσης καθώς προσεγγίζει τη βούληση παραμερίζοντας τον εξωτερικό κόσμο, τα φαινόμενα και τις ιδέες, και παρέχει τις προκείμενες της μεταφυσικής των ηθών· έστω και προσωρινά ο άνθρωπος απαλλάσσεται από τα δεσμά της βούλησης.

Ο μεταφυσικός χαρακτήρας της φιλοσοφίας του Σοπενχάουερ ερείδεται στην σύνδεση των όσων προσλαμβάνονται εμπειρικά και συγκροτούν τη φαινομενική πραγματικότητα με την αρχή που υπάρχει εντός τους και είναι απροσπέλαστη από την εμπειρία. Εστιακό σημείο της φιλοσοφίας του συνιστά η εμπειρία του άλγους που φανερώνεται με ποικίλες μορφές και συνδέεται με τον φόβο και την αδιαφάνεια. Οι αρνητικές και φθαρτικές εμπειρίες ερμηνεύονται στη βάση της κεντρικής και ενιαίας αρχής της βούλησης¹⁸, η οποία ως μύχια και παγιωμένη ουσία φέρει κατ' εξοχήν αρνητικό πρόσημο, σχετίζεται με τις έννοιες της έριδας και της απληστίας, διαμορφώνει συγκρουσιακές καταστάσεις και νοείται, εν γένει, ως στέρηση και έλλειψη.

Υπό αυτό το πρίσμα θεωρούμενη, η ιδιαίτερη αξία της Μουσικής Τέχνης έγκειται στην αμεσότητα που παρέχει καθώς αισθητοποιεί τη βούληση, και την μετατροπή της

---

¹⁷Χαιρόπουλος, Π.Γ. (2005), *Μουσική και ζωή: έρευνα στη φιλοσοφία της μουσικής του Πλάτωνα, του Σοπενχάουερ και του Νίτσε* (διδ. διατριβή), Θεσσαλονίκη, σ. 101.

¹⁸Χαιρόπουλος, Π.Γ. (2005), ό.π., σ. 180.

σε θεραπεία¹⁹ των αλγηδόνων. Η γλώσσα της Μουσικής εκφράζει την ιστορία των επιθυμιών και αποκαλύπτει τη σκοτεινή, νεφελώδη αρχή της ζωής. Αν και για βραχύ χρονικό διάστημα αίρει τις επιθετικές τάσεις της βούλησης, ωστόσο επαρκώς προϋδεάζει για την κατάσταση της απόλυτης γαλήνης, όταν απονεκρώνονται ορμές και επιθυμίες, και όλα μεταβαίνουν στην κατάσταση του «τίποτα»²⁰.

Η εξωτερική αντικειμενική πραγματικότητα συνιστά έκφραση της δύναμης και των ορμητικών κινήσεων της βούλησης. Ο κόσμος, στην μορφή που υπάρχει, παρέχει ικανότατο τεκμήριο των αντιπαλοτήτων που δημιουργεί η βούληση ως ενέργημα· το άλγος δεν είναι απλό συμβάν αλλά συναιρείται απόλυτα με την ουσία της ανθρώπινης ζωής ως συστατικό στοιχείο απόλυτο και μόνιμο, με εξαίρεση την περίπτωση της αισθητικής ενατένισης που λειτουργεί ως ανασχετικός παράγοντας αλλά προσωρινά.

Η ιδιαιτερότητα της μεταφυσικής θεώρησης του Σοπενχάουερ έγκειται στην απουσία κατάφασης της ενιαίας αρχής και ουσίας και την έμφαση στην αντίθετη κατεύθυνση, της απομάκρυνσης, της απόρριψης και αποφυγής της ως τρόπου λύτρωσης και εξασφάλισης της αταραξίας και αυτάρκειας που προαπαιτούνται για έναν ευδαίμονα, αξιοπρεπή και ελεύθερο βίο.

---

¹⁹Schopenhauer, A. (1975), *Ο κόσμος σαν βούληση και σαν παράσταση*, μτφ. Αχλλέας Α. Βαγενάς, Αθήνα: Αναγνωστίδη, σ. 346.

²⁰Χαιρόπουλος, Π.Γ. (2005), *Μουσική και ζωή: έρευνα στη φιλοσοφία της μουσικής του Πλάτωνα, του Σοπενχάουερ και του Νίτσε* (διδ. διατριβή), Θεσσαλονίκη, σ. 176.

Κεφάλαιο 2^ο: Η Βούληση και η Ελευθερία του ανθρώπου.

2.1 Το άλογο στοιχείο και η μεταφυσική διάσταση της ανθρώπινης επιθυμίας.

Ο κόσμος οδηγείται από μια διαρκώς ανικανοποίητη, σχεδόν αδηφάγο διάθεση πραγμάτωσης των επιθυμιών. Η βούληση καθίσταται στο φιλοσοφικό σύστημα του Σοπενχάουερ το κατεξοχήν κίνητρο, ελατήριο της ανθρώπινης δράσης, η κινητήριος δύναμη και κατευθυντήρια γραμμή που ορίζει όλες τις εκφάνσεις της ανθρώπινης δημιουργικότητας και δράσης. Οι ανθρώπινες επιθυμίες απλώνονται σε μία ευρύτατη γκάμα και ενέχουν δυναμική εξέλιξης και επέκτασης, ώστε ποτέ να μην ολοκληρώνονται και να μην υπακούν σε τελεολογικά σχήματα. Οι συναισθηματικές επιθυμίες, οι σεξουαλικές και σωματικές ροπές δεν ολοκληρώνονται με την τέλεσή τους παρά αναγεννώνται, μετασχηματίζονται και εμφανίζονται εκ νέου με νέα μορφή και δυναμική. Η βασική φιλοσοφική αρχή του Σοπενχάουερ κατευθύνεται στην ιδέα της εξάλειψης ή ακύρωσης των επιθυμιών που εμμονικά επιστρέφουν και ουδέποτε αποδεσμεύουν το άτομο. Η φιλοσοφική θεώρησή του είναι μονιστική υπό την έννοια ότι όλα τα πράγματα είναι κατ' ουσίαν ίδια αφού ως πρώτη ύλη τους έχουν τη βούληση, συνιστούν δηλαδή εκδηλώσεις της βούλησης²¹.

Ο Χέγκελ εισήγαγε την έννοια του *Zeitgeist*, την ιδέα ότι η κοινωνία οργάνωνε τη δράση της στη βάση μιας συλλογικής συνείδησης, και στον άξονα νορμών που προσανατόλιζαν προς συγκεκριμένες κατευθύνσεις. Οι ντιρεκτίβες αυτές, προερχόμενες από την κοινή συλλογική δεξαμενή, υποδείκνυαν τον τρόπο δράσης και ενέπνεαν τις ανάγκες των μελών και τον τρόπο εκπλήρωσής τους. Ο Σοπενχάουερ αντιτίθεται στην έννοια της λογικής βελτιοδοξίας και στην πίστη πως η ατομική ηθική οριζόταν και ελεγχόταν από κοινωνικές αρχές κοινές για όλους, στον τύπο αξιωμάτων, από τον Λόγο και τις επιταγές του. Βασική έννοια στη συγκρότηση του φιλοσοφικού εννοιολογικού συστήματός του συνιστά η *Wille zum Leben* (βούληση του ζην) στη βάση της οποίας θεμελιώνει τη θέση του πως οι άνθρωποι καθοδηγούνται από την επιθυμία τους. Οι ανθρώπινες επιθυμίες είναι μάταιες, αλλά

---

²¹Schopenhauer, A. (1975), *Ο κόσμος σαν βούληση και σαν παράσταση*, μτφ. Αχλλέας Α. Βαγενάς, Αθήνα: Αναγνωστίδη, σ. 150 κ.εξ.

ακαθοδήγητες. Η βούληση επομένως συνιστά μεταφυσική οντότητα που ελέγχει και ορίζει όχι μόνο τις πράξεις αλλά και το ευρύ φάσμα των παρατηρούμενων φαινομένων, όλες τις εκφάνσεις της ανθρώπινης δραστηριότητας.

Ο Σοπενχάουερ βασίστηκε στον καντιανό θεωρητικό διαχωρισμό της πραγματικότητας υπό την έννοια ότι η πραγματικότητα υπάρχει όπως την προσλαμβάνουμε και την αντιλαμβανόμαστε (φαινομενική) καθώς αποκτά τις γενικές μορφές της όπως εισάγονται και φιλτράρονται από τη νόηση και τα αισθητηριακά όργανα, τις αισθήσεις και σχηματοποιείται βάσει των παραμέτρων του χώρου, του χρόνου και των γενικών κατηγοριών. Η ίδια ωστόσο είναι διαφορετική και δεν παρουσιάζει συνάψεις με τον τρόπο πρόσληψής της. Ο κόσμος ως παράσταση συμπεριλαμβάνει κάθε τι που μπορεί να γίνει από εμάς αντιληπτό, εγκολλώνονται δηλαδή οι ανθρώπινες παραστάσεις και αντιλήψεις στην κατηγορία της πραγματικότητας. Στην ευρύτερη έννοια της παράστασης ο Σοπενχάουερ περιλαμβάνει και την ύπαρξη στην αντίληψη της οποίας τα φαινόμενα υπάρχουν ως φαινόμενα, το υποκείμενο δηλαδή που τα αντιλαμβάνεται και τα εννοεί. Ο κόσμος νοούμενος ως παράσταση προϋποθέτει, ως αναγκαία συνθήκη, τη δυάδα υποκειμένου και αντικειμένου.

Η ηθική αξία της ανθρώπινης συμπεριφοράς εδράζεται στην αποτίμηση του αποτελέσματος, της επενέργειας στους άλλους. Ερευνάται ο αντίκτυπος στα υποκείμενα με τα οποία το άτομο βρίσκεται σε μία αλληλεπίδραση. Η διερεύνηση του σχεσιακού πλέγματος που ορίζεται στη βάση του εγώ και των άλλων οδηγεί στη θετική ή αρνητική αξιολόγηση. Όταν πρόκειται για τέλεση πράξης δικαιοσύνης και αγάπης, η θετική σχέση ανάμεσα στα υποκείμενα καθίσταται ηθικά ως άξια. Στη αντίθετη περίπτωση (αδικία, μίσος) απαξιώνεται ηθικά. Η καλοσύνη και ο δόλος συνιστούν το ελατήριο κάθε πράξης και ακολούθως παίρνει την θετική ή αρνητική τιμή της.

Η συμπεριφορά που ορίζεται και εδράζεται σε κίνητρα ιδιοτέλειας είναι αμιγώς εγωιστική²² και ως εκ τούτου ηθικά απαξιωμένη. Σύμφωνα με τον Σοπενχάουερ η

---

²² Schopenhauer, A. (2007), *Τα πάθη του κόσμου* (4^η εκδ.), μτφ. Η.Π. Νικολούδης, Αθήνα: Printa, σσ. 145-146.

τέλεση μιας πράξης που ωφελεί τον άλλον, αλλά αναμένουμε όφελος και για τους ίδιους με την ολοκλήρωσή της, δεν αποκλίνει από τον κανόνα που αφορά στις πράξεις που εκπορεύονται από εγωιστικά κίνητρα. Η συμμόρφωση με τους γενικούς κανόνες που διέπουν την κοινωνία προκειμένου η εξασφάλιση της ευρυθμίας και αρμονίας να επηρεάσει και εμάς τους ίδιους, κρίνεται εξίσου εγωιστική ως προς την αφορμή και την ουσία της καθώς δεν απορρέει από την ελεύθερη βούληση. Κατά παρόμοιο τρόπο, όταν η πειθαρχία εκπορεύεται από το φόβο του κινδύνου, της γενικότερης αναταραχής και διασάλευσης, αναγνωρίζονται εγωιστικές βλέψεις.

Τα όρια του εγώ και του μη εγώ καταλύονται στην περίπτωση αποκλειστικά που μια πράξη, ή η απόφαση να παραλειφθεί μια πράξη, εστιάζει με ακρίβεια και αλήθεια στο καλό του άλλου, που εν προκειμένω αδυνατεί να επηρεάσει τις καταστάσεις και να διαδραματίσει ρυθμιστικό ρόλο. Η συμπεριφορά του ατόμου που είναι στην ενεργητική ζώνη όταν στοχεύει στην ανακούφιση και τη βελτίωση του status του άλλου χωρίς να προσδοκά κέρδος αποκτά ηθική αξία. Επομένως η θετική αποτίμηση εξαρτάται από τη συνθήκη του κατά πόσον ό,τι συμβαίνει ή δεν συμβαίνει γίνεται προς όφελος του άλλου, χωρίς πρακτικό ή θεωρητικό (έπαινος, φήμη) αντίκρισμα για εμάς. Υπό αυτή την έννοια η ταύτιση με τον άλλο διαλύει τη διαφορά ανάμεσα στο άτομο και τον έτερο, αρχίζει να αίρεται η απόσταση, που συνιστά και το θεμέλιο της ύπαρξης του εγωισμού.

Υπό αυτό το πρίσμα ο Γερμανός φιλόσοφος θεωρεί πως κανένα από τα δύο δεν αποτελεί βασική αιτία του άλλου όπως υποστηρίζουν οι κοσμοθεωρίες του υλισμού και του ακραίου ιδεαλισμού²³. Η παράσταση δεν προκύπτει ως αποτέλεσμα του ενός ούτε εννοείται το ένα άνευ του άλλου. Η αντίληψη και η εμπειρική γνώση δεν αποκαλύπτουν τίποτα για την πραγματικότητα, όπως είναι *sui generis*, ωστόσο υπάρχει μια πραγματικότητα που αποτελεί τη βάση, το φορέα της φαινομενικής και σχετικής· αυτή δεν είναι σχετική (αντικείμενο) ούτε έσω διανοητική ύπαρξη (υποκείμενο). Συνιστά κάτι εντελώς ξένο προς τα δύο άκρα της παράστασης, κάτι που μόνο με ενδοσκοπική διεργασία αποκαλύπτεται. Η ουσία των σχετικών πραγμάτων είναι ανεξάρτητη από το χώρο και το χρόνο, αποσυνδέεται από αιτίες και

---

²³ Schopenhauer, A. (1975), *Ο κόσμος σαν βούληση και σαν παράσταση*, μτφ. Αχιλλέας Α. Βαγενάς, Αθήνα: Αναγνωστίδη, σσ. 43-56.

αποτελέσματα, σχέσεις αιτιώδους συνάφειας, και δεν γίνεται αντιληπτή από την άμεση εμπειρία ή με αφηρημένους συλλογισμούς. Ωστόσο, το υποκείμενο, ο εαυτός μας δεν είναι άσχετος από αυτή την ανεξάρτητη πραγματικότητα. Το σώμα ο κάθε άνθρωπος το αντιλαμβάνεται κατά τρόπο διαφορετικό και άμεσο, σαν κάτι που ενέχει ορμή και δυναμική την οποία εκφράζει η έννοια της βούλησης. Κατά συνέπεια, ό,τι συγκροτεί τον κόσμο έξω από το πλαίσιο της παράστασης του υποκειμένου, η εσωτερική κατά βάση ουσία του, συμπίπτει με εκείνο που εντοπίζουμε στον εαυτό μας και αποκαλούμε βούληση²⁴.

Η βούληση συνιστά την εσωτερική αρχή κάθε φαινομένου και διαθέτει ευρύτερο εννοιολογικό φάσμα σε σχέση με αυτή που αναγνωρίζουμε μόνο στον άνθρωπο. Εκείνη, μία και η ίδια, πραγματοποιείται μέσα σε όλον τον αντιληπτό κόσμο, από την άψυχη δύναμη, την ανόργανη ύλη έως την ανθρώπινη συμπεριφορά. Ο Σοπενχάουερ αναγνώρισε την ανεπάρκεια στήριξης κάθε αιτιολόγησης για το είναι των πραγμάτων, αν η ουσία τους δεν είναι κοινή και αν η ύπαρξη των πραγμάτων δεν έχει κάποιο είδος άμεσης σύνδεσης με τον εαυτό της, όπως συνήθως συμβαίνει με την εμπιότητα. Καθώς η πραγματικότητα, ανεξάρτητα από την παράστασή μας, συνιστούσε αφηρημένη ύπαρξη ανεξάρτητη από χρονικές τοπικές και αιτιακές σχέσεις, συνεπώς αυτή η κατ' ουσίαν πραγματικότητα δεν αποτελεί κανένα μέρος του κόσμου. Υπό αυτό το πρίσμα ο Σοπενχάουερ προσέγγισε την έννοια ενός εξωπραγματικού πλέγματος, το οποίο δεν μπορούσε να ταυτισθεί με το πολυσύνθετο Σύμπαν.

Αναγνωρίζεται, λοιπόν, η βούληση ως μια εξώκοσμη, άλογη δύναμη με αυθόρμητες εκδηλώσεις διαμέσου της ύλης και κάθε φαινόμενο εκφράζει την ουσία της, από τον απλούστερο οργανισμό ως τον άνθρωπο. Ο Σοπενχάουερ απέσπασε, απομόνωσε και ανέδειξε ως άλλη πραγματικότητα, διακριτή από την γνωστή, ανεξάρτητη και αποδεδειγμένη από τις έννοιες της αιτίας και της αλλαγής, ώστε να επιλυθεί το θέμα της αλληλεπίδρασης του πράγματος καθαυτού με τα φαινόμενα. Η ουσία των φαινομένων υπήρχε και δεν εντοπιζόταν σε κανένα από τα πράγματα που προσλαμβάνονταν από την αντίληψη, είτε μεμονωμένη είτε εν συνόλω, ωστόσο υπήρχε αυτοδύναμη. Στην απόπειρα εντοπισμού και καθορισμού της ουσίας, καθώς η διαδικασία αποκλεισμού διέτρεχε όλη τη γκάμα και αφορούσε όλα τα φαινόμενα και

---

²⁴ Schopenhauer, A. (1975), *Ο κόσμος σαν βούληση και σαν παράσταση*, μτφ. Αχιλλέας Α. Βαγενάς, Αθήνα: Αναγνωστίδη, σσ. 137-138.

αντικείμενα του αισθητού κόσμου, απέμενε να ταυτιστεί με αφηρημένο γνώρισμα του εσωτερικού κόσμου.

Ο Σοπενχάουερ απέδωσε ευρύτητα στον όρο Βούληση. Καθώς τα φαινόμενα δεν ήταν αυταπάτη και υπήρχε μια πραγματικότητα εντελώς διαφορετική και ανεξάρτητη, άγνωστη που έπρεπε να συνδέεται με αυτά κατά κάποιον τρόπο. Με τον όρο βούληση εννοείται μια ροπή προς κάτι και υπό αυτή την έννοια εντοπίζεται όπου υπάρχει αλλαγή, κίνηση και ειδικότερα ένα σύνθετο πλέγμα εξελίξεων.

2.2. Η βούληση και η αγωνία του ανθρώπου προς εκπλήρωση των επιθυμιών του.

Ο άνθρωπος, ως επί το πλείστον, εμφανίζεται στην κοινωνική ζωή εξημερωμένος, έχοντας υποστεί μία διαδικασία δαμάσματος, υποταγής και χαλιναγώγησης των παθών και των ορμητικών προδιαθέσεων του. Το έλλογο στοιχείο, στη βάση του οποίου διακρίνεται από τα άλλα έμψυχα όντα, θεραπεύει τη διάθεσή του για κυριαρχία στον φυσικό κόσμο²⁵. Η γνώση, επομένως, και ο λόγος πιστώνονται με εργαλειακή χρήση, ως μέσα επινοημένα από τη βούληση προς διατήρηση και επέκταση της ίδιας²⁶. Η βούληση με τη χρήση της έλλογης γνώσης επιδιώκει τη διατήρηση και αύξηση της ακατάσχετης ορμής και επιθυμίας, την επέκταση και ενίσχυση των στοιχείων στα οποία συνίσταται. Το άλγος, συνακόλουθα, και η αγωνία απορρέουν από την αδηφάγο τάση της και την ακατάπαυστη αναπαραγωγή των επιθυμιών²⁷.

Η μεταφυσική χροιά της φιλοσοφίας του Σοπενχάουερ και το άλγος ως κεντρικό στο φιλοσοφικό εννοιολογικό σύστημά του συνίσταται στη σύλληψη της αδηφάγου βούλησης. Ο κόσμος και η ουσία του συμπυκνώνονται και εξισώνονται με την ακόρεστη όρεξη, τις ανικανοποίητες, ατέρμονες και άσκοπες επιθυμίες. Η ικανοποίηση μιας ανάγκης ανοίγει τον κύκλο της εκπλήρωσης της επόμενης και η

---

²⁵Schopenhauer, A. (1975), *Ο κόσμος σαν βούληση και σαν παράσταση*, μτφ. Αχιλλέας Α. Βαγενάς, Αθήνα: Αναγνωστίδη, σ.208.

²⁶Schopenhauer, A. (1975), *ό.π.*, σσ. 212-3.

²⁷Schopenhauer, A. (1975), *ό.π.*, σ. 217.

διαδικασία επιφέρει ανία. Το άλγος και η αγωνία κάθε έμβιου όντος εκπορεύεται από αυτή την ακατάπαυστη όρεξη της βούλησης που επιθυμεί αδιάκριτα και γενικά χωρίς επιλογή και ειδική στόχευση. Προκύπτει πως το άτομο είναι δέσμιος της βούλησης, ανελεύθερο και υποταγμένο να την θεραπεύει, προκαθορισμένο να εκτελεί²⁸.

2.3. Η ματαίωση της βούλησης. Η δυστυχία και ο καταλυτικός ρόλος που διαδραματίζει στην ζωή του ανθρώπου.

Τα δεινά της ζωής δεν είναι άσκοπα ούτε συμπτωματικά. Εάν ο άνθρωπος δεν έχει αντιληφθεί ότι ο πραγματικός σκοπός της ζωής είναι να υποφέρει τους κόπους και τα δεινά τότε δεν έχει προσαρμοστεί διόλου στον προορισμό του²⁹. Εξάλλου, τα δεινά θεωρούνται αναγκαία στην ζωή καθώς χωρίς αυτά ο άνθρωπος θα κατέστρεφε την φύση και την φυλή του, γιατί οι ενασχολήσεις του θα στρέφονταν μόνο γύρω από αυτές. Κάθε γεγονός που συμβαίνει στην ζωή του και στέκεται τροχοπέδη στα σχέδιά του γίνεται αντιληπτό μόνο όταν ματαιώνεται η βούλησή του.

Κάθε άλγος, πόνος και δυστυχία έχει για τον Σοπενχάουερ, θετικό πρόσημο επειδή για τον άνθρωπο είναι κάτι το απτό, σε αντίθεση με το καλό και την ευτυχία που διαθέτει αρνητικό πρόσημο, αφού συνδέονται με την καταστολή της επιθυμίας. Ο άνθρωπος δεν πρέπει να αξιολογεί την ζωή του με γνώμονα τις χαρές και τις απολαύσεις, αλλά με βάση την απουσία των δεινών καθώς έτσι ζει πιο αρμονικά, με ηρεμία και ψυχική γαλήνη.

Η διαφορά των δεινών του ανθρώπου με αυτά των ζώων έγκειται στην συσσώρευσή τους λόγω της μνήμης. Ο άνθρωπος μπορεί μέσω της μνήμης του να θυμάται τα όσα δεινά έζησε στο παρελθόν με αποτέλεσμα να γεννιέται το αίσθημα της δυστυχίας που συχνά τον οδηγεί σε παραληρηματικές κρίσεις ή ακόμα και σε αυτοκαταστροφική απόγνωση. Αντίθετα, στα ζώα όσες φορές κι αν τα δεινά αυτά

---

²⁸Schopenhauer, A. (1975), *ό.π.*, σ. 215.

²⁹Schopenhauer, A. (2007), *Τα πάθη του κόσμου* (4^η εκδ.), μτφ. Η.Π. Νικολούδης, Αθήνα: Printa, σ.176

επαναληφθούν αντιμετωπίζονται σαν να συμβαίνουν για πρώτη φορά και δεν συναθροίζονται, για το λόγο αυτό τα ζώα χαρακτηρίζονται από ηρεμία και αταραξία, ενώ είναι ικανοποιημένα και αρκούνται στην ύπαρξή τους και μόνο.

Επίσης, ο άνθρωπος αναζητά την ευτυχία του και την ικανοποίησή του σε πράγματα και καταστάσεις που είναι έξω από αυτόν και όχι στην ίδια του την ύπαρξη. Οι πράξεις του κινούνται με βάση την γνώμη που έχουν οι άλλοι, γεγονός που εντείνει την δυστυχία του, αφού οδηγείται σε μία κατάσταση ανίας και πλήξης μη δρώντας ελεύθερα. Ο Yalom συνόψισε την άποψη του Σοπενχάουερ στα εξής: «Μόνο αυτό που είμαστε έχει πραγματική αξία. Μία καλή συνείδηση, λέει ο Σοπενχάουερ, αξίζει περισσότερο από μία καλή φήμη. Ο μεγαλύτερος στόχος μας θα έπρεπε να είναι η καλή υγεία και ο πνευματικός πλούτος, ο οποίος οδηγεί σε ανεξάντλητα αποθέματα ιδεών, στην ανεξαρτησία και σε μία ηθική ζωή. Η ψυχική μας γαλήνη πηγάζει από την γνώση ότι αυτό που μας αναστατώνει δεν είναι τα πράγματα, αλλά η ερμηνεία μας για τα πράγματα»³⁰.

Η ματαιότητα της ύπαρξης γίνεται αισθητή μέσα στον άπειρο χρόνο και χώρο, μέσα από την ρευστότητα των καταστάσεων, μέσα από τον διαρκή αγώνα της ζωής. Ο άνθρωπος όταν μοχθεί διαρκώς για να κατακτήσει κάτι απολαμβάνει την ύπαρξή του, θέτει στόχους τους οποίους επιθυμεί να πραγματοποιήσει για να αισθανθεί πλήρης, αποφεύγοντας την κατάσταση ανίας στην οποία μπορεί να περιέλθει. Όταν όμως καταφέρει να εκπληρώσει την επιθυμία του διαπιστώνει πως ο αγώνας του είναι μάταιος, αφού στην πορεία της ζωής του και καθώς θα περνούν τα χρόνια όλα θα αφανιστούν.

Επιπλέον, συναντά μόνο ευτυχισμένες στιγμές και όχι μία διαρκή, συνεχιζόμενη ευτυχία. Αυτές οι ευτυχισμένες στιγμές τοποθετούνται πάντα στο παρόν. Όταν παρέλθει η συγκεκριμένη στιγμή, τότε ανήκει στο παρελθόν και η συγκεκριμένη στιγμή ευτυχίας. Αυτή η εναλλαγή του χρόνου από το παρόν στο παρελθόν υπάρχει

---

³⁰Yalom, I. D. (2008), *Στον κήπο του Επίκουρου*, μτφ. Ευαγγελία Ανδριτσάνου – Γιάννης Ζέρβας, Αθήνα: Άγρα, σ. 145.

διαρκώς, ο άνθρωπος, όμως, προς όφελός του ανανεώνεται συνεχώς μέσω των στόχων που θέτει αλλά ακόμα και μέσω του θανάτου, και έτσι δεν οδηγείται στην παραφροσύνη³¹.

Επιπρόσθετα, ο Σοπενχάουερ χωρίζει τους ανθρώπους σε δύο κατηγορίες: α) στους δύσκολους και β) στους εύκολους³². Στην πρώτη κατηγορία ανήκουν οι εγκρατείς άνθρωποι, οι σκυθρωποί και φοβισμένοι από κάθε άποψη, οι οποίοι δεν θα χαρούν με την ευτυχή έκβαση μίας υπόθεσης, όμως, θα δυσανασχετήσουν ή ακόμη και θα στεναχωρηθούν με την αρνητική έκβαση αυτής. Οι άνθρωποι αυτής της κατηγορίας λόγω της εγκράτειας και της μετριοπάθειάς τους και φοβούμενοι πάντα για το χειρότερο λαμβάνουν τις προφυλάξεις τους ώστε να μην σφάλουν συχνά, σε αντίθεση με τους εύκολους ανθρώπους, οι οποίοι σφάλουν πιο συχνά αντιμετωπίζοντας περισσότερες συμφορές. Η κατάσταση ψυχικής δυσφορίας ενός δύσκολου και σκυθρωπού ανθρώπου εντείνει την διάθεσή του να αυτοκτονήσει. Ο άνθρωπος αυτός προβαίνει στην πράξη αυτοχειρίας ακόμη και όταν οι δυσκολίες που αντιμετωπίζει είναι ελάχιστες, έχοντας όμως στραμμένη την σκέψη του διαρκώς στο αρνητικό γεγονός – συμβάν που έλαβε χώρα στη ζωή του και σε συνδυασμό με την ψυχική δυσφορία που αισθάνεται, καταφεύγει στην πράξη αυτή με αποφασιστικότητα και ψυχρό απολογισμό. Από την άλλη πλευρά, και ένας υγιής και ευφρόσυνος άνθρωπος μπορεί να φτάσει στην πράξη αυτοχειρίας, με την διαφορά όμως ότι οι δικοί του λόγοι είναι πιο αντικειμενικοί και όχι μία απλά ασήμαντη αφορμή.

Το ανθρώπινο είδος πεθαίνει μόνο μέσα στο χρόνο, ο θάνατος όμως δεν είναι μία ξένη ή καινούρια κατάσταση για τον άνθρωπο, αντίθετα είναι μία οικεία κατάσταση στην οποία έχει ήδη προϋπάρξει, ενώ η σύντομη απουσία του από αυτήν ήταν η ζωή του. Με τον θάνατο τερματίζεται η ζωή, η νόηση δηλαδή καθώς σταματά η εγκεφαλική λειτουργία και κατ' επέκταση η συνείδηση, όχι όμως και η ύπαρξή του. Ο άνθρωπος υπήρχε και πριν την γέννησή του και θα συνεχίζει να υπάρχει και μετά το

---

³¹Schopenhauer, A. (2015), *Για τη δυστυχία του κόσμου* (7^η έκδ.), μτφ. Μυρτώ Καλοφώλια, Αθήνα: Πατάκη, σ.47.

³²Schopenhauer, A. (2010), *Αφορισμοί: για την πρακτική σοφία της ζωής*, μτφ. Δημήτρης Υφαντής, Αθήνα: Ροές, σ.75.

θάνατό του, απλώς η γέννηση σηματοδοτεί την έξοδο από την ανυπαρξία³³, την έξοδο από την μεγάλη πλάνη της ζωής³⁴. Ωστόσο, το γένος του ανθρώπου ανανεώνεται συνεχώς με τον ερχομό νέων όντων, τα οποία είναι το σπέρμα των προηγούμενων, όπως ορίζει το μυστήριο της παλιγγενεσίας³⁵, γι' αυτό και ό,τι πεθαίνει δεν πεθαίνει για πάντα.

Κατά τον Σοπενχάουερ η απαγόρευση ή η αποδοκιμασία της αυτοκαταστροφής ως έγκλημα και ως πράξη δειλίας, κυρίως από εκπροσώπους της Εκκλησίας, είναι μία επινόηση μέσω της οποίας προσπαθούν να εκφράσουν δικές τους σκέψεις. Καμία τιμωρία δεν είναι ικανή ούτε μπορεί να φοβίσει έναν άνθρωπο που δεν φοβάται τον ίδιο το θάνατο ενώ έχει ξεπεράσει και κάθε ένστικτο αυτοσυντήρησης. Ο άνθρωπος είναι ο κύριος της ύπαρξής του και έχει κάθε δικαίωμα πάνω στη ζωή και τον εαυτό του. Μπορεί ο ίδιος να αποφασίζει για την ζωή του ακόμη και για τον τρόπο με τον οποίο αποχωρεί από τον κόσμο. Η πράξη αυτοχειρίας είναι συνυφασμένη με τον πόνο τόσο τον σωματικό όσο και τον ψυχικό. Ο άνθρωπος εγκλωβισμένος στον πόνο του προσπαθεί να λυτρωθεί και να απαλλαγεί από αυτόν, χωρίς να εγκληματεί εις βάρος κάποιου άλλου. Εάν λάβουμε υπόψη τα συναισθήματα που μας προκαλεί το άκουσμα ότι κάποιος έχει διαπράξει ένα έγκλημα εις βάρος κάποιου άλλου τότε τα συναισθήματα που μας κυριεύουν είναι κυρίως η οργή, ο θυμός ίσως και το μίσος κάποιες φορές. Αντίθετα, στις περιπτώσεις αυτοχειρίας αισθανόμαστε συμπάθεια, συμπόνοια προς τον αυτόχειρα, ενώ πολλές φορές γίνεται μία προσπάθεια ερμηνείας και εξήγησης της πράξης αυτής. Έτσι, λοιπόν, η αυτοχειρία θα πρέπει να αντιμετωπίζεται ως μια πράξη αξιοπρέπειας και θαυμασμού προς αυτόν που την πράττει λόγω του θάρρους που επιδεικνύει³⁶ και της απόφασής του να δώσει

---

³³Schopenhauer, A. (2015), *Για τη δυστυχία του κόσμου* (7^η έκδ.), μτφ. Μυρτώ Καλοφώλια, Αθήνα: Πατάκη, σ. 88.

³⁴Schopenhauer, A. (2007), *Τα πάθη του κόσμου* (4^η έκδ.), μτφ. Η.Π. Νικολούδης, Αθήνα: Printa, σ. 126.

³⁵Schopenhauer, A. (2015), *Για τη δυστυχία του κόσμου* (7^η έκδ.), μτφ. Μυρτώ Καλοφώλια, Αθήνα: Πατάκη, σ. 89.

³⁶Schopenhauer, A. (2015), *Για τη δυστυχία του κόσμου* (7^η έκδ.), μτφ. Μυρτώ Καλοφώλια, Αθήνα: Πατάκη σ.103.

οικειοθελώς τέλος στη ζωή του, αφού δεν απαρνείται την θέληση για ζωή, αλλά αποκλειστικά και μόνο τη ζωή, διότι δεν μπορεί να πάψει να θέλει να ζει³⁷.

Η αυτοκτονία, ως μία πράξη που αποσκοπεί και τελικά επιφέρει το θάνατο σε αυτόν που τη σχεδιάζει, αποτελεί μία παράδοξη κατάσταση της ανθρώπινης φύσης που εκπλήσσει, προβληματίζει και τρομάζει. Κάθε πνευματικός και ψυχικός πόνος υπερέχει και καταβάλλει τον άνθρωπο, που θεωρεί την ζωή του πνιγηρή και το μόνο θέμα που τον απασχολεί είναι να απαλλαγεί από την διαρκή απογοήτευση, την απελπισία και την εσωτερική δυστυχία, τον εκμηδενισμό των κινήτρων για ζωή, να απαλύνει τον πόνο του και να διαφύγει της όλης κατάστασης μέσω του θανάτου που θα τον λυτρώσει. Από το δικαίωμα στην ζωή κατοχυρώνεται ένα δικαίωμα στο θάνατο, το οποίο όμως δεν είναι απεριόριστο³⁸ και άρα η ελευθερία του ανθρώπου απέναντι στη ζωή δεν είναι απεριόριστη.

Η ζωή του ανθρώπου, όπως χαρακτηριστικά αναφέρει ο Δεσποτόπουλος, «δεν είναι πράγμα απορρίψιμο από το δικαιούχο του»³⁹. Ο άνθρωπος μέσω της αυτοκτονίας δεν ασκεί κανένα δικαίωμα ελευθερίας, αντίθετα στρέφεται εναντίον του υπέρτατου αγαθού της ζωής. Δεν αναγνωρίζει ότι η ζωή του είναι ιερή ούτε επιδεικνύει κάποιον σεβασμό προς αυτή. Ακόμη και σε περιπτώσεις όπου η τιμή, η αιδώς και η αξιοπρέπεια, θέματα βασικά για την ύπαρξη του ανθρώπου μέσα στη κοινωνία, απαξιώνονται - αμαυρώνονται και η δυσλειτουργία τους επιφέρει τον όλεθρο του ανθρώπου, θα πρέπει με νηφαλιότητα να μπορεί να αντιμετωπίζει τις όποιες αντιξοότητες και να τιθασεύει τις όποιες συναισθηματικές του παρορμήσεις, καθώς με την πράξη αυτοχειρίας όχι μόνο δεν επανορθώνει ηθικά σφάλματα και αποτυχίες του παρελθόντος αλλά αποστερεί ολοκληρωτικά το δικαίωμά του να μετανοήσει για τυχόν λάθη και να διορθώσει καταστάσεις και γεγονότα.

---

³⁷Schopenhauer, A. (2007), *Τα πάθη του κόσμου* (4^η έκδ.), μτφ. Η.Π. Νικολοῦδης, Αθήνα: Printa, σ. 160.

³⁸Παναγοπούλου – Κουντατζή, Φ. *Σκέψεις αναφορικά με το δικαίωμα διακοπής της ανθρώπινης ζωής*, ΕφημΔΔ-1/2010, σ. 125.

³⁹Μπόντζου, Κ. (2000, 9 Δεκεμβρίου), *Αυτοκτονία: τα μύγια μιας απόδρασης*, Ελευθεροτυπία. Ανακτήθηκε στις 30/1/2016 από <http://users.sch.gr/evangelidis61/afieroma/AF90.pdf>, σσ. 14-15.

2.4. Η ανελευθερία του ανθρώπου και η εξάρτηση της ευτυχίας του από την γνώμη της κοινωνίας.

Όταν το *desideratum* των ανθρωπίνων πράξεων περιορίζεται ασφυκτικά στην άνοδο στην υπόληψη και στην έκφραση ευαρέσκειας από την πλευρά των άλλων καταλύονται αυτομάτως οι προϋποθέσεις ευτυχίας⁴⁰. Παρατηρούμε ότι ο άνθρωπος χαίρεται και ενδεχομένως αγαλλιάζει όταν οι άλλοι έχουν ευνοϊκή διάθεση και γνώμη για αυτόν, αντίθετα πληγώνεται όταν προσβάλλεται ή όταν δεν χαίρει τον σεβασμό από τους άλλους. Η δέσμευση του ανθρώπου στην γνώμη του περίγυρου και η απόπειρα συντονισμού με τις κοινωνικές απαιτήσεις, το κοινωνικά ορθό και ευπρεπές, αποτελεί για τον Σοπενχάουερ τη μεγαλύτερη ανοησία και ματαιοδοξία-κενοδοξία. Η διάθεση των ενεργειών του ανθρώπου προς αυτή την κατεύθυνση πηγάζει από τις πολιτισμικές αρχές και τις κοινωνικές δομές, τις καθεστηκυίες τάξεις που ασκούν επίδραση καταλυτική και σε κάθε περίπτωση ασύμβατη με την έννοια της ευτυχίας που ακμάζει σε συνθήκες ελευθερίας.

Η επιθυμία της θετικής ανταπόκρισης των άλλων σε όλες τις εκφράσεις των δραστηριοτήτων του ανθρώπου συνιστά τη βασική πηγή και αποτελεί το κατάλληλο έδαφος για την καλλιέργεια στενοχωρίας, πίεσης, φόβου, και εν γένει καταπιεστικών και φθαρτικών καταστάσεων⁴¹. Ο άνθρωπος θα πρέπει να είναι ελεύθερος από τις σχηματισθείσες σκέψεις και γνώμες των άλλων συνειδητοποιώντας ότι η ελευθερία του εκπηγάει από τον εσωτερικό του κόσμο ενώ η περιφρόνηση και απαξίωσή του από τους άλλους δημιουργείται εξαιτίας των επιφανειακών σκέψεών τους και της μηδαμινότητάς τους.

Η κατάσταση αυτή αποτελεί την αντιστροφή της φυσικής τάξης καθώς το προσωπικό, όσα διαδραματίζονται στη δική τους συνείδηση ταυτίζονται με το ιδεατό, ενώ το αλλότριο με το πραγματικό. Η εστίαση επομένως στρέφεται σε κάτι

---

⁴⁰Schopenhauer, A. (2010), *Αφορισμοί: για την πρακτική σοφία της ζωής*, μτφ. Δημήτρης Υφαντής, Αθήνα: Ροές, σ.117.

⁴¹Schopenhauer, A. (2010), *Αφορισμοί: για την πρακτική σοφία της ζωής*, μτφ. Δημήτρης Υφαντής, Αθήνα: Ροές, σ.118.

δευτερεύον και επουσιώδες, και αποσιωπάται η αξία του πραγματικού. Το είδωλο του εαυτού του στα μάτια κάποιου και η φροντίδα για την αποκατάσταση ή βελτίωσή του, αποτελεί την ακέραια έκφραση της κενοδοξίας, και του μάταιου που χαρακτηρίζει το σύνολο των προσπαθειών⁴². Η αγωνιώδης προσκόλληση στην κρίση και αξιολόγηση του άλλου συνιστά δέσμευση και απώλεια της ελευθερίας.

Επιπλέον, η προσκόλληση στη μέριμνα για τη γνώμη των άλλων προσλαμβάνει διαστάσεις νοσηρές, συνιστά τύπο διαστροφής και μανίας. Οι κινήσεις και τα σχέδια του ανθρώπου ενορχηστρώνονται σε μεγάλη έκταση και ένταση στη βάση της αλλότριας γνώμης. Από αυτή την ίδια πηγή προέρχεται και η φθονερή αντιμετώπιση, το οργίλο πάθος και το μίσος εναντίον κάποιου άλλου, στην περίπτωση που οι προσπάθειές του βρίσκονται αντιμέτωπες με προσκόμματα που αναχαιτίζουν τα πλάνα του και εμποδίζουν εν γένει το τελικό θετικό αποτέλεσμα.

Για τον Σοπενχάουερ η ευτυχία επιτυγχάνεται σε συνθήκες αταραξίας της ψυχής και αυτάρκειας. Ο αυτοκαθοριζόμενος και αυτοπροσδιοριζόμενος άνθρωπος δρώντας σε συνθήκη ελευθερίας βιώνει ικανοποίηση και πληρότητα. Τα έργα του διακρίνονται για τη μεστότητα και την αυτοσυνειδησία. Η αυτεπίγνωση και η δράση εντός των ορίων της λειτουργεί λυτρωτικά και συγχρόνως παραγωγικά. Συνακόλουθα, η περιστολή αυτού του ελατηρίου πράξεων, της εμμονικής όσο και διαστροφικής ανάγκης να ανταποκρίνονται θερμά οι αλλότριοι, συνιστά αναγκαία και ικανή συνθήκη ελευθερίας και λύτρωσης από επίπονα, ακραία και οδυνηρά δεσμά.

Η αναγνώριση της στρεβλής φύσης⁴³ των απόψεων των άλλων συνιστά το πρώτο βήμα προς την απελευθέρωση και την αποκατάσταση της ψυχικής και συναισθηματικής ισορροπίας του ατόμου, αλλά και της σταθερότερης και παραγωγικότερης συνεισφοράς του στον κοινωνικό βίο. Η επιδίωξη της τιμής, της αναγνώρισης και των θετικών αξιολογήσεων πηγάζει από αμιγώς εγωιστικά κίνητρα και καθιστά την ανθρώπινη συμπεριφορά επιτηδευμένη, προσχεδιασμένη, αφύσικα κατασκευασμένη. Αντίθετα, η συρρίκνωση αυτής της επιθυμίας συνεισφέρει τα

---

⁴²Schopenhauer, A. (2010), *ό.π.*, σ.118.

⁴³Schopenhauer, A. (2010), *Αφορισμοί: για την πρακτική σοφία της ζωής*, μτφ. Δημήτρης Υφαντής, Αθήνα: Ροές, σ.122.

μέγιστα στη ψυχική γαλήνη καθώς εξουδετερώνει το άγχος και την ίδια την πηγή της δυστυχίας που προκαλεί η αγωνία της αναγνώρισης και η ενδεχόμενη αποτυχία ενώ συγχρόνως οδηγεί τον άνθρωπο σε μία ευφρόσυνη κατάσταση.

Ο Σοπενχάουερ κρίνει την ανυπαρξία φόβου ως συνθήκη που ευνοεί την ανάπτυξη των επιθυμιών, φιλοδοξιών, των ανανεωμένων πόθων και των στοχεύσεων⁴⁴. Η απαλλαγή από το φόβο ενδεχόμενων δεινών και απωλειών διεγείρει νέες επιθυμίες και αξιώσεις. Η παραίτηση από τις διεκδικήσεις και η διατήρηση της ύπαρξης καθαρής και απέριτης, χωρίς τη φόρτιση που επισύρουν οι επιθυμίες και οι διευρυμένοι ορίζοντες διαφόρων σκοπών ισοδυναμούν με τη ψυχική γαλήνη, την αρμονία στον προσωπικό και κοινωνικό βίο.

Τέλος, η απελευθέρωση από τις επιθυμίες σημαίνει αποφυγή δεινών και συνιστά τη βάση της ανθρώπινης ευτυχίας. Υπό αυτή την έννοια οι περιορισμοί τόσο οι πνευματικοί όσο και εκείνοι της δράσης και των επαφών συντελούν στην πραγμάτωση της ευδαιμονίας⁴⁵.

2.5. Η αταραξία της ψυχής σε συνάρτηση με την ηλικία και τις επιθυμίες του ανθρώπου.

Ο φιλόσοφος διακρίνει τη ζωή σε δύο ημίσεα, θεωρώντας πως το πρώτο χαρακτηρίζεται από την επιθυμία και την τάση για ευτυχία, ενώ το δεύτερο από το φόβο για δυστυχία και αποτυχία. Η όλη διαμόρφωση του δεύτερου ημίσεος στηρίζεται στη συνειδητοποίηση πως η θλίψη και τα επώδυνα γεγονότα συνιστούν την μία και μόνη πραγματικότητα, ενώ αντίθετα η ευτυχία είναι εφήμερη και χιμαιρική⁴⁶. Η σωφροσύνη και η σοφία ενός ανθρώπου κρίνεται από την τάση να επιδιώκει την αταραξία και κανενός είδους επιτυχία ή ηδονή. Πιο συγκεκριμένα, η συνειδητοποίηση πως ο πόνος αποτελεί κάτι το πραγματικό, ωθεί, τον ορθά

---

⁴⁴Schopenhauer, A. (2010), *Αφορισμοί: για την πρακτική σοφία της ζωής*, μτφ. Δημήτρης Υφαντής, Αθήνα: Ροές, σσ. 208-9.

⁴⁵Schopenhauer, A. (2010), *ό.π.*, σσ. 210-1.

⁴⁶Schopenhauer, A. (2010), *ό.π.*, σ.299.

σκεπτόμενο, να επιδιώκει την έλλειψη οδύνης παρά την ηδονή. Η ίδια τακτική, λίγο πολύ, ακολουθείται, από τα άτομα που διακρίνονται και ξεχωρίζουν από το κοινωνικό σύνολο, και στη νεανική τους ηλικία, καθώς αισθάνονται απομονωμένα, εγκαταλελειμμένα και εξοστρακισμένα από το σώμα της κοινωνίας· λόγω προτερημάτων και ταλέντων, αδυνατούν να ενταχθούν και να αποκτήσουν την αίσθηση του «ανήκειν». Προϊόντος του χρόνου, το αίσθημα αλλάζει και κυριαρχεί η εντύπωση πως έχουν διαφύγει από το σύνολο και τις δεσμεύσεις που η ένταξη σε αυτό συνεπάγεται. Η συνειδητοποίηση αυτού του τύπου συνιστά απότοκο της γνώσης και της εσωτερικής αλλαγής που υφίσταται ο άνθρωπος καθώς περνά ο καιρός και τη θέση της ορμής παίρνει η ηρεμία.

Ο Σοπενχάουερ πιστώνει στην ώριμη ηλικία το κέρδος και το προτέρημα της αμεροληψίας. Σύμφωνα με τις εκτιμήσεις του, ο ώριμος άνθρωπος βλέπει καθαρότερα χωρίς να παραποιεί τα πράγματα και τις καταστάσεις, αλλά αντιμετωπίζοντάς τα στις σωστές και αληθινές διαστάσεις τους. Το διαμετρικά αντίθετο γεγονός συμβαίνει με τον νεαρό ή ενήλικα, ο οποίος οραματίζεται, χάνεται σε σκέψεις, αξιώνει υπέρμετρα και φιλοδοξεί άμετρα. Υπό αυτή την έννοια, ο νεαρός ή ενήλικας άνθρωπος αδυνατεί να αντιμετωπίσει τις καταστάσεις στο σωστό μέγεθος και άλλοτε συρρικνώνει και απαξιώνει τα γεγονότα, άλλοτε τα υπερεκτιμά και τα μεγεθύνει. Η όλη υπόθεση καταλήγει στο εξής συμπέρασμα: σε καμία περίπτωση δεν προσλαμβάνει και δεν απολαμβάνει τα γεγονότα, αλλά, αντίθετα δεσμεύεται από φόβους και αγωνίες που συσκοτίζουν την ψυχική ισορροπία και διασαλεύουν την εσωτερική τάξη. Η μετάβαση στο στάδιο της ωριμότητας σημαίνει αυτόματα και απελευθέρωση από τις χιμαιρικές φιλοδοξίες, τα ανεδαφικά όνειρα και την κάθε ουτοπική σκέψη που τον ωθεί σε ξόδεμα δυνάμεων και ψυχική αναστάτωση.

Η διαφορετικότητα της νεότητας και της ώριμης ηλικίας, σε σχέση με την τάση επιθυμίας, συμπυκνώνεται εύστοχα από τον Σοπενχάουερ στην ακόλουθη διατύπωση: «Στη νεότητα κυριαρχεί η εποπτεία, στο γήρας ο στοχασμός, ούτως ώστε η μεν να είναι η εποχή για την ποίηση, το δε περισσότερο για τη φιλοσοφία»⁴⁷. Η εντύπωση

---

⁴⁷Schopenhauer, A. (2010), *Αφορισμοί: για την πρακτική σοφία της ζωής*, μτφ. Δημήτρης Υφαντής, Αθήνα: Ροές, σ. 308. Βλ. επίσης Schopenhauer, A. (1975), *Ο κόσμος ως βούληση και παράσταση*, μτφ. Αχιλλέας Α. Βαγενάς, Αθήνα: Αναγνωστίδη, σ. 333.

και η εικόνα μετριάζονται ως σημασίες και προτεραιότητες, προϊόντος του χρόνου, ενώ αντίθετα είναι πολύ έντονα παρούσες και με κυριαρχική και καταλυτική δύναμη στη φάση της νεανικής ηλικίας. Υπό αυτό το πρίσμα εξηγείται, κατά τον φιλόσοφο, η τάση για καλλωπισμό και η ματαιοδοξία που διακρίνει τους νέους. Η εξωτερική πλευρά των πραγμάτων και η εικόνα, η ύλη και ο οπτικός της αντίκτυπος συνιστούν την ουσία του κόσμου για τους νέους. Η τάση αυτή συνοδεύεται και ολοκληρώνεται από την πρόσληψη του κόσμου στο σύνολό του ως εικόνα.

2.6. Ο επιβλαβής χαρακτήρας της κοινωνίας και οι επιπτώσεις της σχέσης του ατόμου με αυτή.

Η ικανότητα του ανθρώπου να αυτοπροσδιορίζεται και να στηρίζεται σε προσωπικά ερείσματα σε κάθε περίπτωση και συνθήκη, αποτελεί το θεμέλιο της ευτυχίας και την αρχή πραγμάτωσης της ελευθερίας⁴⁸. Η αποτίμηση της εμπλοκής στον κοινωνικό βίο και του συγχρωτισμού με τον περίγυρο λαμβάνει αρνητικό πρόσημο στη θεώρηση του Σοπενχάουερ. Η κοινωνικότητα⁴⁹ επιφέρει ένα πλέγμα αρνητικών και δεινών ποικίλων μορφών και εντάσεων· απογοήτευση, μόχθος, ψυχικές κρίσεις που απορρέουν από την επαφή του με τους άλλους και το κέντρισμα των επιθυμιών. Ο άνθρωπος «συρρικνώνει» τον εαυτό του, την αξιοπρέπειά του και απαρνείται τον ίδιο τον εαυτό του καθώς εξομοιώνεται με τους άλλους.

Η ένταξη του ανθρώπου σε μια ομάδα κλειστή ή ευρύτερη συνεπάγεται άμεσα και την προσαρμογή του σε αυτήν, μια αναγκαιότητα ευελιξίας, υποχώρησης και διαλλακτικότητας. Η πίεση που ασκείται στον άνθρωπο, όταν έρχεται σε επαφή με άλλους, κρίνεται περιοριστική της ελευθερίας του και φθαρτική. Μόνο στη μοναξιά, την κατά μόνας δράση και περισυλλογή, πραγματώνεται το ιδανικό της ελευθερίας. Η κοινωνική επαφή, η δράση και συνομιλία εντός ορίων συνιστά έναν καταναγκασμό στην έκφραση και στο ξεδίπλωμα των επιθυμιών.

---

⁴⁸Schopenhauer, A. (2010), *Αφορισμοί: για την πρακτική σοφία της ζωής*, μτφ. Δημήτρης Υφαντής, Αθήνα: Ροές, σ.214.

⁴⁹Schopenhauer, A. (2010), *ό.π.*, σ. 214.

Κατά τον Σοπενχάουερ η μοναξιά ως αναγκαία συνθήκη ελευθερίας μπορεί να λειτουργήσει θετικά όσο και αρνητικά, καθώς συναρτάται άμεσα με την αξία του υποκειμένου καθαυτό. Όσο λυτρωτικά και δημιουργικά μπορεί να επιδράσει σε ένα ευφύες πνεύμα άλλο τόσο πνιγηρή και οχληρή καθίσταται για όποιον δεν διαθέτει εσωτερικά πνευματικά ερείσματα, εφόσον γίνεται η αιτία να συνειδητοποιήσει την έκταση της ένδειάς του. Αντίστροφα, η συμμετοχή σε κοινωνικές ομάδες αποδεικνύεται οχληρή και καταπιεστική για τον πνευματικά ανήσυχο και καλλιεργημένο, τον διανοητικά και ηθικά ανώτερο άνθρωπο καθώς οι εξομοιωτικές τάσεις και η έλλειψη κριτηρίων αξιολόγησης ισοπεδώνουν τις αρετές και τη διαφορετικότητα εκείνου, ενώ συγχρόνως πλήττουν και αδικούν αυτόν που διαφοροποιείται και κατ' ουσίαν υπερέχει⁵⁰.

Ο Σοπενχάουερ κρίνει την λεγόμενη «καλή κοινωνία»⁵¹ ως την κύρια αιτία της πνευματικής και ηθικής συρρίκνωσης και εξάλειψης των διαφορετικότητων, και κατ' επέκταση ως πρωταρχικό παράγοντα κατάλυσης της ελευθερίας του ατόμου⁵². Η συμμόρφωση με ενδεδειγμένους τρόπους συμπεριφοράς, η ανάγκη επικρότησης των κενοτήτων και η προσκόλληση σε πρότυπα κοινωνικά και ηθικά που δεν αρμόζουν προς τη φύση του ανθρώπου καταλήγει στην παραμόρφωση και την οδυνηρή άρνηση της ύπαρξής του χάριν μιας ομοιογένειας και μίας ψευδαισθητικής αρμονίας που οδηγεί σε επώδυνους συμβιβασμούς. Η εν λόγω διαδικασία μόνο ζημιόγonos μπορεί να αποβεί, ως περιοριστική των δημιουργικών δυνάμεων του ατόμου και της ελεύθερης έκφρασής του.

Η γνήσια, αμιγής ελευθερία και η τέλεια αρμονία διασαλεύεται στην περίπτωση συγχρωτισμού με άλλα άτομα. Η θυμική αταραξία, η απόλυτη ψυχική γαλήνη διακυβεύεται σε κάθε επαφή και κερδίζεται μόνο στη συνθήκη της μοναξιάς, υπό προϋποθέσεις. Ο Σοπενχάουερ είναι απόλυτος σε αυτή την εκτίμηση αξιολογώντας ακόμα και τις περιπτώσεις στενών σχέσεων και φιλικών δεσμών ως εκδηλώσεις

---

⁵⁰Schopenhauer, A. (2010), *Αφορισμοί: για την πρακτική σοφία της ζωής*, μτφ. Δημήτρης Υφαντής, Αθήνα: Ροές, σ. 215.

⁵¹Schopenhauer, A. (2013), *Εγχειρίδιο πρακτικής σοφίας: συμβουλές για μία ευτυχισμένη ζωή*, μτφ. Δημήτρης Υφαντής, Αθήνα: Ροές, σ. 47.

⁵²Schopenhauer, A. (2010), *Αφορισμοί: για την πρακτική σοφία της ζωής*, μτφ. Δημήτρης Υφαντής, Αθήνα: Ροές, σσ. 215-7.

ελάσσονος ή μείζονος ανειλικρίνειας, καθώς οι διαφορετικές προσωπικότητες και ιδιοσυγκρασίες οδηγούν σε συμβιβασμούς και υποχωρήσεις προκειμένου να επιτευχθεί ένας βαθμός συνεννόησης και αρμονικής συνύπαρξης.

Το αυτάρκες άτομο είναι εκείνο που διατελεί στην καλύτερη κατάσταση και συνθήκη, κατά τον Σοπενχάουερ. Τα προσωπικά ερείσματα δημιουργούν την αίσθηση μεστότητας, πληρότητας και αποτρέπουν από την επιβλαβή συναναστροφή που επισύρει αλλοιώσεις στην προσωπική ταυτότητα, εκπτώσεις στις όποιες αξίες πρεσβεύει και εξομοίωση στον τύπο μιας αδιαφοροποίητης και ανούσιας μάζας. Ως προς την ύλη και την προσπάθεια πλουτισμού και επίτευξης υλικής ευμάρειας, ο Σοπενχάουερ διακρίνει τον κίνδυνο δέσμευσης και απώλειας της ελευθερίας. Τα υλικά αγαθά είναι απατηλά. Ο Σοπενχάουερ στηρίζει ότι η συσσώρευση πλούτου και αγαθών είναι ατελείωτη και δεν προσφέρει καμία ικανοποίηση. Όσα περισσότερα κατέχει ο άνθρωπος, τόσο πολλαπλασιάζονται οι απαιτήσεις του. Ο πλούτος είναι σαν το νερό της θάλασσας: όσο περισσότερο πίνουμε τόσο περισσότερο διψάμε. Στο τέλος δεν κατέχει ο ίδιος τα αγαθά, αντίθετα τα αγαθά τον κατέχουν⁵³.

Η εσωτερική δύναμη, όταν κρατιέται ανόθευτη και διοχετεύεται σε άλλα κανάλια από εκείνα που προτιμούν και προτείνουν οι πολλοί, αποτελεί προϋπόθεση για τον ελεύθερο βίο καθώς σε δεύτερο επίπεδο σημαίνει και συρρίκνωση των επιθυμιών και περιορισμό των αναγκών, παραίτηση από αξιώσεις, επιθυμίες και πόθους και επιστροφή, στην κυριολεξία, στην ύπαρξή του και μόνο. Ο διανοητικά προικισμένος άνθρωπος είναι ευτυχής με την μοναξιά του, και η μοναχικότητά του αυτή του παρέχει διπλό όφελος, από την μία πλευρά είναι με τον εαυτό του και από την άλλη πλευρά δεν είναι με τους άλλους, αφού η συναναστροφή με αυτούς ενέχει πολλούς κινδύνους. Για τον Σοπενχάουερ το κατά πόσο ο άνθρωπος αποφεύγει, αντέχει ή αγαπά την μοναξιά του αντιστοιχίζεται με την αξία που δίνει ο ίδιος στον εαυτό του⁵⁴.

Συνεπώς, η διάθεση για κοινωνικές συναναστροφές αποδίδεται στην αδυναμία συγχρωτισμού με τον εαυτό. Η αναζήτηση εξωτερικών ερεθισμάτων ώστε να

---

⁵³Yalom, I.D. (2008), *Στον κήπο του Επίκουρου*, μτφ. Ευαγγελία Ανδριτσάνου – Γιάννης Ζέρβας, Αθήνα: Άγρα, σ. 134.

⁵⁴Schopenhauer, A. (2013), *Εγχειρίδιο πρακτικής σοφίας: συμβουλές για μία ευτυχισμένη ζωή*, μτφ. Δημήτρης Υφαντής, Αθήνα: Ροές, σ. 45.

προκληθεί κίνηση και δραστηριοποίηση συνεπάγεται την έλλειψη αντίστοιχων εσωτερικών δυνάμεων. Η πληθώρα κοινωνικών επαφών και η διαρκής αναζήτηση εκτόνωσης της ενέργειας μέσα από συναναστροφές συναιρείται με την αδυναμία αυτοκαθορισμού και αυτοδυναμίας. Κατά τον Σοπενχάουερ οι άνθρωποι «χρειάζονται διαρκή διέγερση έξωθεν [...] χωρίς αυτήν το πνεύμα τους βυθίζεται υπό την πίεση του ιδίου βάρους και περιπίπτει σε έναν θλιπτικό λήθαργο»⁵⁵.

2.7. Οι έννοιες της ελευθερίας και της αυτάρκειας σε σχέση με τη λειτουργία του ανθρώπου ως μονάδα.

Κατά τον Σοπενχάουερ το να έχει κανείς καθ' εαυτόν όσα χρειάζεται αποτελεί τη μέγιστη τύχη και ευτυχία, μόνο και μόνο γιατί έτσι αποφεύγει την πηγή κάθε δεινοπάθειας, την συναναστροφή με την κοινωνία, την εστία των ελαττωμάτων και δυσαρμονιών⁵⁶.

Η διάθεση για απομόνωση και μοναχική διαβίωση είναι αντιστρόφως ανάλογη της διανοητικής αξίας κάθε ανθρώπου, καθώς η μοναχικότητα δεν αποτελεί εγγενές χαρακτηριστικό του ανθρώπου αλλά προκύπτει ως αποτέλεσμα αιτιακών σχέσεων⁵⁷. Ο άνθρωπος γεννήθηκε μέσα σε ένα περιβάλλον με γονείς και αδέρφια, μέσα σε μία μικρή κοινωνία, επομένως δεν είναι φυσικό να αγαπά την μοναχικότητα από τα πρώτα κιόλας στάδια της ζωής του, αντιθέτως αυτήν την επιζητά στα ώριμα χρόνια της ζωής του, όταν πια έχει αντιληφθεί στο μέγιστο βαθμό το άθλιο διανοητικό και ηθικό ποιόν της συντριπτικής πλειοψηφίας των ανθρώπων. Οι εμπειρίες του, η διανοητική επεξεργασία και ο στοχασμός σε διάφορες όψεις της ζωής έχουν ως αποτέλεσμα μια στάση αποστασιοποίησης. Αυτό είναι το αποτέλεσμα της αιτιώδους συνάφειας εμπειριών και διανοητικής, ηθικής σκευής του κάθε ανθρώπου.

Συνεπώς η ροπή προς την ιδιώτευση χαρακτηρίζει τα άτομα ενός ανώτερου

---

⁵⁵Schopenhauer, A. (2010), *Αφορισμοί: για την πρακτική σοφία της ζωής*, μτφ. Δημήτρης Υφαντής, Αθήνα: Ροές, σ. 218.

⁵⁶Schopenhauer, A. (2010), *ό.π.*, σσ. 220-1.

⁵⁷Schopenhauer, A. (2010), *ό.π.*, σ. 222.

διανοητικού επιπέδου και ιδιαίτερης ηθικής υπόστασης, τα ευγενέστερα πνεύματα. Ακολουθείται και εδώ, κατά τον Σοπενχάουερ, η ίδια πορεία της σταδιακής παρόρμησης προς τον αυτοαποκλεισμό από την κοινωνική τύρβη, εφόσον η τάση απομόνωσης δεν συνιστά πρωτογενή και άμεση, εγγενή κλίση του ανθρώπου. Ο Σοπενχάουερ επισημαίνει πως αυτή η τάση από ένα όριο ηλικίας και μετά χαρακτηρίζει την πλειονότητα των ανθρώπων που έχουν διατηρήσει, τις όποιες δυνάμεις τους ακμαίες⁵⁸. Σε αυτή την περίπτωση εμφανίζεται με την ορμή και τη δυναμική ενστίκτου, φυσική και ανεξέλεγκτη, σαν πρωτογενής και έμφυτη κλίση του ανθρώπου.

Ο έρωτας συνιστά την κυριότερη δύναμη που έλκει προς την κοινωνική ζωή και συναναστροφή. Στην περίοδο των εξήντα χρόνων της βιολογικής ηλικίας παρατηρείται η εξουδετέρωση της γενετήσιας ορμής που οφείλεται στην αποκτηθείσα εμπειρία και τη διαπίστωση της πλάνης, των κινδύνων και της διάβρωσης που προκύπτουν από τον συγχρωτισμό. Οι συναισθηματικές και ψυχικές εντάσεις, η σπατάλη της ενέργειας στις προηγούμενες περιόδους του βίου οδηγούν σε οικειοθελή παύση. Η φάση αυτή χαρακτηρίζεται από έλλειψη σχεδίων, απουσία πρόθεσης και πρωτίστως συνειδητοποίηση του βραχέος διαστήματος ζωής που απομένει. Υπό αυτές τις συνθήκες, αποκτάται η αίσθηση της αυτάρκειας που ανοίγει το δρόμο προς την ελεύθερη διαβίωση. Η αποδέσμευση από έγνοιες, μόχθο για επιτυχία και πρόκληση της εύνοιας και θετικής απόκρισης των άλλων έρχεται ως απλή και φυσική εξέλιξη.

2.8. Η παραγωγικότητα και η δημιουργικότητα ως μέσα καταπολέμησης της ανίας.

Η διοχέτευση των ανθρώπινων δυνάμεων σε δημιουργικές δραστηριότητες συνιστά αναγκαία συνθήκη της ευτυχούς διαβίωσης. Η ενεργοποίηση και η διαρκής ασχολία, η παραγωγή προϊόντων, με την ευρεία έννοια, παρέχει ένα αίσθημα ικανοποίησης στον άνθρωπο, ενώ συγχρόνως λειτουργεί ιαματικά για αυτόν. Η

---

⁵⁸Schopenhauer, A. (2010), *Αφορισμοί: για την πρακτική σοφία της ζωής*, μτφ. Δημήτρης Υφαντής, Αθήνα: Ροές, σσ. 226-7.

απόλαυση που απορρέει από τέτοιου είδους δραστηριότητες είναι ευθέως ανάλογη της ποιότητας του είδους με το οποίο καταπιάνεται κανείς. Η περάτωση ενός έργου ικανοποιεί το πνεύμα, οξύνει τη διάνοια και επιδρά στο θυμικό διεγείροντας τα θετικά στοιχεία της ανθρώπινης ύπαρξης, απομακρύνοντας από φαύλες και χθαμαλές σκέψεις.

Ο άνθρωπος που διαθέτει ιδιαίτερες ικανότητες και, κυρίως, τη σκευή που απαιτείται για την εκτέλεση και ολοκλήρωση έργων σπουδαίων, βρίσκεται στην προνομιακή κατάσταση να απολαμβάνει τη ζωή σε δύο επίπεδα⁵⁹, καθώς η ενασχόληση με ενδιαφέροντα διαφορετικά από τα κοινά και συνήθη πριμοδοτεί τη ζωή με μεστότητα και ζωντάνια ιδιάζουσας έντασης. Η ίδια η ζωή και ο κόσμος αποτελούν για εκείνον την πρώτη ύλη που μετατρέπεται σε αισθητικό αποτέλεσμα, ενώ ταυτόχρονα καθίστανται πηγή άρδευσης υλικού για δημιουργική παραγωγή. Η σταχυολόγηση και αισθητική διάθλαση του υλικού απορροφά τις δημιουργικές κλίσεις και ανταποδίδει με το αίσθημα της πληρότητας και της ψυχικής ανάτασης.

Οι ακαταπόνητοι εργάτες βιώνουν τη ζωή σε δύο επίπεδα και συνακόλουθα διαθέτουν διττή διάνοια⁶⁰. ασχολούνται εν μέρει με τα της βούλησης, τις καθημερινές συνήθειες υποθέσεις, την υποκειμενική πραγματικότητα, αλλά κινούνται δημιουργικά και στον άξονα της αντικειμενικής πραγματικότητας λειτουργώντας στη βάση εννοιών και *in abstracto*. Ωστόσο, κάθε άνθρωπος προκειμένου να αποφύγει το αφόρητο βάρος της ανίας και των επακόλουθων επενεργειών της οφείλει να εκμεταλλεύεται με ποικίλους τρόπους το σύνολο των ικανοτήτων του σε όλη τη διάρκεια της ζωής του.

Ο Σοπενχάουερ αναγνωρίζει στον μόχθο και στην απασχόληση του ανθρώπου, είτε σωματική είτε διανοητική είναι αυτή, έναν τύπο φυσικής ανάγκης που απαιτεί την ικανοποίησή της, και η οποία κατατάσσεται στη χορεία των *sine qua non*. Η στασιμότητα και η μόνιμη αδράνεια φθείρει τον άνθρωπο, ενώ η έλλειψη απόλαυσης «στειώνει» την ύπαρξη. Η αναγνώριση της νίκης επί των εμποδίων, ακόμα και η

---

⁵⁹Madigan, T. (2005), «Schopenhauer's Compassionate Morality», *Philosophy Now* 52, σ. 17.

⁶⁰Schopenhauer, A. (2010), *Αφορισμοί: για την πρακτική σοφία της ζωής*, μτφ. Δημήτρης Υφαντής, Αθήνα: Ροές, σσ. 241- 2.

οργάνωση του αγώνα ώστε να υπερσκελιστούν και να ξεπεραστούν τα προσκόμματα ανανεώνει και ενισχύει τον άνθρωπο. Σε αντίθετη περίπτωση, το άτομο εξαντλεί την ενέργειά του σε φαυλότητες και αρνητικές δράσεις προκειμένου να αποφύγει την ανία και την φορτικότητα της αδράνειας, λόγω έλλειψης δραστηριοτήτων και διοχέτευσης των δυνάμεων σε κανάλια παραγωγής.

2.9. Ελευθερία: Ο καθορισμός της ευτυχίας με βάση την προσωπικότητα του ανθρώπου.

Η ουσιαστική ευτυχία και ελευθερία πραγματώνεται αποκλειστικά εντός του ατόμου και συναρτάται άμεσα με τη συναίσθηση, τη βούληση και τη νόησή του⁶¹. Η ευδαιμονία, όλη η πορεία της ζωής και ο τρόπος ύπαρξης του ανθρώπου σχετίζονται με τα όσα διαδραματίζονται εντός του. Η ψυχική ευφορία, η ανησυχία και η δυσφορία προκαλούνται μεν σε όλους από τα ίδια εξωτερικά ερεθίσματα, ωστόσο ποικίλουν σε ένταση και έκταση στον καθένα λόγω διαφοράς στον τρόπο πρόσληψης των δεδομένων.

Πιο συγκεκριμένα, γεγονότα που ένας πνευματικά προικισμένος άνθρωπος εκλαμβάνει ως ιδιαίτερα σημαντικά και σπουδαία, θεωρούνται ανιαρά και ανούσια από κάποιον που δεν διαθέτει διευρμένους ορίζοντες και μένει προσκολλημένος σε κοινοτοπίες και ρηχότητες της καθημερινής τύρβης. Η ουσιαστική διαφοροποίηση στον τρόπο θέασης και φιλτραρίσματος των εξωτερικών ερεθισμάτων στηρίζεται στην διαφορετικότητα του κόσμου που ενέχεται στο κάθε άτομο.

Οι άνθρωποι, κατά τον Σοπενχάουερ, μοιράζονται το ίδιο περιβάλλον, ωστόσο ζουν στον δικό τους περικλειστο κόσμο που ορίζεται από τις παραστάσεις, την κοσμοθεωρία, τις προθέσεις και τα συναισθήματά τους. Όταν οι εξωτερικοί παράγοντες αγγίζουν τα εν λόγω ψυχικά φαινόμενα, το άτομο ενεργοποιείται έως εκείνο το βαθμό που τον επηρεάζουν. Η εσωτερική και η εξωτερική πραγματικότητα

---

⁶¹ Schopenhauer, A. (2010), *Αφορισμοί: για την πρακτική σοφία της ζωής*, μτφ. Δημήτρης Υφαντής, Αθήνα: Ροές, σσ. 60-8.

λειτουργούν στον άξονα της συμπλήρωσης και διαμορφώνουν το «πλήρες παρόν»⁶².

Ωστόσο, η αρνητική ή θετική τιμή, με την οποία πιστώνονται οι εξωγενείς παράγοντες, διαφοροποιείται στη βάση της ποιότητας του συνειδέναί. Το ποιόν αυτό καθορίζει και την ποιότητα του βιώματος, καθώς οτιδήποτε συμβαίνει και υπάρχει για κάθε άτομο λαμβάνει χώρα αποκλειστικά εντός του πλαισίου του συνειδέναί. Η μεγαλοπρέπεια, η ομορφιά και η απόλαυση λαμβάνουν τα χαρακτηριστικά τους και κινούν την ευφορία κατόπιν αντανάκλασης και αφού διηθηθούν από τη συνείδηση, από τα φίλτρα, δηλαδή, του εσωτερικού ξεχωριστού κόσμου του ατόμου.

Το αντικειμενικό μισό της πραγματικότητας ορίζεται από την τύχη, η οποία ως ένα μεγάλο βαθμό παραμένει ανεξέλεγκτη και δύσκολα διαχειρίσιμη. Οι εξωτερικές πηγές ευτυχίας και απόλαυσης είναι επισφαλείς, εύκολα ανατρέψιμες και ελάχιστα διαθέσιμες. Αντίθετα, το υποκειμενικό ήμισυ παραμένει αμετάβλητο και αναλλοίωτο, υπό την έννοια ότι ο τρόπος ύπαρξης του ατόμου έχει τα ίδια χαρακτηριστικά ανεξάρτητα από τις μεταπτώσεις της τύχης και των αιφνίδιων μεταβολών. Η υποκειμενική πλευρά, επομένως, είναι κατεξοχήν υπεύθυνη για την τέρψη του ατόμου. Ο άνθρωπος που διαθέτει οξύ και καλλιεργημένο πνεύμα, φέρει εντός του την πηγή της αυτάρκειας και την αναγκαία συνθήκη της απελευθέρωσής του από μάταιες επιδιώξεις και δεσμεύσεις σε επουσιώδεις φιλοδοξίες.

Γίνεται αντιληπτό, λοιπόν, πως η ευτυχία και η αυτάρκεια σχετίζονται αποκλειστικά με την προσωπικότητα και τα εσωτερικά ερείσματα της ατομικότητας, τα οποία εμποδίζουν το άτομο να παραπαίει και να φθείρεται επιδιώκοντας με αυτό τον τρόπο επιτυχίες που στηρίζονται στην τύχη, που υπονομεύουν την ελευθερία και έχουν χαρακτήρα πρόσκαιρο. Αυτά είναι απόλυτα, σε αντίθεση προς τη σχετική αξία των άλλων αποκτημάτων, τα οποία είναι μόνιμα και ανεπηρέαστα από εξωτερικές μεταβολές.

2.10. Η συσχέτιση της ανθρώπινης ευτυχίας με τις απολαύσεις της ζωής.

---

⁶²Schopenhauer, A. (2010), *Αφορισμοί: για την πρακτική σοφία της ζωής*, μτφ. Δημήτρης Υφαντής, Αθήνα: Ροές, σ. 61.

Οι απολαύσεις σχετίζονται, ως προς το είδος και την ορμητικότητά τους, με την εκδήλωση της ανθρώπινης δύναμης και εμφανίζονται κυρίως με τρεις χαρακτηριστικές μορφές της⁶³. Ο Σοπενχάουερ διακρίνει τις απολαύσεις σε εκείνες που συνδέονται με την αναπαραγωγική δύναμη, με την διεγερσιμότητα και την αισθαντικότητα. Η ένταση και η διάρκεια κάθε μορφής απόλαυσης διαφοροποιείται ουσιαστικά και η ανθρώπινη ευτυχία εξαρτάται από την ποιότητα της απόλαυσης, η οποία συνακόλουθα ορίζεται από τη δύναμη που την παράγει. Η προσωπικότητα, ο χαρακτήρας του ανθρώπου είναι αυτός που τον καθιερώνει και μέσω αυτού ζει, χαίρεται και απολαμβάνει τον κόσμο. Ο άμεσος παράγοντας της ευτυχίας του είναι ο ίδιος του ο εαυτός, μέσα από τον οποίο συναισθάνεται και αντιμετωπίζει με τον έναν ή τον άλλον τρόπο τα διάφορα γεγονότα που λαμβάνουν χώρα γύρω του. Επομένως, σημασία δεν έχει το τι συμβαίνει στον καθένα αλλά το πώς αισθάνεται τα γεγονότα ο ίδιος (βαθμός αισθαντικότητας)⁶⁴.

Οι απολαύσεις που σχετίζονται με την αισθαντικότητα, η ηδονή που προκύπτει από διανοητικές διεργασίες, από τη θέαση έργων τέχνης, τη μουσική και τη φιλοσοφία κρίνονται ως ανώτερες από τις άλλες φυσιολογικές δυνάμεις, και συνιστούν την ειδοποιό διαφορά, το διακριτικό γνώρισμα του ανθρώπου σε σχέση με τα άλλα όντα. Η υπεροχή των πνευματικών δυνάμεων σε ένα άτομο ισοδυναμεί με την εξασθένιση της κίνησης και επενέργειας της βούλησης. Η διεκδίκηση της αμιγούς γνώσης χωρίς προσδοκία προσωπικού οφέλους απελευθερώνει τον άνθρωπο από τα δεσμά που τον κρατούν εγκλωβισμένο σε πλαίσια ευτελή και φθαρτά, και παρέχουν τη δυνατότητα ανάτασης και μόνιμης ελευθερίας. Εστίαση στον εξωτερικό κόσμο ενδείκνυται για να εξασφαλιστεί αναζωογόνηση και συνεχές κέντρισμα από εξωτερικά δημιουργήματα, και να καταστεί ο κόσμος του πλούσιος σε ιδέες και διανοήματα. Η διατήρηση και ενός πνευματικού ενδιαφέροντος, πέραν του αντικειμενικού, εγγυάται έναν βίο ατάραχο, μη οδυνηρό και φορτισμένο⁶⁵.

---

⁶³Schopenhauer, A. (2010), *Αφορισμοί: για την πρακτική σοφία της ζωής*, μτφ. Δημήτρης Υφαντής, Αθήνα: Ροές, σσ.86-7.

⁶⁴Schopenhauer, A. (2010), *Αφορισμοί: για την πρακτική σοφία της ζωής*, μτφ. Δημήτρης Υφαντής, Αθήνα: Ροές, σ. 69.

⁶⁵Schopenhauer, A. (2010), *ό.π.*, σ. 90.

2.11. Η δύναμη της φαντασίας και η συρρίκνωση της ελευθερίας.

Η διατήρηση της ελευθερίας και της αυτάρκειας εξαρτάται άμεσα και είναι αντιστρόφως ανάλογη του πεδίου δράσης που εκχωρείται στη φαντασία⁶⁶ εις βάρος του Λόγου. Η ευτυχία ή η δυστυχία ενός ατόμου σχετίζεται με το ποσοστό περιστολής της κυριαρχίας της φιλοδοξίας και της ορμής των ψευδαισθήσεων. Η στόχευση των αδυνάτων επιφέρει οδυνηρές συνέπειες στον ψυχισμό, καθώς η αποτυχία και η πτώση είναι δεδομένη, και η διαπίστωση της αλήθειας απορρυθμιστική.

Η φαντασία αρέσκεται να δημιουργεί με υλικά που έχουν αρνητική υφή, υπό την έννοια ότι μεγεθύνει και επεκτείνει το αρνητικό ενδεχόμενο σε πραγματικό συμβάν. Σύμφωνα με τον Σοπενχάουερ τα αρνητικά στη ζωή διεκδικούν μεγαλύτερη πιθανότητα πραγμάτωσης και, ως τέτοια, καθιστούν δύσκολη την απελευθέρωση του ανθρώπου από τη σκιά τους. Το δυνατό να συμβεί συχνά παίρνει τις διαστάσεις ενός επικρεμάμενου κινδύνου και άνετα εκεί εμφωλεύει ο φόβος και η ταραχή. Όσο περισσότερο τρέφεται η ανησυχία τόσο γιγαντώνεται η αγωνία και ο φόβος, ωθείται ο άνθρωπος σε εκτιμήσεις χωρίς λογικά ερείσματα, χαοτικές και αυτύπονομευτικές σκέψεις.

Η εξισορρόπηση των καταστάσεων, η αποτίναξη του ζυγού του φόβου και η εξασφάλιση της γαλήνης, ως προϋποθέσεων για την εξασφάλιση μίας ελεύθερης ζωής, εναπόκεινται στην χρήση της λογικής και της ψυχραιμής αξιολόγησης που φθάνει το επίπεδο της ψυχρής κρίσης⁶⁷. Η επίδραση της φαντασίας αποδεικνύεται αμιγώς επικίνδυνη καθώς στρεβλώνει τα δεδομένα, παραμορφώνει τις συνθήκες διογκώνοντάς τες και επηρεάζει το θυμικό χωρίς αιτία.

Ο Σοπενχάουερ παρατηρεί πως η φαντασία επιδρά βίαια και παραμορφωτικά κυρίως σε ζητήματα προσωπικά καλύπτοντας την ορθή κρίση με πέπλο αγλύος και συσκοτίζοντας τα δεδομένα αποτρέπει τις διαδικασίες εμβάθυνσης και νηφάλιας

---

⁶⁶Schopenhauer, A. (2010), *ό.π.*, σσ.233-4.

⁶⁷Schopenhauer, A. (2010), *Αφορισμοί: για την πρακτική σοφία της ζωής*, μτφ. Δημήτρης Υφαντής, Αθήνα: Ροές, σσ. 234-5.

αξιολόγησης. Η επενέργειά της ισοδυναμεί με εκείνη των ονείρων καθώς ταυτίζονται στον τρόπο και στην έκταση της διαστρεβλωτικής τους δύναμης.

Βασική προϋπόθεση για την διατήρηση της γαλήνης συνιστά η αποφυγή της ανάκλησης δυσάρεστων καταστάσεων που ενεργοποιείται με τη δύναμη της φαντασίας. Η περιστολή της φαντασίας έχει ειδικό βάρος και στην συγκεκριμένη περίπτωση, καθώς ενεργοποιεί εικόνες και τις επαναφέρει με ασυνήθιστη ένταση και με διογκωμένα χαρακτηριστικά. Το κέντρισμα του θυμικού μέσω της αφύπνισης δυσάρεστων συναισθημάτων βαρύνει τον άνθρωπο και συσκοτίζει την ορθή σκέψη. Η συνύπαρξη αρνητικών και θετικών στοιχείων στην ανθρώπινη φύση είναι δεδομένη, αλλά ο αγώνας του ατόμου, προκειμένου να εξασφαλίσει την ισορροπημένη και αυτάρκη ζωή, στρέφεται στην υπεροχή των θετικών και την εξουδετέρωση των φαύλων και περιοριστικών στοιχείων, του πάθους και της οργής.

Επιπλέον, ο Σοπενχάουερ διαπιστώνει την καταλυτική επίδραση των *εικόνων* στη διάπλαση του χαρακτήρα και στην μετέπειτα διαμόρφωση των στόχων και των φιλοδοξιών του καθενός ατόμου. Προειδοποιεί για την απατηλότητα και την κουφότητα τους, και προτρέπει στην αναζήτηση ερεισμάτων στις κρίσεις και τις έννοιες⁶⁸. Η εικόνα στην οποία εδράζει κανείς την ευτυχία του ή συμπεκνώνει σε αυτή την ουσία της ζωής του λειτουργεί ως νεφέλωμα που συσκοτίζει τις πραγματικές διαστάσεις των στόχων και παρασύρει σε ψευδαισθήσεις. Τεκμήριο της ψευδαισθητικής ατμόσφαιρας στην οποία παρασύρουν τον άνθρωπο αποτελεί η ίδια η πραγμάτωσή τους.

Η δράση του ανθρώπου κατ' αυτόν τον τρόπο θεωρείται απόλυτα φυσική και συμβατή με τις λειτουργίες της βούλησης. Η αμεσότητα των όσων προσλαμβάνει κανείς δια των αισθήσεων (εικόνες) αρκεί για να υπερσκελίσει τη δύναμη των εννοιών⁶⁹. Το μεμονωμένο, συγκεκριμένο στοιχείο μιας παράστασης συναρτάται με την πραγματικότητα και άμεσα απορροφάται, καθίσταται επιθυμητό και πιστώνεται με ενδεχόμενες στιγμές ευδαιμονίας. Κατά τον ίδιο τρόπο λειτουργούν και οι

---

⁶⁸Schopenhauer, A. (2010), *Αφορισμοί: για την πρακτική σοφία της ζωής*, μτφ. Δημήτρης Υφαντής, Αθήνα: Ροές, σσ. 243-4.

⁶⁹Schopenhauer, A. (2010), *ό.π.*, σ. 243.

αρνητικές κριτικές· αν και κανείς γνωρίζει πως είναι αβάσιμες οι αιτιάσεις, εν τούτοις επιτρέπει να επιδράσουν στο θυμικό λόγω του άμεσου χαρακτήρα τους και αποτρέπει τη λειτουργία του λόγου και της επεξεργασίας που απαιτούν χρόνο και ως εκ τούτου δεν ενεργοποιούνται εξίσου άμεσα.

Ο εποπτικός χαρακτήρας των εντυπώσεων αυτών και η αμεσότητά τους δε συνεπάγεται ποιότητα και ευεργεσία για το άτομο. Απεναντίας, κατά τον Σοπενχάουερ, διαταράσσουν τη γαλήνη και επιφέρουν διασάλευση δημιουργώντας ένα πλέγμα κίβδηλων προθέσεων, επίπλαστων αναγκών που φορτίζουν και δεσμεύουν το άτομο σε αγώνα και αγωνία λόγω της επιτακτικής ανάγκης να ικανοποιηθούν.

2.12. Η έννοια της Τύχης ως ρυθμιστικός παράγοντας των ανθρώπινων πεπραγμένων.

Η έννοια της Τύχης στον Σοπενχάουερ συνιστά καθοριστικό παράγοντα της ρύθμισης της πορείας του βίου και κατ' εξοχήν αρνητική και «κακόβουλη» δύναμη. Η καταλυτική επιρροή που ασκεί στα ανθρώπινα σχέδια και την εκπλήρωσή τους ή μη, καθώς δεν σχετίζεται με το ποιόν του ατόμου, την αξιοσύνη και την όποια διανοητική και ηθική αρετή του, και κυρίως με το γεγονός ότι δεν υπόκειται σε κανενός είδους έλεγχο, συνιστά το βασικό συστατικό της παντοδυναμίας της⁷⁰.

Τα πεπραγμένα, το σύνολο των επιτυχιών ή αποτυχιών, σύμφωνα με τον Σοπενχάουερ, δεν συνιστούν απόρροια αμιγώς προσωπικών επιλογών αλλά καθορίζονται κυρίως από τη ροή των συμβάντων, το συνδυασμό τους, και κατόπιν από την ανθρώπινη διανοητική επεξεργασία τους· οι αποφάσεις που λαμβάνει κανείς και ακολούθως η σειρά των κινήσεων στις οποίες προβαίνει συνιστούν τη δεύτερη φάση της υπόθεσης.

Υπό αυτή την έννοια, οι ανθρώπινες προθέσεις και προσδοκίες μόνο τυπικά

---

⁷⁰Schopenhauer, A. (2010), *Αφορισμοί: για την πρακτική σοφία της ζωής*, μτφ. Δημήτρης Υφαντής, Αθήνα: Ροές, σ. 243.

υφίστανται καθώς η τύχη ορίζει τη σειρά των συμβάντων και ο άνθρωπος βρίσκεται διαρκώς αντιμέτωπος με το απρόοπτο και με τη μεταβολή. Οι διακυμάνσεις της τύχης, το ευμετάβλητο, ως πάγιο χαρακτηριστικό και διακριτικό της στοιχείο, απαιτούν εγρήγορση ώστε να ληφθούν κάθε φορά υπόψη οι συνθήκες, να αξιολογηθούν τα εκάστοτε δεδομένα και να προωθηθούν οι αναγκαίες διαδικασίες που θα συμβάλλουν στην επίτευξη του στόχου.

Η έμπνευση σχεδίων που να άπτονται του απώτερου μέλλοντος αποτελεί ατελέσφορη και μάταια διαδικασία καθώς το οπτικό πεδίο⁷¹ είναι περιορισμένο. Με αυτά τα δεδομένα, οποιαδήποτε πρόθεση ή πλάνο αφορά στη διάσταση του μέλλοντος κρίνεται άσκοπο και ίσως καταδικασμένο σε αποτυχία. Ο Σοπενχάουερ, στο πλαίσιο της πρακτικής σοφίας, διατείνεται πως εντοπίζεται αδυναμία και αβεβαιότητα ακόμα και ως προς την ορθή αντιμετώπιση των παρόντων καταστάσεων⁷². Διαπιστώνει πως το ένστικτο και η διαίσθηση ωθούν στην επιλογή του ενός ή του άλλου βήματος, παρά σε μία διαυγή και ξεκάθαρη αντίληψη, σε ένα λογικό συμπέρασμα με βεβαιότητα εδραιωμένο. Η ενέργεια βασίζεται σε παρόρμηση, η αξιολόγησή της σε έννοιες σαφώς καθορισμένες αλλά ανεπαρκείς λειτουργικά. Υπό αυτό το πρίσμα, θεωρείται άδικη και μάταιη η υπερβολική αυστηρότητα με την οποία κρίνει κανείς τον εαυτό του σε περιστάσεις αποτυχίας ή αδυναμίας ορθής ανταπόκρισης. Εξαίρεση, κατά τον φιλόσοφο, αποτελεί η σοφία των γηρατειών που επιτρέπει την αντικειμενική αντιμετώπιση.

2.13. Ο χρόνος και οι διαστάσεις του (παρελθόν, παρόν, μέλλον)

Η υπερβολική προσκόλληση και μέριμνα για τα του μέλλοντος, όπως αντίστοιχα και η ανάκληση του παρελθόντος, συνιστά για τον Σοπενχάουερ βασικό παράγοντα υπονόμησης του παρόντος, που είναι και το μόνο πραγματικό και αληθινό χρονικό πλαίσιο για τον άνθρωπο. Πιο συγκεκριμένα, η αφοσίωση σε μελλοντικά σχέδια, η προσμονή του μέλλοντος ως πηγή ηδονής και ευτυχίας αποτελεί πηγή άγχους και

---

⁷¹Schopenhauer, A. (2010), *Αφορισμοί: για την πρακτική σοφία της ζωής*, μτφ. Δημήτρης Υφαντής, Αθήνα: Ροές, σσ. 280-2.

⁷²Schopenhauer, A. (2010), *ό.π.*, σ. 281.

ανησυχίας, αλλά κυρίως στερεί την ίδια τη ζωή καθώς αυτοί οι άνθρωποι ζουν προσωρινά, εν αναμονή της ζωής, «ad interim»⁷³. Η αναπόληση του παρελθόντος και η νοσταλγία για περασμένες ευτυχισμένες καταστάσεις κρύβουν, επίσης, τον ίδιο κίνδυνο, καθώς αποτρέπουν τον άνθρωπο από το παρόν και εκτρέπουν την προσοχή του σε καταστάσεις που έχουν εκπέσει, που δεν είναι αληθινές και στερούνται, συνεπώς, ουσίας. Σύμφωνα με τον φιλόσοφο « Το παρόν και μόνο είναι αληθές και πραγματικό: αυτό είναι ο πλήρης περιεχομένου χρόνος, και αποκλειστικά σε αυτό έγκειται η ύπαρξή μας»⁷⁴. Η συγκεκριμένη διαπίστωση και συνειδητοποίηση θα διευκολύνει κατά πολύ τον τρόπο που ο άνθρωπος χειρίζεται και προσλαμβάνει τα γεγονότα και τις καταστάσεις που βιώνει. Ο φιλόσοφος προτείνει την ευφρόσυνη υποδοχή και αποδοχή του παρόντος κρίνοντας πως με αυτή την λογική θα απολαμβάνει κανείς τις παρούσες στιγμές χωρίς να τις αμαυρώνει με αρνητικές σκέψεις ή να τις νοθεύει με την απογοήτευση κάποιας επιθυμίας που δεν εκπληρώθηκε στο παρελθόν. Ως εκ τούτου, προτείνει την αμόλυντη σύσταση και πρόσληψη του παρόντος, χωρίς να σκιάζεται από μελλοντικές προσδοκίες, που προκαλούν άγχος, ή παρελθοντικές αναμνήσεις, που συρρικνώνουν τις δυνατότητες χαράς και απόλαυσης. Ο προσανατολισμός στα του παρόντος γεγονότα κρίνεται λογικός εφόσον όλα τα μελλούμενα θεωρούνται αβέβαια. Η σκέψη είναι αμιγώς ορθολογιστική και στηρίζεται στην αβεβαιότητα και ασάφεια που χαρακτηρίζει οτιδήποτε μελλοντικό:

«Κατά συνέπεια, και προκειμένου να μην απωλέσουμε την ηρεμία στη ζωή μας εξαιτίας αβέβαιων ή αόριστων δεινών, πρέπει να συνηθίσουμε να θεωρούμε τα μεν αβέβαια σαν να επρόκειτο να μην συμβούν ποτέ, τα δε αόριστα σαν να ήταν βέβαιο ότι δεν θα συμβούν στο εγγύς μέλλον»⁷⁵.

Σύμφωνα με τον Σοπενχάουερ, η ψυχική γαλήνη κατακτάται, όταν ο άνθρωπος παραιτηθεί από αξιώσεις και φιλοδοξίες· μια τέτοια παραίτηση και η απαλλαγή από τις επιθυμίες συνιστά την βάση και την αναγκαία συνθήκη για την επίτευξη της ανθρώπινης ευτυχίας, καθώς ο άνθρωπος δύναται να απολαύσει όχι μόνο το παρόν

---

⁷³Schopenhauer, A. (2010), ό.π., σ. 206.

⁷⁴Schopenhauer, A. (2010), *Αφορισμοί: για την πρακτική σοφία της ζωής*, μτφ. Δημήτρης Υφαντής, Αθήνα: Ροές, σ. 207.

⁷⁵Schopenhauer, A. (2010), ό.π., σ.208.

αλλά και τη ζωή στο σύνολό της. Απεναντίας, ο φιλόσοφος διαπιστώνει την ανθρώπινη τάση για το διαμετρικά αντίθετο. Οι άνευ θλίψης μέρες περνούν ουσιαστικά χωρίς να γίνονται αντιληπτές και χωρίς να εκτιμώνται όπως και όσο πρέπει. Η ορθή αξιολόγησή τους λαμβάνει χώρα αφού παρέλθουν, κάτι που πλέον είναι χωρίς σημασία, καθώς ανήκουν στο παρελθόν.

Κεφάλαιο 3^ο: Η Βούληση και η Τέχνη της Μουσικής

3.1. Μουσική: Φαινομενολογικά παραστατικά μέσα και Αφαιρετικότητα

Ο αγώνας στον οποίον αποδύεται ο άνθρωπος προκειμένου να επιτύχει την πραγμάτωση των επιθυμιών και να ολοκληρώσει το *desideratum* του βίου του, με τις πολλές και ποικίλες μορφές καθώς επανεμφανίζεται ενισχυμένο και πιο απαιτητικό, προκαλεί πόνο και ανέχεια, δυσάρεστες συνθήκες και αδυναμία. Η αισθητική περισυλλογή και η επικέντρωση στις μορφές της Τέχνης απαλλάσσει και ανακουφίζει τον άνθρωπο από το βάρος των οχληρών συμπαρομαρτούντων. Αξιολογείται, λοιπόν, από τον Σοπενχάουερ ως ο αμέσως καλύτερος τρόπος και ως το μέσον καταστολής της βούλησης, πέρα από την απόλυτη και την πλήρη εξάλειψη του θέλειν. Η ολική απορρόφηση από τον κόσμο τον νοούμενο ως παράσταση, μέσω της αναπαραγωγής της πραγματικότητας από το έργο τέχνης, αποδεσμεύει, απελευθερώνει τον άνθρωπο από τον κόσμο τον νοούμενο ως βούληση, που είναι ο καθαυτός κόσμος.

Η έννοια της μουσικής και η πρόσληψή της στη φιλοσοφία του Σοπενχάουερ δεν ορίζεται συναρτώμενη με τον λόγο, ή με μια ιδέα που αποτελεί ενδεχόμενη έκφρασή της στον κόσμο των αισθήσεων⁷⁶. Συνδέεται άμεσα με την έννοια της βούλησης, η οποία διαφοροποιείται από το λογικό, την αιτιότητα και την συνείδηση. Πρόκειται για κάτι άδηλο, αναίτιο, που συνιστά την πραγματικότητα *per se*.

Η Μουσική κατέχει μείζονα θέση στην αισθητική θεώρηση του Σοπενχάουερ, καθώς λόγω της αφαιρετικότητάς της, δεν βασίζεται σε φαινομενολογικά παραστατικά μέσα και διαθέτει μεταφυσική ποιότητα και ιδιότητες⁷⁷. Η εν λόγω τέχνη αναπαριστά την βούληση *sui generis*, αδιαμεσολάβητη χωρίς νοθείες και αλλοιώσεις όπως παρουσιάζεται όταν θεωρείται υπό ατομικιστικό πρίσμα και

---

⁷⁶Χαιρόπουλος, Π.Γ. (2005), *Μουσική και ζωή: έρευνα στη φιλοσοφία της μουσικής του Πλάτωνα, του Σοπενχάουερ και του Νίτσε* (διδ. διατριβή), Θεσσαλονίκη, σ. 83.

⁷⁷Τσέτσος, Μ. (2004), *Βούληση και Ήχος. Η Μεταφυσική της Μουσικής στη Φιλοσοφία του Σοπενχάουερ*, Αθήνα: Βιβλιοπωλείον της Εστίας, σ.75.

παραχαραγμένη από προσωπικές προσλήψεις⁷⁸. Ίσως, κατά τον Σοπενχάουερ, είναι η μόνη τέχνη που δεν αντιγράφει, δεν αναπαράγει ιδέες στηριζόμενη σε κίβδηλα διαμεσολαβημένα, παραστατικά δεδομένα αλλά αποτελεί η ίδια την τέλεια ενσάρκωση της Βούλησης· οι άλλες τέχνες αισθητοποιούν και μέσω αντικειμενοποίησης καθιστούν προσιτή την γνώση της βούλησης ενώ η μουσική προσκομίζει την ουσία της και για αυτό το λόγο επιδρά πιο διεισδυτικά και καταλυτικά⁷⁹.

Η μουσική εκφράζει τα καθ' όλου σε αντίστιξη προς τις άλλες τέχνες που απομονώνουν και επεξεργάζονται το καθ' έκαστον. Πραγματεύεται και διαθλά αισθητικά την χαρά, την λύπη, την αγαλλίαση *per se*, προβάλλει τα συναισθήματα *in abstracto* άνευ ποικιλμάτων και αποσυνδεδεμένα από τα κίνητρα που τα προκάλεσαν⁸⁰. Η μουσική διαθέτει την δυνατότητα να εκφράσει την ουσία των όντων ανεξάρτητα από το πλαίσιο της αιτιότητας και των παραμέτρων του χώρου και του χρόνου, πριν δηλαδή από την αντικειμενοποίησή τους. Υπό αυτή την έννοια, σύμφωνα με τον Σοπενχάουερ, δεν στηρίζει την ύπαρξη και την ιδιαίτερη «φυσιогνωμία» της σε φαινόμενα και σε ατομικότητες, και θα μπορούσε να υπάρξει ανεξάρτητα από την αντικειμενική περιβάλλουσα πραγματικότητα⁸¹.

Στο βάθος κάθε πραγματικής κατάστασης λανθάνει η θέληση για ζωή, η οποία κατευθύνει και κινεί το φυσικό σύμπαν και το άτομο με την ελπίδα ικανοποίησης της διαρκώς ανανεωμένης ανάγκης· η ικανοποίηση, η πραγμάτωση της εκάστοτε επιθυμίας, συνεπάγεται τη γέννηση της επόμενης ανοίγοντας έτσι έναν ατέρμονα κύκλο γενέσεων – εκπληρώσεων και αναγεννήσεων. Στην ακολουθία αυτή το αίσθημα της ευχαρίστησης αποτελεί μόνον μεταβατική αρνητική κατάσταση. Απεναντίας, το αίσθημα του πόνου μπορεί να θεωρηθεί θετικό στο βαθμό που

---

⁷⁸Kenny, A. (2005), *Ιστορία της Δυτικής Φιλοσοφίας*, μτφ. Δέσποινα Ρισσάκη, Αθήνα: Νεφέλη, σ. 296.

⁷⁹Schopenhauer, A. (1975), *Ο κόσμος σαν βούληση και σαν παράσταση*, μτφ. Αχλλέας Α. Βαγενάς, Αθήνα: Αναγνωστίδη, σ. 341.

⁸⁰Χαιρόπουλος, Π.Γ. (2005) *Μουσική και ζωή: έρευνα στη φιλοσοφία της μουσικής του Πλάτωνα, του Σοπενχάουερ και του Νίτσε* (διδ. διατριβή), Θεσσαλονίκη, σ. 170, Raymund, W. (1976), *Arthur Schopenhauers Philosophie der Musik*, Regensburg: G. Bosse, σ. 15 κ.εξ.

⁸¹Schopenhauer, A. (1975), *Ο κόσμος σαν βούληση και σαν παράσταση*, μτφ. Αχλλέας Α. Βαγενάς, Αθήνα: Αναγνωστίδη, σ.341.

διακόπτει την προηγούμενη αρνητική κατάσταση και απελευθερώνει το άτομο. Η μόνη διέξοδος από τον πόνο, την αθυμία, την ανέχεια και οτιδήποτε βαραίνει τον ανθρώπινο ψυχισμό εντοπίζεται στην απαλλαγή, την απελευθέρωση από τη βούληση. Η παραίσθηση ωστόσο είναι δυνατή και αποτελεσματική κατόπιν συνειδητοποίησης και αυτεπίγνωσης. Προαπαιτείται μια εμπειρία που θα συμβάλλει στην απόκτηση ενός βαθμού γνώσης ώστε να τελεστεί δυναμικά η αποφόρτιση από τις επιθυμίες. Η έννοια της συνειδητής τελικής απάρνησης ήταν πόλος έλξης για τους ρομαντικούς συγγραφείς και συνθέτες συνιστώντας το θεμελιώδες φιλοσοφικό υπόβαθρο των έργων τους. Η συμπόνια αποτελεί τη λέξη κλειδί και κεντρική έννοια στη σύλληψη της *Πασιφάης* του Βάγκνερ, με τον ίδιο τρόπο που κατέχει εξέχουσα και σημαίνουσα θέση στη φιλοσοφική θεώρηση του Σοπενχάουερ⁸².

Ωστόσο, ο Σοπενχάουερ διαφοροποιείται αισθητά από τη ρομαντική θεώρηση της τέχνης ως προς την αντιαισθητιστική στάση που υιοθετεί⁸³. Η τέχνη στο ευρύ φάσμα της διερευνάται στην προσπάθεια ανάδειξης της θεραπευτικής επενέργειάς της, της αμιγώς πρακτικής λειτουργίας της, ως μέσο που λυτρώνει ή ανακουφίζει από την αδηφάγο και απαιτητική λειτουργία της βούλησης.

Η μουσική αξιολογείται ως γλωσσικό όργανο κατανοητό σε όλους ανεξαρτήτως καταγωγής. Η μελωδία αποτελεί τον πυρήνα και το θεμελιακό συστατικό της, καθώς η ποιότητα και η αισθητική αρτιότητά της ανοίγει διαύλους επικοινωνίας και διαδίδεται ταχύτατα. Στην αντίθετη περίπτωση αυτή της πενιχρής και ανούσιας μελωδίας, το μουσικό κομμάτι καταδικάζεται στη λήθη⁸⁴.

Η ανάλυση της μελωδίας από τον Σοπενχάουερ συσχετίζεται στενά με τις θεμελιώδεις κινήσεις της βούλησης· όπως η βούληση ερείδεται στις εναλλασσόμενες

---

⁸²Τσέτσος, Μ. (2004), *Βούληση και Ήχος. Η Μεταφυσική της Μουσικής στη Φιλοσοφία του Σοπενχάουερ*, Αθήνα: Βιβλιοπωλείον της Εστίας, σ.10, Magee, T. (1997), *The Philosophy of Schopenhauer*, New York: Oxford University Press, σσ. 400-1.

⁸³Χαιρόπουλος, Π.Γ. (2005), *Μουσική και ζωή: έρευνα στη φιλοσοφία της μουσικής του Πλάτωνα, του Σοπενχάουερ και του Νίτσε* (διδ. διατριβή), Θεσσαλονίκη, σ. 102.

⁸⁴Schopenhauer, A. (2000), *Parerga and Paralipomena*, Oxford: Clarendon Press, σ. 377.

καταστάσεις του άλγους (άρνηση) και της ηδονής (κατάφαση)⁸⁵, ομοίως και η μελωδία στηρίζεται στην εναλλαγή επιθυμίας, ικανοποίησης και απογοήτευσης. Όπως η ικανοποίηση της επιθυμίας στην αντικειμενική πραγματικότητα εντείνεται μέσω των καθυστερήσεων από προσκόμματα και ανεπιθύμητες παρεμβολές, ομοίως και στο μουσικό καθεστώς η τελική αρμονία βιώνεται εντονότερα μέσω καθυστερήσεων – επιβραδύνσεων (Vorhalt)⁸⁶.

3.2. Η Τέχνη κατά τον φιλόσοφο

«Αποτελεί κάτι εντελώς ασυνήθιστο, όταν σ' έναν οποιονδήποτε άνθρωπο η νοητική δύναμή του παύει να είναι στραμμένη στο φυσικό προορισμό της, δηλαδή στην εξυπηρέτηση της βούλησης και, κατά συνέπεια, στην κατανόηση απλώς των σχέσεων ανάμεσα στα πράγματα, και ενεργεί με τρόπο καθαρώς αντικειμενικό. Αλλά με αυτό ακριβώς γεννιέται η τέχνη, η ποίηση και η φιλοσοφία, οι οποίες έχουν έτσι την προέλευσή τους σ' ένα όργανο που αρχικά δεν ήταν προορισμένο γι' αυτές. Ο νους δηλαδή είναι από τη φύση του ένας σκληρά εργαζόμενος μεροκαματιάρης, που το πολύ απαιτητικό αφεντικό του, η βούληση, τον απασχολεί από το πρωί έως το βράδυ. Αν, παρ' όλο τούτο, συμβαίνει κάποτε, σε κάποια ελεύθερη ώρα του, αυτός ο συνεχώς καταπιεζόμενος δούλος να ετοιμάσει ένα μέρος της δουλειάς του εθελοντικά, με δική του πρωτοβουλία, χωρίς να αποβλέπει σε άλλους, παράλληλους στόχους, αλλά απλώς και μόνο για δική του ικανοποίηση και ευχαρίστηση, τότε αυτό θα είναι ένα γνήσιο έργο τέχνης, και σε εξαιρετικές περιπτώσεις έργο μεγαλοφυΐας».[Σοπενχάουερ, Α. (1993), *Επιλογή από το έργο του*, μτφ. Νίκου Σκουτερόπουλου – Κλάους Μπένσεν, Αθήνα: Στιγμή, σ. 91].

Η φιλοσοφία της Τέχνης του Σοπενχάουερ δεν διαρθρώνεται σε άξονες αισθητικής, αλλά επικεντρώνεται στην έννοια της μεταφυσικής του ωραίου. Διερευνάται η εσωτερική ουσία του ωραίου σε αντίστιξη προς τις συνήθεις θεωρήσεις της επενέργειάς του και την εστίαση στην εφαρμογή των αρχών που το παράγουν. Καίριας σημασίας έννοια στο άνωθεν παράθεμα του φιλοσόφου αποτελεί η βούληση.

⁸⁵Χαιρόπουλος, Π.Γ. (2005), *Μουσική και ζωή: έρευνα στη φιλοσοφία της μουσικής του Πλάτωνα, του Σοπενχάουερ και του Νίτσε* (διδ. διατριβή), Θεσσαλονίκη, σ. 174.

⁸⁶Χαιρόπουλος, Π.Γ. (2005), ό.π., σ. 174, Raymund, W. (1976), *Arthur Schopenhauers Philosophie der Musik*, Regensburg: G. Bosse, σ. 30.

Αυτήν εξυπηρετείται από τη νοητική δύναμη του ανθρώπου, όπως επιτάσσει η φύση. Η βούληση προηγείται και η γνώση συνιστά δευτερογενές προϊόν. Όταν ο άνθρωπος αποτινάσσει τα δεσμά της βούλησης, η νόησή του αποπροσανατολίζεται από την επιδίωξη των υποκειμενικών του στόχων και στρέφεται στο αντικειμενικό, ήτοι το καθολικό⁸⁷. Ο Σοπενχάουερ επισημαίνει πως το έργο τέχνης γεννιέται τις λιγιστές φορές κατά τις οποίες ο νους του ανθρώπου καταφέρνει να εργαστεί αυτόβουλα για να ικανοποιηθεί ο ίδιος κι όχι για να ικανοποιήσει τις ανάγκες που εκπηγάζουν από τη βούληση.

Αναφορικά με την έννοια της βούλησης ανιχνεύεται άνετα η επίδραση που άσκησε ο ινδουισμός στη φιλοσοφία του Σοπενχάουερ. Σύμφωνα με τους ινδουιστές, η επιθυμία (βούληση), η επονομαζόμενη «*τάνχα*», είναι η αιτία όλων των δεινών του ανθρώπου. Οι άνθρωποι υποφέρουν καθώς εισάγονται σε ατέλειωτο κύκλο επιθυμιών που ικανοποιούνται, αναγεννώνται και επιστρέφουν με άλλη μορφή, απαιτητικότερες και ισχυρότερες.

Για τον Σοπενχάουερ, μόνο η τέχνη μπορεί να παράσχει τη δυνατότητα πρόσκαιρης διαφυγής από την τυραννία που επιβάλλει η βούληση. Αυτό συμβαίνει, καθότι η τέχνη -όπως ισχυρίζεται και ο Αριστοτέλης- εκφράζει «τα καθ' όλου», δηλαδή το καθολικό. Η τέχνη για τον φιλόσοφο, δεν στοχεύει στην φωτογραφική αναπαράσταση γεγονότων ή προσώπων πεπερασμένων, αλλά στην ανάδειξη των καθολικών ιδεών⁸⁸ που, σύμφωνα με τον Πλάτωνα, δεν δεσμεύονται, ούτε και επηρεάζονται από το χώρο και το χρόνο, αλλά παραμένουν αναλλοίωτα στην σύστασή τους. Ανεπηρέαστη και ανόθευτη η τέχνη από τα καθημερινά, καλεί τον καλλιτέχνη και τον αποδέκτη των καλλιτεχνικών έργων σε διαφυγή από την υποκειμενική πραγματικότητα. Στη διαδρομή αυτή, ο άνθρωπος λησμονά την παρουσία του και παύει να επιθυμεί όσα μπορεί ή δεν είναι σε θέση να αποκτήσει.

Αναντίρρητα, η αισθητική απόλαυση που προσφέρει η επαφή με την τέχνη, για τον Σοπενχάουερ, είναι παροδική. Διαρκεί μόνο όσον αντικρίζουμε ένα εικαστικό

---

⁸⁷ Schopenhauer, A. (1975), *Ο κόσμος σαν βούληση και σαν παράσταση*, μτφ. Αχιλλέας Α. Βαγενάς, Αθήνα: Αναγνωστίδη, σσ. 223-225.

⁸⁸ Schopenhauer, A. (1975), *ό.π.*, σσ. 225-230.

έργο ή ακούμε για παράδειγμα μια μουσική σύνθεση. Όταν απομακρυνόμαστε από την καλλιτεχνική δημιουργία και τις καθολικές ιδέες και επανερχόμαστε στα καθημερινά, η βούληση αναλαμβάνει και πάλι το δυναστευτικό ρόλο της, και ο άνθρωπος υπομένει την τυραννία των ανεκπλήρωτων επιθυμιών, ξαναγίνεται υποτελής και θεραπεύει τις ενέργειες της βούλησης.

3.3. Η Τέχνη και η Αισθητική Περισυλλογή ως μέσα καταστολής της Βούλησης του ανθρώπου.

Η κυριαρχία της βούλησης δεν είναι απόλυτη και ολοκληρωτική, καθώς η ανθρώπινη γνώση φέρει τα δυναμικά στοιχεία που μπορούν να ανακόψουν την ταχύτητά της και να επιτύχουν την αποδέσμευση από το βάρος του αδιάκοπου ορέγεσθαι⁸⁹. Η απελευθέρωση συνίσταται αφενός στην εξουδετέρωση της δύναμης της αιτιότητας, των παραμέτρων του χώρου και του χρόνου, μέσω των οποίων η βούληση εξατομικεύεται, αφετέρου στην ενεργοποίηση του καθαρού υποκειμένου της γνώσης. Η αποδέσμευση ισούται με την παύση της επιθυμίας και συντελείται στο πλαίσιο της αισθητικής ενατένισης των έργων τέχνης.

Κατά την αισθητική διάδραση με την τέχνη το υποκείμενο απεκδύεται την ατομική του ταυτότητα, δεν υφίσταται πλέον ως ατομικό ον, όπως εντοπίζεται στην καθημερινή εμπειρική εποπτεία⁹⁰. Σε πρώτο επίπεδο αγνοεί την ατομικότητα του αντικειμένου (έργο τέχνης) και διεισδύει σε αυτό καθαυτό το πράγμα που θεάται ή εν γένει απολαμβάνει. Σε επόμενο επίπεδο απαλλάσσεται και από τη δική του ατομικότητα και από τις παραμέτρους του χώρου και χρόνου, από το πλαίσιο των αιτιακών συναφειών, και συνακόλουθα από την αγωνία που προκαλούν οι αρνητικές (άλγος) ή θετικές (ηδονή) κινήσεις της βούλησης. Σύμφωνα με τον Σοπενχάουερ, απότοκο της ενατένισης συνιστά «η μετατροπή του ατομικού υποκειμένου της βούλησης σε καθαρό, άχρονο, άβουλο υποκείμενο της γνώσης, σε καθαρό βλέμμα του κόσμου»⁹¹.

---

⁸⁹Χαιρόπουλος, Π.Γ. (2005), *Μουσική και ζωή: έρευνα στη φιλοσοφία της μουσικής του Πλάτωνα, του Σοπενχάουερ και του Νίτσε* (διδ. διατριβή), Θεσσαλονίκη σ.164.

⁹⁰Χαιρόπουλος, Π.Γ. (2005), *ό.π.*, σσ.165-6.

⁹¹Schopenhauer, A. (1975), *Ο κόσμος σαν βούληση και σαν παράσταση*, μτφ. Αχλλέας Α. Βαγενάς, Αθήνα: Αναγνωστίδη, σσ. 244-5.

«Δεν μπορεί να διακρίνει κανείς τον εποπτεύοντα από τον εποπτευόμενο, έχουν μεταβληθεί σε ένα. Όλη η συνείδηση έχει πληρωθεί και καταληφθεί εντελώς από μια μοναδική εποπτική εικόνα»⁹².

Η αισθητική διάδραση επιφέρει την αντικειμενοποίηση της βούλησης, ωστόσο η διαδικασία και η επενέργεια της αισθητικής ενατένισης είναι βραχύχρονη και εξαιρετικά εύθραυστη⁹³. Η βούληση αναδύεται, ανακτά την τάση κυριαρχίας, και η ατομικότητα επιζητεί την ικανοποίηση των διαφόρων αναγκών της. Το ατομικό υποκείμενο της βούλησης έρχεται επομένως σε σύγκρουση με το υποκείμενο της γνώσης, καθώς η έριδα αποτελεί βασικό συστατικό της βούλησης, και προβάλλει τις ακατάπαυστες ορέξεις του.

Η Τέχνη ωστόσο διασώζει ό,τι αποκαλύπτεται στη διαδικασία της αισθητικής ενατένισης μέσω της καταγραφής του στην ύλη. Τα έργα τέχνης επαναλαμβάνουν ατέρμονα την Ιδέα, όπως αυτή αναδύθηκε και αντικειμενοποιήθηκε κατά την αισθητική ενατένιση⁹⁴. Προκειμένου ωστόσο να φιλοτεχνηθούν έργα τέτοιας ποιότητας και δυναμικής απαιτείται ένα υποκείμενο που να διαθέτει γνωστική σκευή και εξαιρετική εννοιακή δύναμη (ιδιοφυΐα). Μέσω του ιδιοφυούς καλλιτέχνη η άχρονη και άυλη ιδέα μετουσιώνεται σε ύλη και εντάσσεται σε χωροχρονικό πλαίσιο. Η γνωστική δύναμη της ιδιοφυΐας μεταγράφει στην ύλη την ενατενιζόμενη ιδέα.

Η τέχνη της ποίησης, και κυρίως το είδος της τραγωδίας, κατατάσσεται στην υψηλότερη βαθμίδα αξιολογικά, υπό την έννοια ότι απεικονίζεται το άλγος και η σκοτεινή όψη της ζωής. Ο δραματουργός διαθλά σε αισθητικά άρτια μορφή την αδικία και την κακία, την εριστική φύση της βούλησης και τον τρόπο που αυτή εκδηλώνεται στον άνθρωπο, την «ύψιστη βαθμίδα αντικειμενοποίησής της»⁹⁵.

---

⁹²Schopenhauer, A. (1975), *Ο κόσμος σαν βούληση και σαν παράσταση*, μτφ. Αχιλλέας Α. Βαγενάς, Αθήνα: Αναγνωστίδη σ. 245.

⁹³Χαιρόπουλος, Π.Γ. (2005), *Μουσική και ζωή: έρευνα στη φιλοσοφία της μουσικής του Πλάτωνα, του Σοπενχάουερ και του Νίτσε* (διδ. διατριβή), Θεσσαλονίκη σ. 166.

⁹⁴Χαιρόπουλος, Π.Γ. (2005), *Μουσική και ζωή: έρευνα στη φιλοσοφία της μουσικής του Πλάτωνα, του Σοπενχάουερ και του Νίτσε* (διδ. διατριβή), Θεσσαλονίκη, σ. 167.

⁹⁵Χαιρόπουλος, Π.Γ. (2005), *ό.π.*, σ. 168.

Κεφάλαιο 4^ο: Η Ηθική

4.1. Κύρια ηθικά ελατήρια της ανθρώπινης συμπεριφοράς.

Η πηγή και το θεμέλιο της ηθικής δεν σχετίζεται με τη γνώση αλλά με τη συμπόνια, «το μεγάλο μυστήριο της ηθικής».

Η ηθική στο φιλοσοφικό σύστημα του Σοπενχάουερ εδράζεται αποκλειστικά στην έννοια της συμπόνιας. Για τον Σοπενχάουερ η ηθική του ανθρώπου δεν σχετίζεται με την πίστη του σε κάποια θρησκεία⁹⁶. Η θρησκεία υπόσχεται επιβράβευση στην περίπτωση συμμόρφωσης με τις εντολές της. Η μεγαλοπρέπεια των ναών και τα κηρύγματα των εκπροσώπων της Εκκλησίας δεν δίνουν επαρκείς, ικανοποιητικές εξηγήσεις για την ύπαρξη του ανθρώπου⁹⁷, αντίθετα ο μύθος, που πλάθει η Εκκλησία, συσκοτίζει την πραγματικότητα. Ο καθένας μπορεί να θεωρεί ότι είναι προσηλωμένος, πιστός και ηθικά καθαρός, όταν όμως πρέπει να αποδείξει την πίστη του κάνοντας σκληρές θυσίες τότε εμφανίζεται όλη η αδυναμία του. Ακόμη και στην περίπτωση που ο άνθρωπος σκέφτεται να πράξει μία αδικία ή κάποιο έγκλημα, η σκέψη του και μόνο παραβιάζει την ηθική, ενώ η μόνη σκέψη που ενδεχομένως να τον σταματήσει είναι οι συνέπειες της δικαιοσύνης και της αστυνομίας, αλλά σε καμία περίπτωση η διδασκαλία κάποιου θρησκευτικού δόγματος⁹⁸.

Συγχρόνως, οι νόμοι, που αποσκοπούν στην εύρυθμη και εύτακτη λειτουργία του κράτους, συνιστούν κίνητρα για ορθή και ομαλή συμπεριφορά αποτρέποντας τις αποκλίσεις και τη διασάλευση της ισορροπίας⁹⁹. Η επίγεια βράβευση ή αναμονή μεταθανάτιας αποκατάστασης, και αντίστροφα η αποφυγή της τιμωρίας ή κάποιας ποινής συνιστούν εγωιστικά κίνητρα που δεν μπορούν να αποτιμηθούν θετικά¹⁰⁰.

---

⁹⁶Schopenhauer, A. (2007), *Τα πάθη του κόσμου* (4^η έκδ.), μτφ. Η.Π. Νικολούδης, Αθήνα: Printa, σ. 178

⁹⁷Schopenhauer, A. (2007), *ό.π.*, σ.176.

⁹⁸Schopenhauer, A. (2007), *ό.π.*, σ.179.

⁹⁹Schopenhauer, A. (2007), *ό.π.*, σ.148.

¹⁰⁰Schopenhauer, A. (1995), *On the basis of morality*, Indianapolis: Hackett Publishing Company, σ. 16.

Η ηθική θεωρία, του Σοπενχάουερ λοιπόν, προτείνει τρία κύρια ελατήρια ηθικής δράσης¹⁰¹: α) τη συμπόνια¹⁰², β) τη μοχθηρία, γ) τον εγωισμό. Η συμπόνια ορίζεται ως το κύριο κίνητρο ηθικής έκφρασης, αποτιμημένο θετικά ως αμιγώς ηθική δράση, ενώ ο εγωισμός και η μοχθηρία συνιστούν εκφυλισμένες, αρνητικά αποτιμημένες ηθικές εκφράσεις. Όλα τα πιθανά κίνητρα της ανθρώπινης δράσης πηγάζουν από τις ανωτέρω κατηγορίες. Τα εν λόγω στοιχεία βρίσκονται σε όλους ανεξαιρέτως τους ανθρώπους σε διαφορετική, όμως, έκταση και βαθμό. Είναι εξαιρετικά ενδιαφέρον πως ο Σοπενχάουερ δεν συζητεί την τέταρτη πιθανότητα της κακόβουλης πρόθεσης του ανθρώπου απέναντι στον ίδιο τον εαυτό του, και αυτό αποδίδεται σε προσωπικά αρνητικά βιώματα, και πιο συγκεκριμένα στην αυτοκτονία του πατέρα του την οποία σφόδρα αρνούσαν¹⁰³.

Ο εγωισμός ορίζεται ως η επιθυμία του προσωπικού οφέλους. Είναι ανεξάντλητος και όσο ικανοποιείται τόσο γιγαντώνεται και καταλήγει υπερτροφικός¹⁰⁴. Η κακία προσανατολίζεται στις εις βάρος των άλλων πράξεις και αγγίζει τα όρια της σκληρότητας. Η συμπόνια, που αποβλέπει στην ευδαιμονία των άλλων, λαμβάνει τις ανώτερες μορφές και τιμές της μεγαλοψυχίας και ευγένειας. Πρόκειται για συμμετοχή στον πόνο του άλλου πέρα από βλέψεις και περαιτέρω θεωρήσεις, και κάθε προσπάθεια στρέφεται στην πρόληψη ή εξάλειψη του όποιου κακού.

Η ευτυχία και ευμάρεια ενός ατόμου ωθούν στην ραθυμία και την αβελτηρία. Κατά τον Σοπενχάουερ, οι δυσχέρειες και οι αρνητικές συνθήκες παρακινούν σε δράση, ενεργοποίηση και εμπνέουν τη διάθεση αλλαγής. Κατά τον ίδιο τρόπο, η επιτυχία ή ευτυχία κάποιου δεν προκαλεί την ίδια άμεση ανταπόκριση και συμμετοχή όπως μια περίπτωση κακοτυχίας, στέρησης ή δυσμένειας. Η θετική κατάσταση στην οποία περιέρχεται κάποιος θεωρείται ικανή συνθήκη για την υποδαύλιση του μίσους και του φθόνου που ενυπάρχουν στην ανθρώπινη φύση και κατατάσσονται στη χορεία των αντι-ηθικών δυνάμεων.

---

¹⁰¹Schopenhauer, A. (1995), ό.π., σ. 29.

¹⁰²Cartwright, D. E. (1984), *Kant, Schopenhauer, and Nietzsche on the morality of pity*, University of Pennsylvania Press, σσ. 83-98.

¹⁰³Madigan, T. (2005). «Schopenhauer's Compassionate Morality», *Philosophy Now* 52, σ. 17.

¹⁰⁴Schopenhauer, A. (2007), *Τα πάθη του κόσμου* (4^η έκδ.), μτφ. Η.Π. Νικολούδης, Αθήνα: Printa, σ. 147.

Ο Σοπενχάουερ καταρρίπτει τη θέση πως η συμπόνια ξεσηκώνεται από αιφνίδια παραίσθηση που παρακινεί τον άνθρωπο να βάλει τον εαυτό του στη θέση του άλλου και να φανταστεί ότι υφίσταται τον πόνο του. Αποκαθαίρει την έννοια της συμπόνιας από το εγωιστικό κίνητρο και υποστασιοποιεί τον πόνο ως οντότητα που θλίβει τον άλλον και εξαιτίας αυτής συμπάσχει με το άλλο υποκείμενο. Δεν υφίσταται επομένως ψευδαίσθηση αλλά συνειδητά και με απόλυτο έλεγχο, με αυτεπίγνωση για το ποιος είναι ο άνθρωπος που θλίβεται για τον άλλον.

Ο Σοπενχάουερ προσυπογράφει την άποψη του Καντ ως προς τη διάκριση ανάμεσα στον εγωισμό και τα ανιδιοτελή κίνητρα. Μια πράξη δεν μπορεί να έχει ηθική αξία, να λάβει θετική τιμή στο αξιακό σύστημα, αν καθ' οιονδήποτε τρόπο πηγάζει ή ορίζεται από εγωιστική σκέψη. Υπό αυτή την έννοια, η αρχή του Καντ και η προτροπή να πράττει κανείς σαν η πράξη να ορίζεται από συλλογικό νόμο, κρίνεται ως αμιγώς εγωιστική¹⁰⁵.

Κατά τον Σοπενχάουερ καμία πράξη δεν λαμβάνει χώρα χωρίς να υπάρχουν επαρκή, ικανά κίνητρα. Τα κίνητρα συνδέονται με την δυνητικά ευδαίμονα κατάσταση ή την ενδεχόμενη αποτυχία. Καλή τύχη ή κακοτυχία σχετίζονται στενά με τη βούληση, καθώς το ένα ευνοεί και πραγματώνει τα σχέδιά της, ενώ το δεύτερο αντιτίθεται και τα υπονομεύει. Οι πράξεις που συναρτώνται με την ωφέλεια και το προσωπικό συμφέρον του δράστη, που έχουν δηλαδή ως αφετηρία και τελικό στόχο την ατομική ευδαιμονία, είναι αμιγώς εγωιστικές και αποτιμώνται αρνητικά¹⁰⁶. Αντίστοιχα, αν μια πράξη διαθέτει ηθική αξία, το κίνητρο αποκλείεται να διαθέτει άμεσα ή έμμεσα εγωιστική χροιά. Ο εγωισμός και η ηθική αξία αλληλοαποκλείονται και αλληλοαναιρούνται ως μεγέθη.

Η συμπόνια δεν φέρει στοιχεία εγωιστικά καθώς ο συμπονετικός άνθρωπος δεν αισθάνεται διαφορετικά από το πρόσωπο που υποφέρει. Υπό αυτή την έννοια

---

¹⁰⁵Magee, T. (1997), *The Philosophy of Schopenhauer*, New York: Oxford University Press, σ.401.

¹⁰⁶Schopenhauer, A. (1995), *On the Basis of Morality*, Indianapolis: Hackett Publishing Company, Ch. V.

καταργούνται τα όρια, οι διαχωριστικές γραμμές μεταξύ του εγώ και του μη εγώ¹⁰⁷, και η συμπόνια καθίσταται η μόνη γνήσια ηθική πράξη. Η συμπόνια συνιστά τη βάση της ηθικής, καθώς η ηθική συμπεριφορά ορίζεται από την αναγνώριση πως όλοι είμαστε εκδηλώσεις της βούλησης του ζην.

Στο έργο του *On the Basis of Morality* ο Σοπενχάουερ, διερευνά τη δυνατότητα να ξεπεράσουν τα άτομα τις εγωιστικές ροπές και τα μέσα προς επίτευξη αυτού του στόχου. Αναγνωρίζει πως η προσκόλληση σε θεϊκές επιταγές αντενδείκνυται καθώς οι μεγάλες θρησκείες υποδαυλίζουν δογματικές διαμάχες και ευνοούν τις συγκρουσιακές σχέσεις και τις αποσχίσεις¹⁰⁸. Η Ηθική δεν ευδοκιμεί στο πλαίσιο των όσων προσλαμβάνει η νόηση και η λογική, οι οποίες αποτελούν απλό όργανο, εκτελεστικό μέσο. Για τον Σοπενχάουερ οι ηθικές πράξεις συμπυκνώνονται στο *Neminem laede, imo omnes quantum potes, juva*.

Οι άνθρωποι αναμιγνύονται σε πράξεις οι οποίες ορίζονται από τα κίνητρα στα οποία ο καθένας παρουσιάζει ιδιαίτερη επιρρέπεια. Επομένως, δεν υφίσταται ελευθερία καθώς δεσμεύεται το άτομο στο άρμα των επιθυμιών και των ροπών προς ένα από τα ανωτέρω κίνητρα. Για τον εγωιστή άνθρωπο ο κόσμος απαρτίζει το Μη Εγώ, διακριτή οντότητα αυθύπαρκτη και σε σχέση σύγκρουσης ή αρμονίας με τον ίδιο κατά περίπτωση. Απεναντίας ο συμπονετικός συνανήκει, αναγνωρίζει τον εαυτό του ως το τμήμα του περιβάλλοντος κόσμου και κατ' επέκταση κρίνει θεμελιώδη την συνοχή και αναγνωρίζει τη ζωή ως συνεκτικό σύνολο μελών που αλληλεπιδρούν και ετεροκαθορίζονται. Υπό αυτή την έννοια η συμπόνια εύλογα χαρακτηρίζεται ως μεγάλο μυστήριο της ηθικής. Κατά την άποψη του φιλοσόφου ο μόνος τρόπος να εξηγηθεί η Ηθική εντοπίζεται στη Μεταφυσική. Σημαντικό έρεισμα στην απόπειρα του Γερμανού φιλοσόφου προσφέρουν οι παραδόσεις του Ινδουισμού και του Βουδισμού. Η αποδέσμευση από τη φιλοσοφία των ημερών του λόγω της συρρίκνωσης και του περιορισμού της θεματικής, χρεώνεται στην αυτοαναφορική λειτουργία της και την απομάκρυνση από την ανθρωποκεντρική διάσταση, κάτι που προκάλεσε μία επίσης περιοριστική εικόνα για τη σύγχρονη του φιλοσοφία και

---

¹⁰⁷Schopenhauer, A. (2007), *Ta πάθη του κόσμου* (4^η έκδ), μτφ. Η.Π. Νικολούδης, Αθήνα: Printa, σ.152.

¹⁰⁸Madigan, T. (2005), «Schopenhauer's Compassionate Morality», *Philosophy Now* 52, σ. 17.

ενέπνευσε τον διάλογο με τις παραδόσεις¹⁰⁹.

4.2. Η διαμόρφωση του χαρακτήρα του ανθρώπου σε συνάρτηση με τις κοινωνικές επαφές του.

4.2.1. Διαφορετικοί χαρακτήρες

Η διαφορετικότητα της ανθρώπινης φύσης, η ποικιλία ατομικοτήτων και ο σεβασμός σε κάθε μία από αυτές, συνιστά προϋπόθεση για αρμονική και ομαλή συνύπαρξη. Κατά τους ορισμούς του Σοπενχάουερ κάθε ατομικότητα, από την πιο καταξιωμένη ως την πιο φαύλη, χρήζει προσοχής και σεβασμού. Ο ανθρώπινος χαρακτήρας εκτιμάται ως αμετάβλητος στα εστιακά του σημεία και ως εκ τούτου κάθε απόπειρα αλλαγής αποβαίνει επίπονη και κυρίως μάταιη. Η προσπάθεια άσκησης διαμορφωτικής επίδρασης στην προσωπικότητα του πλησίον ανοίγει πεδίο μάχης και σύγκρουσης μαζί του, όπως και η επίδειξη αδιαφορίας ή η απαξίωση¹¹⁰.

Δεν δίνεται κανένα δικαίωμα, λοιπόν, στον άνθρωπο να απορρίπτει ή να απαξιώνει προσωπικότητες ακόμα και τις πιο γελοίες και φαύλες, διότι με αυτόν τον τρόπο αντιβαίνει στους ορισμούς της φύσης. Η φύση έχει ορίσει την ύπαρξη τέτοιων ανθρώπων ώστε να βρίσκονται όλα σε μία ισορροπία (συνύπαρξη καλού και κακού) και ο άνθρωπος να είναι σε θέση να αναγνωρίζει τις καλές από τις φαύλες και κατώτερες προσωπικότητες. Το γεγονός αυτό δεν σημαίνει ότι ο άνθρωπος θα πρέπει να αδρανοποιείται και να αποδέχεται και να ανέχεται καθετί αρνητικό και άσχημο που υφίσταται από τους γύρω του, όμως θα πρέπει να ασκεί την υπομονή του, ίσως πολλές φορές κρατώντας λεπτές ισορροπίες ανάμεσα στην αδικία που προκαλείται και γίνεται εις βάρος του και στην οργή που έχει μέσα του.

Έτσι, λοιπόν, η ισορροπημένη κοινωνία και η εύρυθμη λειτουργία της σχετίζονται

---

¹⁰⁹Madigan, T. (2005), ό.π., σ. 17.

¹¹⁰Schopenhauer, A. (2010), *Αφορισμοί: για την πρακτική σοφία της ζωής*, μτφ. Δημήτρης Υφαντής, Αθήνα: Ροές, σ. 249.

με την συνύπαρξη των ποικίλων και διαφορετικών στοιχείων. Η υπόθεση της ανοχής των ατομικτήτων που επενεργούν αρνητικά στο σύνολο είναι εξαιρετικά δύσκολη και απαιτεί αυτοκυριαρχία και έλεγχο, αλλά είναι επιβεβλημένη και βασικό προαπαιτούμενο για την αρμονία της φύσης.

4.2.2. Ομοιότητα πνεύματος.

Η ανθρώπινη φύση και τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της γίνονται ορατά σε όλες τις εκφάνσεις της δραστηριότητας του ανθρώπου. Οι ιδιαίτερες πτυχές της ιδιοσυγκρασίας του και της προσωπικότητάς του εκδηλώνονται στο συγχρωτισμό και τις επαφές με τον περίγυρό του εύκολα και αβίαστα, και έλκουν ή απωθούν εξίσου άμεσα. Το θυμικό καθεστώς και το πνευματικό επίπεδο, ο ηθικός χαρακτήρας, γενικότερα, συγκροτούν την προσωπικότητα του ανθρώπου και ανάλογα καθίστανται πόλος έλξης ή δυνάμεις απώθησης¹¹¹.

Στις κοινωνικές συνομιλίες διαπιστώνεται με την μεγαλύτερη δυνατή ευκολία και ευκρίνεια η συνάφεια ή η διαφοροποίηση ανάμεσα στα μέλη των ομάδων. Κατά αυτόν τον τρόπο αποκαλύπτεται άμεσα η απόκλιση και η απαρέσκεια, που φθάνει σε σημείο εκδήλωσης έντονης δυσαρέσκειας, ή η ταύτιση που οδηγεί σε συμπάθεια, σε αρμονία και σε εδραίωση φιλικής σχέσης.

Ο Σοπενχάουερ διαφοροποιεί τους ανθρώπινους χαρακτήρες ως προς τον τρόπο και την ευκολία απόκτησης των φιλικών σχέσεων. Διαπιστώνεται ως εκ τούτου πως οι άνθρωποι που κυμαίνονται στο μέσο όρο αναφορικά με την κοινωνική καλλιέργεια, τον ψυχικό πλούτο και το γνωστικό επίπεδο, παρουσιάζουν ροπή στην εύκολη και άκριτη συναναστροφή, δεν ασκούν έλεγχο και εύκολα έλκονται από τον περίγυρο πιστώνοντάς τον με προτερήματα και ποικιλία αρετών. Απεναντίας για όσους διαθέτουν χαρίσματα και σπάνια πνευματική εξάρτυση ισχύει διαφορετική συνθήκη, καθώς προτιμούν να λειτουργούν ως μονήρεις. Η αναγνώριση από την πλευρά τους στοιχείων θετικών ή της ίδιας ποιότητας με τη δική τους σε κάποιον άλλον συνοδεύεται με έκφραση αμιγούς, ειλικρινούς και ανόθευτης χαράς.

---

¹¹¹Schopenhauer, A. (2010), *Αφορισμοί: για την πρακτική σοφία της ζωής*, μτφ. Δημήτρης Υφαντής, Αθήνα: Ροές, σσ. 249-50.

4.2.3. Η παιδεία ως βοηθός στις ανθρώπινες συναναστροφές.

Η δυσαρμονία που πλήττει τις, κατά βάση, αρμονικές σχέσεις και διασαλεύει την εύρυθμη τάξη οφείλεται στις διακυμάνσεις των ψυχικών διαθέσεων καθώς η συμπεριφορά είναι άμεσα εξαρτημένη με το ψυχικό *status* και συνιστά εκδήλωσή του. Προκειμένου να αποφεύγονται εντάσεις και διαφωνίες προσωρινές απαιτείται «ύψιστη παιδεία»¹¹² ώστε να ξεπεραστεί ομαλά το πρόσκομμα και να λειτουργήσει κανείς στις εκάστοτε συνθήκες ανεπηρέαστος και νηφάλιος.

Οι ελάχιστα προικισμένοι πνευματικά και με ελλιπές υπόβαθρο άνθρωποι αδυνατούν να αναγνωρίσουν τις ποιότητες των ανωτέρων τους και εμμένουν στα ελαττώματα που αφορούν στον χαρακτήρα ή την ιδιοσυγκρασία¹¹³, θεωρώντας τα ως προσδιοριστικά της προσωπικότητας. Υπό αυτό το πρίσμα γίνεται αντιληπτό, κατά την φιλοσοφική θεώρηση του Σοπενχάουερ, πως ο ίδιος ο εαυτός συνιστά και το όριο· ο άλλος και οι όποιες ποιότητές του γίνονται αντιληπτές και κατανοητές στο μέτρο και την έκταση που επιτρέπει η ευφυΐα του προσλαμβάνοντος υποκειμένου που διενεργεί και την αξιολόγηση¹¹⁴.

Υπό αυτή την έννοια η πτώση είναι αδιαμφισβήτητη σε περίπτωση συναναστροφής, έστω και υποτυπώδους, με κάποιον που υπολείπεται πνευματικά καθώς οι ιδιαιτερότητες και τα προσόντα του πρώτου αυτόματα εξαλείφονται και εξομοιώνεται με τον συνομιλητή προσχωρώντας μοιραία στη χορεία του. Συνιστάται, ως εκ τούτου, η αποφυγή συγχρωτισμού με όσους δεν ανταποκρίνονται στους όρους που επιθυμεί κανείς.

4.2.4. Οριοθέτηση συναισθημάτων.

Η υπερβολή στην έκφραση θετικών συναισθημάτων φέρει τα αντίθετα αποτελέσματα από τα επιδιωκόμενα. Η υποχώρηση, η στοργή και το όριο ανοχής

---

¹¹²Schopenhauer, A. (2010), ό.π., σ.251.

¹¹³Schopenhauer, A. (2010), *Αφορισμοί: για την πρακτική σοφία της ζωής*, μτφ. Δημήτρης Υφαντής, Αθήνα: Ροές, σ. 251.

¹¹⁴Schopenhauer, A. (2010), ό.π., σ. 252.

όταν ξεπερνούν συγκεκριμένα μέτρα αποτρέπουν την εδραίωση φιλικών σχέσεων και συνιστούν εκμετάλλευση και κατάχρηση. Η παροχή και η γενναιοδωρία, αν και με θετικό πρόσημο οριζόμενες, δεν αποτελούν αναγκαία συνθήκη για τη διατήρηση υγιών δεσμών. Απεναντίας, η «στέρηση», όσο οξύμωρο και να ακούγεται, διατηρεί το συναίσθημα υγιές και την έκφρασή του ακέραια.

Η υπερβολική δοτικότητα ή η προσκόλληση σε κάποιον τρέφει την οίησή του και γιγαντώνει αναπόφευκτα το εγώ του διαμορφώνοντας πλαστές και στρεβλές εικόνες εξάρτησης¹¹⁵. Εκείνοι που ανήκουν στην κατηγορία των ποταπών ανθρώπων εύκολα καταχρώνται την οικειότητα του άλλου και παρουσιάζουν συμπεριφορές που απαιτούν την υποχώρηση και την ανοχή από πλευράς του εχέφρονος ανθρώπου. Η συνομιλία και εν γένει η συναναστροφή με τύπους αυτής της χορείας βλάπτει και συνιστάται η αποφυγή τους. Ομοίως, σύμφωνα με την αξιολόγηση του Σοπενχάουερ, η δέσμευση σε κάποιον, ακόμα και αν αυτός είναι εγνωσμένης σπουδαιότητας, είναι ορθό να αποκρύπτεται καθώς κάθε επίγνωση είναι καταστροφική της φιλίας.

4.2.5. Η θυματοποίηση των ενάρετων ανθρώπων.

Παρατηρείται πως οι άνθρωποι που είναι προικισμένοι με ξεχωριστά χαρίσματα και ιδιαίτερες ικανότητες θυματοποιούνται ευκολότερα σε σχέση με όσους διαθέτουν χαμηλό ποιόν. Εν προκειμένω το Εγώ διαδραματίζει κατεξοχήν σπουδαίο ρόλο καθώς αποτελεί το κριτήριο αξιολόγησης, τον γνώμονα σχεδιασμού και απόκρισης στις διαμορφωμένες καταστάσεις. Η ποταπότητα, η πονηρία και τα χαμηλά ένστικτα αποδεικνύονται καλύτερος οδηγός, υπό την έννοια ότι προφυλάσσουν όσους ενεργούν στο πλαίσιό τους και αποτρέπουν τη θυματοποίησή τους. Η δύναμη των αρνητικών χαρακτηριστικών διακρίνεται για τη σφοδρότητα και την επικράτησή τους σε σημείο που το άτομο με ανώτερο ηθικό και διανοητικό ποιόν να αδυνατεί να αποκτήσει «επαρκή αντίληψη της ποταπότητας και αθλιότητας [...] και να εξακολουθεί να διαπράττει, προς ζημίαν του, σφάλματα υπολογισμού»¹¹⁶.

---

¹¹⁵Schopenhauer, A. (2010), ό.π., σ. 256.

¹¹⁶Schopenhauer, A. (2010), *Αφορισμοί: για την πρακτική σοφία της ζωής*, μτφ. Δημήτρης Υφαντής, Αθήνα: Ροές, σ. 258.

Η αποτυχία ορθής αξιολόγησης δεν οφείλεται μόνον στην έλλειψη πείρας, αλλά κυρίως στις άπειρες δυνατότητες προσποίησης και την ποικιλία υποκριτικών προσωπείων. Η απατηλότητα των εικόνων και οι στρεβλές εντυπώσεις που μπορούν να προκληθούν εμποδίζουν τη διαυγή σκέψη. Ακόμα και οι ηθικά ανώτεροι άνθρωποι επί μακρόν παρασύρονται από την απατηλή εικόνα που παρουσιάζουν οι ευπροσάρμοστοι στις συνθήκες υποκριτές. Η συμβουλή του Σοπενχάουερ, σχετικά με την αποφυγή παρόμοιας πλάνης, συμπυκνώνεται στην αποφυγή των ευνοϊκών κρίσεων και την πριμοδότηση της φιλοποψίας. Ο άνθρωπος υποκινούμενος από την εσωτερική δύναμη της βούλησής του πράττει κατά τα ίδια συμφέροντα. Ως εκ τούτου, είναι επισφαλής η εξαγωγή συμπερασμάτων και η στήριξη στις θεωρητικές διαβεβαιώσεις για το ποιόν κάποιου προτού δοκιμαστεί στην πράξη και σε συγκεκριμένες συνθήκες¹¹⁷.

4.3. Η ανθρώπινη φύση: Ελευθερία και παρορμήσεις.

Η έμφυτη προδιάθεση και οι εγγενείς τάσεις κυριαρχούν και επιβάλλονται σε σχέση με τα επίκτητα χαρακτηριστικά, που εύκολα αναδεικνύουν το ξένο, το αλλότριο στοιχείο της ουσίας τους και καταλήγουν να προδίδουν την τεχνητή τους φύση. Η επενέργεια του λόγου, ωστόσο, και η εξοικείωση με αρχές και πρακτικές που διευκολύνουν την καθημερινότητα και εγγυώνται τη σταθερότητα των σχέσεων, ενθαρρύνεται και ως ένα σημείο κρίνεται επιβεβλημένη. Η απόλυτη ελευθερία που εκχωρείται στις εσωτερικές κλίσεις και προδιαθέσεις μόνο υπονομευτικά μπορεί να λειτουργήσει ως προς τον φορέα τους στο πλαίσιο της κοινωνικής ζωής και των συναναστροφών του. Παρά ταύτα διατηρεί πάντα τον χαρακτήρα «ενός εξαναγκασμού»¹¹⁸.

Η φύση εξακολουθεί να διατηρεί το πλεονέκτημα της κυριαρχικής επιβολής και να προβάλλει αντιστάσεις σε ό,τι επιβάλλεται έξωθεν. Η φύση υπό αυτή την έννοια καθίσταται καθόλα τέλεια, και κάθε τεχνητό στοιχείο υπολείπεται, ενώ συγχρόνως καθίσταται εμφανώς υποδεέστερο. Η βασική προειδοποίηση του Σοπενχάουερ

---

¹¹⁷Schopenhauer, A. (2010), *ό.π.*, σ. 261.

¹¹⁸Schopenhauer, A. (2010), *Αφορισμοί: για την πρακτική σοφία της ζωής*, μτφ. Δημήτρης Υφαντής, Αθήνα: Ροές, σ. 263.

συμπυκνώνεται στην αποφυγή κάθε προσποιητής ή επιτηδευμένης μορφής και συμπεριφοράς. Η απατηλότητα και το κίβδηλο στοιχείο της εικόνας αφ' ενός αποδεικνύονται πολύ εύκολα, αφ' ετέρου οδηγούν αυτόν που τα φέρει σε αυτοϋπονόμευση. Πίσω από κάθε επιτήδευση λανθάνει η υποκρισία και σε δεύτερο επίπεδο η υπόρρητη, η υπαινικτική δήλωση της έλλειψης αυτοπεποίθησης¹¹⁹.

Σε δεύτερο επίπεδο ανάγνωσης η αυτοπροβολή και η μεγαλαυχία αποδεικνύουν το αντίθετο από το επιδιωκόμενο αποτέλεσμα καθώς αντί για την οποιαδήποτε αρετή ή το οποιοδήποτε προτέρημα προδίδουν την στέρηση, το έλλειμμα και την επικίνδυνη κενότητα. Η αυτεπίγνωση και η αυτοσυνειδησία εμποδίζουν από παρόμοιες αυτοπροβολές καθιστώντας τες αδιανόητες και ανούσιες. Ο άνθρωπος δεν έχει ανάγκη να αυτοπροβάλλεται ούτε να αυτοπροσδιορίζεται, γιατί ο χαρακτήρας και η συμπεριφορά του διαφαίνονται ξεκάθαρα. Η συγκάλυψη επιτρέπεται, κατά τον Σοπενχάουερ, μόνον στην περίπτωση της απόκρυψης αρνητικών στοιχείων ώστε να αποβεί πιο άνετος ο συγχρωτισμός και η αλληλεπίδραση.

4.4. Οι μορφές των ανθρώπινων σχέσεων.

Το είδος των σχέσεων που διαμορφώνουν τα μέλη μιας κοινότητας εδράζεται στην ευγένεια ή την αχρειότητα, την φαύλη πλευρά του ανθρώπινου χαρακτήρα. Υπό αυτό το πρίσμα, οι ανθρώπινες σχέσεις διακρίνονται σε ιδεατές και πραγματικές – υλικές¹²⁰, με τις δεύτερες να αποτελούν και την πλειονότητα των περιπτώσεων. Οι άνθρωποι που διαθέτουν υψηλό διανοητικό και ηθικό ποιόν, ψυχική ευγένεια και καλλιέργεια προσλαμβάνουν μέσα από τα διηθητικά φίλτρα των δικών τους αρετών τα διαδραματιζόμενα στον περίγυρο και, κρίνοντας εξ ιδίων, αποδίδουν την ύψιστη αξία στις σχέσεις που στηρίζονται στην ομοιότητα και κοινότητα χαρακτηριστικών.

Οι ευγενικές φύσεις κρίνουν πως η σταθερότητα των σχέσεων εναπόκειται στην ομοιότητα μιας ευρείας κλίμακας χαρακτηριστικών που ορίζουν τη συμπεριφορά και την πορεία της ζωής. Ως εκ τούτου οι εκλεκτικές συγγένειες, οι συνάφειες ως προς τις

---

¹¹⁹Schopenhauer, A. (2010), ό.π., σσ. 264-5.

¹²⁰Schopenhauer, A. (2010), *Αφορισμοί: για την πρακτική σοφία της ζωής*, μτφ. Δημήτρης Υφαντής, Αθήνα: Ροές, σ. 265.

επιλογές, το επίπεδο πνευματικών ικανοτήτων, η νοοτροπία και οι κώδικες που προτιμώνται θεωρούνται θεμέλιο υγιών και ακλόνητων σχέσεων. Η καθημερινή, ωστόσο, εμπειρία αποδεικνύει πως οι σχέσεις που πριμοδοτούνται και ευνοούνται είναι εκείνες που στηρίζονται στην ύλη και υπόσχονται, συνακόλουθα, υλική ευπραγία και ευημερία.

Ο Σοπενχάουερ διαπιστώνει πως στο πεδίο της διαμορφωμένης κοινωνικής πραγματικότητας ακμάζει το εν λόγω είδος σχέσεων και η αιτία εντοπίζεται στη στέρηση και στην έννοια της ανάγκης. Η κάλυψη των αναγκών και η αντιμετώπιση της ένδειας ωθεί στην ανάπτυξη πραγματικών και όχι ιδεατών σχέσεων, συναναστροφών που αξιολογούνται με κύριο κριτήριο την ύλη και το όφελος.

Συνεπώς η αξιολόγηση του κάθε ανθρώπου πραγματοποιείται στη βάση των καθιερωμένων συμβάσεων, της κοινωνικής και επαγγελματικής κατάρτισης, των τίτλων και της θέσης που κατέχει, δίχως να λαμβάνεται υπόψη η ατομικότητα, το είναι καθ' εαυτόν, αλλά το είναι ως προϊόν που υπέστη επεξεργασίες κοινωνικές και ανάλογο περίβλημα¹²¹. Η αποσιώπηση της αληθινής ταυτότητας αποτελεί τη συνηθέστερη διαδικασία και μόνον σε περίπτωση που διαγνωσθεί συμφέρον αξιολογείται και προβάλλεται ως εξέχουσα.

Οι άνθρωποι που διαθέτουν ιδιαίτερες ικανότητες και διάγουν το βίο τους στη βάση των όσων είναι καθ' εαυτόν αποστρέφονται τον πραγματικό – υλικό τύπο σχέσεων και απομακρύνονται από επαφές και κύκλους που ρυθμίζονται από τις ανωτέρω συμβάσεις· η ποιότητά τους βρίσκεται σε συγκρουσιακή σχέση με τα μετρήσιμα μεγέθη, τους καθιερωμένους τύπους και τη συμβατικά ρυθμισμένη συμπεριφορά.

4.5. Η Φιλία

Οι εκδηλώσεις και οι συμπεριφορές που φέρουν επίχρισμα φιλικό και συνιστούν απομιμήσεις της γνήσιας φιλικής αντιμετώπισης, ευρίσκονται σε ποικιλία και

---

¹²¹Schopenhauer, A. (2010), *Αφορισμοί: για την πρακτική σοφία της ζωής*, μτφ. Δημήτρης Υφαντής, Αθήνα: Ροές, σ.266.

πολυμορφία, συχνά προκαλούν σύγχυση, αλλά διακρίνονται, προϊόντος του χρόνου, από την αληθινή και πηγαία έκφραση του συναισθήματος.

Η βάση της αληθινής φιλίας εντοπίζεται στην ένταση και την έκταση της ταύτισης με τον «άλλον». Αναγκαία συνθήκη καθίσταται η ανιδιοτέλεια και το απόλυτα ειλικρινές ενδιαφέρον, η προσήλωση στις ανάγκες και η αφοσίωση. Τα εν λόγω προαπαιτούμενα ωστόσο προσκρούουν στην ανθρώπινη φύση. Τα συστατικά της φιλικής σχέσης εισέρχονται σε σχέση ευθέως ανταγωνισμού με την εγωιστική πλευρά του ανθρώπου και τα κίνητρα που συναρτώνται με την ιδιοτέλεια και το προσωπικό συμφέρον. Το «εγώ» αποτελεί το ουσιαστικότερο πρόσκομμα στην εκδήλωση πηγαίου ενδιαφέροντος και στην αυτοθυσία, στην αναγνώριση της υπεροχής του άλλου, στη συνδρομή στη δυσχέρεια και στην έκφραση αμέριστης ικανοποίησης στην περίπτωση της επιτυχίας και ευτυχίας του φίλου.

Ο Σοπενχάουερ αμφισβητεί, ακολούθως, την ύπαρξη και εκδήλωση αμιγών φιλικών σχέσεων, αλλά διαπιστώνει την σποραδική εμφάνιση του μεγαλείου τους σε επίπεδο και σε συνθήκες που δεν συνδέονται με εκείνο της καθημερινότητας. Οι εν λόγω σχέσεις διαθέτουν ποιότητα που τις διαφοροποιεί από εκείνες της καθημερινής τύρβης και του συγχρωτισμού σε χαμηλά, ευτελή συμφραζόμενα¹²².

Η κατά πρόσωπον ανακοίνωση μιας συμφοράς συνιστά, κατά τον Σοπενχάουερ, τον ασφαλέστερο τρόπο για να διαπιστωθεί η αλήθεια και το βάθος των αισθημάτων του φίλου. Η αμεσότητα της ανταπόκρισής του και η έκφρασή του αποτελούν αδιάψευστα τεκμήρια της ικανοποίησης που νιώθει κανείς, ακόμα και ο στενός φίλος, στο άκουσμα μιας ατυχίας. Η αιτία εντοπίζεται στην εγωιστική φύση που επιθυμεί την υπεροχή και αναζητεί επιβεβαίωση και ανωτερότητα βρίσκοντας την αφορμή ακόμα και στο πλαίσιο των δεινών του πλησίον.

Ως προς τη διατήρηση των φιλικών σχέσεων διαπιστώνεται πως η απουσία, κυρίως λόγω απόστασης, προκαλεί την κυριότερη φθορά και επιφέρει το τέλος. Οι άνθρωποι προσλαμβάνουν και αντιλαμβάνονται κυρίως δια των αισθήσεων, σύμφωνα

---

¹²²Schopenhauer, A. (2010), *Αφορισμοί: για την πρακτική σοφία της ζωής*, μτφ. Δημήτρης Υφαντής, Αθήνα: Ροές, σ. 267.

με τον Σοπενχάουερ. Κατ' αυτόν τον τρόπο οτιδήποτε δεν εμφανίζεται στο οπτικό πεδίο είναι σαν να μην υπάρχει και, συνακόλουθα, η εστίαση δεν υφίσταται και η έγνοια, η φροντίδα και η αφοσίωση παύουν να υπάρχουν.

4.6. Ανελευθερία: η υποδούλωση του ανθρώπου στις αλλότριες γνώμες.

Η έμφαση που αποδίδει κανείς στην αλλότρια γνώμη και ο κόπος που καταβάλλει προκειμένου να διαμορφώσει μία εικόνα και έναν τρόπο ύπαρξης συμβατό με τα αισθητικά κριτήρια των άλλων, συνιστά κατά τον Σοπενχάουερ «καθολική ανοησία» που χειραγωγεί τον άνθρωπο και ευτελίζει την ποιότητα της ζωής του, ενώ συχνά φθάνει στα όρια της μανίας, της εμμονικής επιδίωξης. Η εν λόγω τάση αποτελεί πηγή ψυχοφθόρων καταστάσεων και φθαρτικών συναισθημάτων καθώς εύκολα θίγεται η υπερηφάνεια, κλονίζεται η πίστη και δυσχεραίνεται το έργο της φιλοδοξίας. Η πηγή της δυστυχίας και της αναξιοπρέπειας βρίσκεται στην μεγαλομανία και την τάση αυτοπροβολής. Η υποδούλωση ευδοκμεί εκεί που ακμάζουν η ματαιοδοξία και οι υπέρμετρες αξιώσεις.

Καρπός τέτοιου τύπου εμμονών είναι η οδυνηρή συνθήκη ανελευθερίας, στην οποία αναγκάζεται το άτομο να ζει και να υπάρχει, και τα συμπαρομαρτούμενά της με κυριότερο τη συρρίκνωση της ατομικότητας και την απαξίωση των όσων διαδραματίζονται στο συνειδέναι¹²³. Η απελευθέρωση από τα δεσμά της ματαιότητας κομίζει μεγάλα οφέλη και πρωτίστως εξασφαλίζει ψυχική αταραξία και αυτάρκεια και ικανοποίηση με τα καθ' εαυτόν που συνιστά τη βάση του ευδαίμονος βίου.

Η συμβουλή του Σοπενχάουερ ως προς τη διατήρηση της αξιοπρεπούς στάσης και της αρτιότητας, της συμπαγούς σύστασης της προσωπικότητας του ανθρώπου συμπυκνώνεται στην αποφυγή της σφοδρότητας και των αντιδράσεων που φλογίζονται από το πάθος¹²⁴. Η εκφορά μιας κρίσεως, η διατύπωση της γνώμης,

---

¹²³Schopenhauer, A. (2010), *Αφορισμοί: για την πρακτική σοφία της ζωής*, μτφ. Δημήτρης Υφαντής, Αθήνα: Ροές, σσ. 118-120.

¹²⁴Schopenhauer, A. (2010), *ό.π.*, σ. 274.

προκειμένου να διεκδικούν το κύρος της έλλογης διεργασίας, προτείνεται να παρουσιάζονται με τη λιγότερη δυνατή συναισθηματική φόρτιση.

Η αποφυγή του πάθους και η επένδυση των λόγων με ψυχρότητα αποδίδει αυτόματα στο λόγο το κύρος της γνώσης και της ψύχραιμα και λογικά επεξεργασμένης πληροφορίας. Απεναντίας, η κρίση που συνοδεύεται από συναισθηματική έξαρση και εντάσεις, αξιολογείται ως εκπορευόμενη από τη βούληση. Έτσι, καθώς η τελευταία συνιστά τη βαθύτερη ουσία της ανθρώπινης ύπαρξης αποτελεί και την κινητήριο δύναμη των ανθρώπινων δραστηριοτήτων, ενώ η γνώση αναγνωρίζεται ως επιπρόσθετη και δευτερεύουσα λειτουργία. Ως εκ τούτου, μια άποψη εκφερόμενη υπό το κράτος της έντασης και της συναισθηματικής διέγερσης απαξιώνεται ως λειτουργία της βούλησης παρά αναγνωρίζεται ως επενέργεια του λόγου και της γνώσης στην επικράτεια της βούλησης¹²⁵.

4.7. Ο Φθόνος

Ο φθόνος αξιολογείται ως ηθικά μεμπτό συναίσθημα και κυρίως ως πηγή δυστυχίας. Η ζηλόφθονη αντιμετώπιση των άλλων συνιστά για τον άνθρωπο παράγοντα περιοριστικό της ελευθερίας και της ευτυχίας του, που πηγάζει από την αυτάρκεια και τη ικανοποίηση με τα καθ' εαυτόν. Απαιτείται, κατά τον Σοπενχάουερ, η άμεση αντιμετώπιση και εξουδετέρωση αυτού του δαιμονικού συναισθήματος¹²⁶ προκειμένου να απελευθερωθεί το άτομο και να στηριχθεί στα καθ' εαυτόν, τα μόνιμα ειδικά εφόδιά του. Ως συναίσθημα κρίνεται εξαιρετικά επιζήμιο κυρίως λόγω της μακροβιότητας και του εύκολου υποδαυλισμού του. Οι συνέπειες είναι αμιγώς αρνητικές και επικίνδυνες καθώς εγκλωβίζουν το βλέμμα αποκλειστικά στον άλλον, συρρικνώνουν τις δημιουργικές δυνάμεις του ατόμου και, συνακόλουθα, περιορίζουν την αυτοδυναμία του· η διαρκής αγωνία και θλίψη για την ευημερία του άλλου επιφέρουν μόνον προσωπική «καθίζηση» και συναισθηματικό μαρασμό.

---

¹²⁵Schopenhauer, A. (2010), ό.π., σ. 274.

¹²⁶Schopenhauer, A. (2010), *Αφορισμοί: για την πρακτική σοφία της ζωής*, μτφ. Δημήτρης Υφαντής, Αθήνα: Ροές, σ. 269.

Οι τρόποι αντιμετώπισης του ψυχοφθόρου και επιβλαβούς, εν γένει, συναισθήματος προέρχονται από την ίδια πηγή με τον φθόνο. Η παραμυθία και η ανακούφιση που νιώθει κανείς όταν συγχρωτίζεται με όσους περιέπεσαν στην ίδια ή σε μεγαλύτερη δυσμένεια της τύχης δεν εκπορεύεται από ανθρωπιστικά κίνητρα ούτε συνιστά ηθική συμπεριφορά. Πρόκειται για μια μορφή παρηγοριάς και αποφόρτισης που οικοδομείται στην δυσπραγία του άλλου και ως τέτοια συνδέεται με εγωιστικά κίνητρα.

Η ανθρώπινη φύση όταν αντιληφθεί την παρουσία του διαφορετικού, εν προκειμένω ανώτερου, νιώθει να απειλείται η κυριότερη πηγή απόλαυσης. Η πνευματική ανωτερότητα κάποιου, που διαφοροποιεί οντολογικά τον άνθρωπο από τα άλλα έμψυχα όντα, συνιστά λόγο υπερηφάνειας και αυτοπεποίθησης, ώστε αν προκληθεί ως προς αυτό το προσόν, κεντρίζει εκδηλώσεις φθονερές. Κατά τον Σοπενχάουερ, όταν κάποιος προκληθεί στο πνευματικό πεδίο επιδιώκει άμεσα να αποκαταστήσει την εικόνα και αναζητεί μέσω της προσβολής να αναδειχθεί. Υπό αυτή την έννοια οι όροι μεταστρέφονται και αντί ο αγώνας να αφορά στο πεδίο της ευφυΐας, διολισθαίνει σε εκείνο της βούλησης¹²⁷, καθώς υποκινεί εκδικητικές τάσεις, εγωιστική αυτοπροβολή και φθόνο.

Απεναντίας η πνευματική κατωτερότητα, καθώς δεν υποκινεί ανταγωνισμό καθίσταται πόλος έλξης. Η συναναστροφή με υπολειπόμενους πνευματικά ανθρώπους γιγαντώνει το όποιο προσόν διαθέτει κανείς και τον μετατρέπει σε κέντρο ενδιαφέροντος. Υπό αυτό το πρίσμα θεώρησης προβαίνει κανείς στη διαπίστωση πως η κατωτερότητα σε όλα τα επίπεδα (κάλλος, πνευματικότητα, διανοητικό ποιόν) αποτελεί ικανή συνθήκη για τον προσεταιρισμό όσων βρίσκονται χαμηλότερα στην κλίμακα αξιολόγησης.

Η ίδια συνθήκη ισχύει και ως προς την εμπιστοσύνη. Σύμφωνα με τον Σοπενχάουερ, οι ανθρώπινες σχέσεις εμπιστοσύνης δεν σχετίζονται με αγαθά κίνητρα αλλά συναρτώνται με εγωιστικές κλίσεις του ατόμου. Η ραθυμία, ο εγωκεντρισμός

---

¹²⁷Schopenhauer, A. (2010), ό.π., σ. 261.

και η ματαιοδοξία¹²⁸ συνιστούν τις βασικότερες αιτίες που ωθούν κάποιον να εμπιστευθεί ό,τι κρίνει αναγκαίο. Ακόμα και σε αυτή την περίπτωση και σε αυτόν τον τύπο δεσμού διακρίνεται έντονα, υπερέχει, η ανάγκη για αυτοπροβολή και εξασφάλιση μιας ιδέας ανωτερότητας σε σχέση με το άλλο μέλος της σχέσης.

Η ανάδειξη ενός προσωπικού προτερήματος, η διάθεση να τεθεί το εγώ στο κέντρο της συζήτησης, και η φυγοπονία, ως σύνολο αποτελούν τα βασικά κίνητρα της εδραίωσης σχέσεων εχεμύθειας. Ο Σοπενχάουερ δεν διακρίνει θετικό πρόσημο ή κάτι αγαθό και ηγαίο σε αυτόν τον τύπο δεσμών, καθώς υπερισχύει η ανάγκη με ποικίλες αποχρώσεις. Στην αντίθετη κατεύθυνση, και προς επίρρωση της προηγούμενης διαπίστωσης, εντοπίζει την έκφραση της δυσπιστίας ως γνήσια και αληθινή αναγνώριση της έλλειψης εντιμότητας και ως απόδειξη των σαθρών θεμελίων των υποτιθέμενων σχέσεων εμπιστοσύνης.

4.8. Η αυτογνωσία ως συστατικό στοιχείο στη ζωή του ανθρώπου.

Η καταλυτική δύναμη που ασκεί η βούληση και ο συνακόλουθος υπερσκελισμός της γνώσης και της αντιληπτικής δύναμης αποδεικνύεται με σαφήνεια σε όλες τις εκφάνσεις της ανθρώπινης δραστηριότητας¹²⁹. Το υποκειμενικό στοιχείο υπερτερεί, τόσο στις κρίσεις όσο και τις αξιολογήσεις, στον τρόπο που φιλτράρονται και προσλαμβάνονται τα γεγονότα ώστε καθετί εύκολα προσλαμβάνει προσωπική διάσταση και συρρικνώνεται στα όρια του εγώ.

Παρατηρείται συνεπώς η τάση, σύμφωνα με τις εμπειρικές μετρήσεις του Σοπενχάουερ, ακόμα και αν κάποιος γνωρίζει πως συνδέεται ελάχιστα και μακρινά με κάποιο γεγονός, στο άκουσμά του να εμπλέκει τον εαυτό του και να γιγαντώνει τις διαστάσεις των λόγων συσκοτίζοντας τις συνθήκες επικοινωνίας και εξάγοντας αβάσιμα συμπεράσματα. Υπό αυτό το πρίσμα αντιλαμβάνεται κανείς τον λόγο για τον

---

¹²⁸Schopenhauer, A. (2010), *Αφορισμοί: για την πρακτική σοφία της ζωής*, μτφ. Δημήτρης Υφαντής, Αθήνα: Ροές, σσ. 270-1.

¹²⁹Schopenhauer, A. (2010), *Αφορισμοί: για την πρακτική σοφία της ζωής*, μτφ. Δημήτρης Υφαντής, Αθήνα: Ροές, σ. 255.

οποίο οι άνθρωποι ρέπουν στις κολακείες, κεντρίζονται από κάτι αρνητικό, ξεσπάει με ευκολία η οργή τους και προσχωρούν άνετα σε ομάδες.

Σε αυτό το σημείο θα πρέπει να σημειωθεί ότι ο Σοπενχάουερ μελέτησε διεξοδικά την έννοια *esse*¹³⁰, η οποία αναφέρεται στο είναι του ανθρώπου, στο τι δηλαδή είναι κανείς, και την διέκρινε από την έννοια *operari*¹³¹, που αναφέρεται στον χαρακτήρα του ατόμου, δηλαδή στο τι πράττει κανείς. Το *esse* λειτουργεί ενθαρρυντικά προς την ελευθερία, έχει να κάνει με την ελεύθερη επιλογή των πράξεων του ανθρώπου και είναι αυτό που απασχολεί την ανθρώπινη ηθική ευθύνη, σε αντίθεση με το *operari*, που έχει ανασταλτικό χαρακτήρα προς την ελευθερία. Επιπλέον, το *esse* είναι αυτό που δίνει μία συγκεκριμένη ροή στις δράσεις του ανθρώπου και αυτές δεν μπορούν να πάρουν άλλη μορφή, γιατί ο άνθρωπος είναι αυτός που επιλέγει και είναι και πράττει με έναν συγκεκριμένο τρόπο, σε διαφορετική περίπτωση θα ήταν ένας άλλος άνθρωπος. Για αυτό, λοιπόν, είναι δύσκολο να αναγνωρίσει κανείς και να κατανοήσει το *esse*, γιατί είναι δύσκολο να έρθει αντιμέτωπος, σύμφωνα με τον Σοπενχάουερ, με την συνείδησή του, αφού μέσω αυτής γνωρίζει τον εαυτό του και τον τρόπο συμπεριφοράς του¹³².

Συνακόλουθα, όταν ο άνθρωπος έχει συνείδηση του είναι του, γνωρίζει το *esse* του, το ποιος πραγματικά είναι δηλαδή, δεν επηρεάζεται από τις γνώμες που σχηματίζουν για αυτόν τρίτα πρόσωπα. Οι επιρρεπείς στα σχόλια, στις λοιδορίες ή αντίθετα στις θετικές κριτικές χαρακτηρίζονται ως πλανημένοι στο Σοπενχάουερ. Απεναντίας, οι ελάχιστοι που δεν υποκύπτουν στη ορμή των αποδοκιμασιών ή των θορυβωδών επικροτήσεων, είναι εχέφρονες και σπάνιες περιπτώσεις που ξεπερνούν κατά πολύ τον συνήθη μέσο όρο. Η υπομονή και η σιωπή τους σε περιόδους κρίσεων και αρνητικού κλίματος συνιστά την πανάκεια για την άδικη μεταχείριση και την απόγνωση ως απόρροιά της.

---

¹³⁰ Schopenhauer, A. (1995), *On the basis of morality*, Indianapolis: Hachett Publishing Company, σ. 112.

¹³¹ Schopenhauer, A. (1995), ό.π., σ.112.

¹³² Schopenhauer, A. (1995), ό.π., σ.113.

4.9. Η αγάπη ως εγωιστική εκδήλωση των συναισθημάτων του ανθρώπου και η εκτίμηση ως αποδοχή της ετερότητας του άλλου.

Η εκτίμηση και η αγάπη βρίσκονται σε συγκρουσιακή σχέση κατά τον Σοπενχάουερ, θεωρώντας τη δεύτερη πολύ πιο εύκολο να κερδηθεί σε σχέση με την πρώτη. Η αγάπη στηρίζεται στην ιδιοτέλεια και αυξάνεται ανάλογα με τον βαθμό και το μέτρο καταπίεσης των φιλοδοξιών ή των απαιτήσεων του ατόμου που αγαπά κανείς. Υπό αυτή την έννοια συνάγεται το συμπέρασμα πως η βούληση και οι κινήσεις της, όσο δεν καταπιέζονται ή δεν κινδυνεύουν να περιοριστούν αλλά κερδίζουν έδαφος, αποτελούν βασική προϋπόθεση για έκφραση αγάπης απέναντι στο σύνολο που συνεπικουρεί και συνδράμει στην εκδήλωση και ικανοποίησή της.

Η εκτίμηση, απεναντίας, ακόμα και αν κερδηθεί, δύσκολα αποκαλύπτεται και εκφράζεται καθώς λειτουργεί ο εγωισμός και τα συναφή κίνητρα με δύναμη ανάσχεσης. Η εκτίμηση που αισθάνεται ο άνθρωπος για κάποιο άλλο πρόσωπο συναρτάται άμεσα με την αξία του δεύτερου και τη προσωπική του συγκρότηση, τα χαρίσματα και την εν γένει προσωπικότητά του. Αυτή και μόνο η συνθήκη αρκεί για να αποτρέψει την εκδήλωσή της (της εκτίμησης) καθώς παρεισφρέουν τα προσκόμματα που θέτει ο εγωισμός, η αίσθηση υπεροχής και κυριαρχίας που επιθυμεί ο άνθρωπος¹³³.

Η διατήρηση της ισορροπίας στην έκφραση συναισθημάτων και του μέτρου στην εκδήλωση απαρέσκειας ή ευαρέσκειας κρίνεται απαραίτητη για την αρμονική διαβίωση και συμπτκνώνει, σύμφωνα με τον Σοπενχάουερ, ως συμβουλή, το «ήμισυ όλης της πρακτικής σοφίας»¹³⁴. Υπό αυτή την έννοια η υπερβολή, προς τη μία ή την άλλη κατεύθυνση, καθίσταται υπονομευτική και επικίνδυνη. Η αυτοκυριαρχία και η εγκράτεια αξιολογούνται ως μείζονα προσόντα και ως αρετές για τον άνθρωπο. Το μίσος και η εχθρότητα, η αγάπη και η προσκόλληση δεν συνιστούν αρωγούς στην

---

¹³³ Schopenhauer, A. (2010), *Αφορισμοί: για την πρακτική σοφία της ζωής*, μτφ. Δημήτρης Υφαντής, Αθήνα: Ροές, σ. 254.

¹³⁴ Schopenhauer, A. (2010), *ό.π.*, σ. 277.

προσπάθεια εξασφάλισης της ψυχικής γαλήνης.

Η αποκάθαρση, ο εξαγνισμός δηλαδή της ψυχής από έντονα συναισθήματα, και η πορεία στη βάση της παρατήρησης και της αξιολόγησης απομακρύνουν τον κίνδυνο διολίσθησης στην επικράτεια της βούλησης. Η απορρόφηση από το συναίσθημα λειτουργεί παραμορφωτικά και στρεβλώνει τα δεδομένα. Απεναντίας, η ρύθμιση της συμπεριφοράς στη βάση των συμπερασμάτων που αποκομίσθηκαν και της προγενέστερης εμπειρίας που αποκτήθηκε από συγκρωτισμό αποτελεί την πιο ανώδυνη μέθοδο. Σε αυτή την περίπτωση, η γνώση πως ο ανθρώπινος χαρακτήρας παραμένει ως έχει, ανόθευτος και αμετάβλητος, αποτελεί τον ασφαλέστερο οδηγό στη διαμόρφωση και συνέχιση των σχέσεων χωρίς επιζήμιες συνέπειες και απογοητευτικές εμπειρίες.

4.10. Ψυχολογικές προσεγγίσεις.

Η επιθυμία σαρκικών επαφών, σεξουαλικής δράσης εντυπωσίασε τον Σοπενχάουερ ως προς τον καταλυτικό ρόλο και την ουσιαστική επίδραση που ασκεί στον ανθρώπινο ψυχισμό. Η βούληση του ζην, ως δύναμη που δρα και εξουσιάζει το εσωτερικό της ανθρώπινης ύπαρξης, επικρατεί ενάντια στη λογική εγκαθιστώντας καθεστώς αυθύπαρκτο και ανεπηρέαστο από κρίσεις λογικές, έλλογες διεργασίες και *status* συλλογικής συνείδησης¹³⁵. Η εγγενής αυτή ώθηση προς την επιβίωση και την αναπαραγωγή, η ροπή προς την διαιώνιση και διατήρηση της συνέχειας, της ακολουθίας του είδους, κατευθύνει κυριαρχικά όλα τα ανθρώπινα όντα. Ο έρωτας νοείται ως δύναμη αστείρευτη και αθέατη που αλλάζει δραματικά και ριζικά τη μορφή και την κίνηση του κόσμου¹³⁶. Επιδρά τόσο στην ενέργειά του όσο και στην ποικιλία της φόρμας του.

Ο σκοπός κάθε ερωτικής επαφής δεν εντοπίζεται στην διάθεση για απόλαυση, σεξουαλική απελευθέρωση, εκδήλωση συναισθήματος, διάθεση εγγύτητας και οικειότητας. Απεναντίας, σε κάθε συνουσία διαπιστώνεται πως ό,τι διακυβεύεται δεν

---

¹³⁵ Schopenhauer, A. (2007), *Τα πάθη του κόσμου* (4^η εκδ.), μτφ. Η.Π. Νικολοΐδης, Αθήνα: Printa, σ.49.

¹³⁶ Schopenhauer, A. (2007), *ό.π.*, σ. 51.

είναι τίποτα άλλο παρά η αναπαραγωγή του είδους που συναιρείται με εγωκεντρικές επιθυμίες και ένστικτα. Για τον Σοπενχάουερ ο έρωτας είναι η πλέον αναπόφευκτη και κατανοητή από το σύνολο των επιθυμιών και εμμονών που δεσμεύουν και τυραννικά ορίζουν τον άνθρωπο περιορίζοντας δραστικά την αυτενέργεια και την ελευθερία του.

Η θέληση για ζωή, ως εξωτερική δύναμη που επιβάλλεται, οδηγεί στην διαίρεση του εαυτού σε συνειδητό και ασυνείδητο. Η ασυνείδητη υπόσταση κυριαρχείται από τη θέληση για ζωή και η συνείδηση υποτάσσεται χωρίς να γνωρίζει τα σχέδια της πρώτης. Ουσιαστικά διαμορφώνεται μια σχέση κυριαρχίας και επιβολής· η συνείδηση θεραπεύει τις επιθυμίες του ασυνειδήτου, υποτάσσεται στην κυριαρχική επιβολή του, φέρει εις πέρας τα σχέδια που στοχεύουν στη διαίωση και τη συνέχιση της ύπαρξης.

Η νόηση αδυνατεί να συλλάβει τις αποφάσεις και τις επιδιώξεις της θέλησης, αλλά περιορίζεται απλώς σε επικουρικό, εκτελεστικό ρόλο, δεν αποτελεί αυτόνομη, αυτοδύναμη οντότητα, αλλά ετεροκαθορίζεται. Η νόηση, σε μεγάλη έκταση, παραμένει αποκλεισμένη από τις αποφάσεις της θέλησης, θεραπεύει τους στόχους, συνιστά το μέσον επίτευξής τους.

4.11. Πολιτική

Η πολιτική σκέψη του Σοπενχάουερ συγκροτείται στη βάση του ηθικού συστήματος που αναπτύσσεται στο έργο *On the basis of morality*. Σε περιστασιακές αναφορές στην Πολιτική περιγράφει τον εαυτό του ως υπέρμαχο ενός φιλελεύθερου κυβερνητικού συστήματος. Ουσιώδης, θεμελιακή επιταγή ήταν το κράτος να επιτρέπει την αυτενέργεια του ατόμου, να εξαλείφει τα προσκόμματα και να ευνοεί την ελεύθερη δράση στην επίτευξη της προσωπικής λύτρωσης. Από πλευράς πολιτειακού συστήματος ρέπει προς την μοναρχική εξουσία παρά προς το δημοκρατικό σύστημα διακυβέρνησης. Συμμεριζόταν την άποψη του Τ. Χομπς ως προς την αναγκαιότητα της ύπαρξης κράτους, θεσμών και δομών, και της ενεργοποίησης μηχανισμών κρατικής βίας ως μέσου καταστολής των αρνητικών,

καταστροφικών τάσεων που ενυπάρχουν στο ανθρώπινο είδος¹³⁷.

Για τον Χομπς, ο άνθρωπος μπορεί να βρίσκεται στην φυσική του κατάσταση, όπως του επιβάλλει η φύση, αλλά και στην έλλογη κατάστασή του, αφού διαθέτει λόγο και μέσω αυτού μπορεί να αναπτύξει τους διάφορους τομείς της ζωής του, όπως την επιστήμη ή την κοινωνική ζωή. Ο άνθρωπος, όταν βρίσκεται στην φυσική του κατάσταση λειτουργεί όπως τα ζώα, όπου το ένα προσπαθεί να κυριαρχήσει στο άλλο ή να επιβληθεί και στην χειρότερη των περιπτώσεων να το σκοτώσει. Έτσι, ορμώμενος από τα πάθη και τις επιθυμίες του προσπαθεί να κυριαρχήσει στα πάντα. Βρίσκεται σε έναν διηνεκή πόλεμο¹³⁸, όπου κυρίαρχη είναι η κατάσταση του πολέμου, ο πόλεμος των πάντων εναντίον πάντων¹³⁹.

Η κυριαρχία μπορεί να γίνει με δύο τρόπους, είτε με την βία, που προέρχεται από τον ανταγωνισμό των ανθρώπων μεταξύ τους, είτε με την κολακεία ή τον δόλο, έτσι ώστε ο άνθρωπος να έχει με το μέρος του περισσότερους ανθρώπους και με αυτόν τον τρόπο η απειλή που διατρέχει από αυτούς να περιορίζεται στο ελάχιστο. Συγχρόνως, επιζητεί την αναγνώριση της αξίας του από τους άλλους, ενώ από όσους τον απαξιώνουν, από αυτούς ιδιαίτερα προσπαθεί να αποσπάσει μεγαλύτερη αναγνώριση. Ενδιαφέρεται για την δόξα¹⁴⁰, με την έννοια τόσο της φήμης – της υστεροφημίας που θα αποκτήσει ο ίδιος, όσο και για την γνώμη που θα σχηματίσουν οι άλλοι για αυτόν.

Ο Χομπς αναφέρεται στην κατάσταση πολέμου μέσα στην οποία οι άνθρωποι, λόγω της κατάστασής τους, είναι εγκλωβισμένοι. Παραλληλίζει, μάλιστα, αυτήν την κατάσταση με την φύση της κακοκαιρίας, υποστηρίζοντας ότι όπως μία νεροποντή

---

¹³⁷ Schopenhauer, A. (2007), *Τα πάθη του κόσμου* (4^η εκδ.), μτφ. Η.Π. Νικολούδης, Αθήνα: Printa, σ. 184.

¹³⁸ Μπενιέ, Ζαν – Μισέλ. (2001), *Ιστορία της νεωτερικής και σύγχρονης φιλοσοφίας* (2^η εκδ.), μτφ. Κωστής Παπαγιώργης, Αθήνα: Καστανιώτης, σ. 69.

¹³⁹ Χομπς, Τ. (2006), *Λεβιάθαν*, εισαγ. Αιμίλιος Μεταξόπουλος, μτφ. Γρηγόρης Πασχαλίδης, Αιμίλιος Μεταξόπουλος, Αθήνα: Γνώση, σ.195.

¹⁴⁰ Χομπς, Τ. (2006), *ό.π.*, σ.195.

δεν μπορεί να χαρακτηριστεί ως κακοκαιρία αν αυτό το φαινόμενο δεν συνεχιστεί και για τις επόμενες ημέρες, έτσι και η φύση του πολέμου δεν συνίσταται σε μία μόνο μάχη ή σύγκρουση, αλλά υφίσταται όταν υπάρχει σε ακολουθία χρόνου η τάση – προδιάθεση για σύγκρουση και αναμέτρηση.

Ο κάθε άνθρωπος έχει ένα φυσικό δικαίωμα¹⁴¹ που του υπαγορεύει να ζει ελεύθερα, όπως ορίζει η φύση, χωρίς περιορισμούς, και να συντηρεί αυτή την ελευθερία¹⁴² με την δύναμη που διαθέτει. Έτσι, όμως, ο καθένας εναντιώνεται στον άλλον υπακούοντας στον Λόγο που έχει μέσα του και του υπαγορεύει να προστατεύει την ζωή του. Το ένστικτο της προσωπικής συντήρησης ή διαφορετικά το ένστικτο της αυτοσυντήρησης είναι η βασική και θεμελιώδης αρχή που ρυθμίζει την ζωή των ανθρώπων¹⁴³. Όταν, λοιπόν, ο άνθρωπος βρίσκεται σε μία τέτοια κατάσταση, δεν μπορεί να αναπτύξει κανέναν πολιτισμό, ούτε επιστήμες ούτε τέχνες, αφού προϋπόθεση για αυτά είναι η περίοδος ειρήνης και ευημερίας. Αντίθετα, ο άνθρωπος έχει εστιάσει την προσοχή του αλλού, στη κυριαρχία και στον πόλεμο, ενώ ό,τι έχει καταφέρει μέχρι τότε καταστρέφεται μεμιάς.

Στην κατάσταση πολέμου, η ζωή του ανθρώπου μοιάζει να είναι μοναχική. Ο άνθρωπος δεν συναισθάνεται τον συνάνθρωπό του, νιώθει μόνος, φτωχός και απογυμνωμένος. Στον πόλεμο δεν υπάρχει σωστό και λάθος, δίκαιο και άδικο, δικό σου και δικό μου. Ο καθένας αρπάζει ό,τι βρει μπροστά του και το διατηρεί για όσο διάστημα μπορεί. Η ζωή είναι βίαιη και κάθε βιαιότητα «νομιμοποιείται». Ο άνθρωπος αντιλαμβάνεται την συντομία της ζωής του και την ύπαρξη του θανάτου γύρω του. Μόνο μέσω των παθών και του Λόγου μπορεί να ανατρέψει όλα αυτά. Το πάθος του για ζωή και ο φόβος του θανάτου μπορούν να τον οδηγήσουν στην επιλογή της ειρήνης, ενώ ο ορθός Λόγος που διαθέτει μπορεί να θέσει τους όρους για ειρηνική συμβίωση. Τέλος, εκχωρεί με ένα είδος σύμβασης το σύνολο των φυσικών δικαιωμάτων του στο κράτος, ώστε αυτά να μην παραβιάζονται, με αποτέλεσμα να

---

¹⁴¹T. Hobbes, J. Locke, J.J. Rousseau, I. Kant, G.W.F. Hegel. (2005), *Θεωρίες της πολιτικής και του κράτους*, μτφ. Αγγελίδης Μανόλης – Θανάσης Γκιούρας, Αθήνα: Σαββάλας, σ. 87.

¹⁴²T. Hobbes, J. Locke, J.J. Rousseau, I. Kant, G.W.F. Hegel. (2005), *ό.π.*, σ. 87.

¹⁴³Πελεgrίνης, Ν.Θ. (2012), *Οι πέντε εποχές της Φιλοσοφίας (7^η εκδ)*, Αθήνα: Παπασωτηρίου, σ. 53.

θεσπίζονται νόμοι και κανόνες για την προστασία του ανθρώπου ως μέλος μίας κοινωνίας, ενώ έχει εμπιστοσύνη στο κράτος που είναι υπεύθυνο για την διασφάλιση της ιδιοκτησίας του (καταπίστευμα).

Ο Σοπενχάουερ ελάχιστα στοχάστηκε πάνω σε πολιτικά ζητήματα και συχνά αναφέρεται με έναν τύπο υπερηφάνειας και τιμής¹⁴⁴ στην ελάχιστο σημασία που απέδωσε σε πολιτικά ζητήματα και σε σύγχρονες ακανθώδεις πολιτικές υποθέσεις. Σε διενέξεις ανάμεσα στη Γαλλία και τη Γερμανία προτίμησε μια ουδέτερη στάση, μάλλον απόστασης, καθιστώντας πρόδηλη την διάθεση απεμπλοκής και προτιμώντας το στοχασμό και τη θέαση «όχι των εποχών αλλά των αιωνιοτήτων».

Η αμφισβήτηση της κυκλικής και εξελικτικής πορείας της Ιστορίας αποτελεί βασική θέση των πολιτικών θεωρήσεών του. Η σημασία των συμπερασμάτων που μπορεί να βγάλει κανείς ακολουθώντας τα ιστορικά γεγονότα ελέγχεται ως προς το εύρος, την αλήθεια και την αποτελεσματικότητα, την ποιότητα.

Η έννοια της ελευθερίας και της δημιουργικής έκφρασης απλώνεται και στη θεώρηση των φυλών και οδηγεί σε σχηματικές αναγωγές. Η λευκή φυλή, χωρίς ρατσιστικές και φοβικές προεκτάσεις ή περιοριστικές και στρογγυλεμένες αναγνώσεις της θέσης του, πριμοδοτείται με ελευθερία στην έκφραση, τη δημιουργική ανησυχία και την πρωτότυπη επεξεργασία του όποιου υλικού. Παρατηρεί πως στους σκουρόχρωμους λαούς η πιο ανοιχτόχρωμη φυλή ή κάστα διαφέρει ως προς την παραγωγικότητα, τη δημιουργικότητα και την επινοητικότητα σε σχέση με τους υπόλοιπους. Όλη αυτή τη διαδικασία την πιστώνει στο γεγονός πως η αναγκαιότητα ευνοεί την ευρηματικότητα, καθώς όλες εκείνες οι φυλές που μετανάστευαν προς το Βορρά και σταδιακά προχωρούσαν σε επιμειξίες με τους λευκούς, αναγκάζονταν να αναπτύξουν όλες τις πνευματικές τους δυνάμεις και να διοχετεύσουν την ενέργειά τους, να εφεύρουν και να τελειοποιήσουν μορφές Τέχνης ενεργοποιούμενοι από τη συγκρουσιακή σχέση με την ανάγκη, τη θέληση και την ανέχεια και τις δυσχέρειες που προέκυπταν από τις κλιματικές συνθήκες. Σε γενικότερο ωστόσο πλαίσιο ήταν εξαιρετικά αντίθετος προς τη διαφορετική μεταχείριση των ανθρώπων με κριτήρια τη

---

¹⁴⁴ Schopenhauer, A. (2010), *Αφορισμοί: για την πρακτική σοφία της ζωής*, μτφ. Δημήτρης Υφαντής, Αθήνα: Ροές, σ. 169.

φυλή ή τη διαφορετική θρησκευτική και ιδεολογική ταυτότητα, όντας εχθρός της υποτέλειας, σε κάθε μορφή και έκφρασή της, και ένθερμος υποστηρικτής των κινημάτων κατάργησής της.

Επιλεγόμενα

Συγκεφαλαιώνοντας, η βούληση παρουσιάζεται από τον Γερμανό φιλόσοφο ως η αιτία για τη δυστυχία του ανθρώπου, καθώς αυτή προκαλεί και αναγκάζει τον άνθρωπο να βρίσκεται διαρκώς μέσα σε ένα κύκλο επιθυμιών, που συνεχώς εκπληρώνονται και συνεχώς γεννιούνται. Ο άνθρωπος ανησυχεί και αγωνιά για την εκπλήρωση αυτών των επιθυμιών, γιατί πιστεύει ότι μόνο με αυτόν τον τρόπο θα νιώσει πλήρης και θα προσεγγίσει και θα φτάσει στην πολυπόθητη ευτυχία. Ο μόνος, όμως, τρόπος για να απαλλαγεί από αυτή την αγωνία είναι να αξιοποιήσει τις γνώσεις του και να στραφεί προς τον έσω – εαυτό του. Μόνο μέσα από την αναγνώριση της συνείδησής του, του *esse*, του εαυτού του, θα μπορέσει να αισθανθεί ικανοποίηση και να βρει την ευτυχία του.

Η αναγνώρισή του και η «καλή» σχηματισθείσα γνώμη από τρίτους, από τους άλλους δηλαδή γύρω του, δεν θα πρέπει να τον αφορά, σύμφωνα με τον Σοπενχάουερ, γιατί έτσι οδηγείται σε μία κατάσταση ανίας, θλίψης, ματαιοδοξίας και παύει να δρα και να πράττει ελεύθερα. Μόνο όταν κατανοήσει ότι η ελευθερία του βρίσκεται εντός του, στην ίδια του την ύπαρξη, θα αισθανθεί ολοκληρωμένος ως οντότητα, αδιαφορώντας για τις γνώμες που έχουν σχηματίσει οι άλλοι για αυτόν. Για τον Σοπενχάουερ ο άνθρωπος μπορεί να αισθανθεί ελεύθερος ακόμα κι όταν καταπιαστεί με τις τέχνες. Για αυτόν οι τέχνες, και πιο συγκεκριμένα η μουσική, ως τέχνη, ωθεί τον άνθρωπο -για λίγο χρονικό διάστημα βέβαια, όσο διαρκεί η ενασχόλησή του με αυτήν- να αντικρίζει κατάματα την αλήθεια και την ελευθερία των πραγμάτων, να ξεχνά την παρουσία του και να παύει να επιθυμεί την απόκτηση ολοένα και περισσότερων αγαθών. Η βούληση τότε παύει να υπάρχει και κυριαρχεί η ελευθερία, ο ψυχισμός του τότε ηρεμεί και επανέρχεται σε μία συναισθηματική ισορροπία.

Ακόμη, η κοινωνικότητα ή η ένταξή του σε μία ομάδα μόνο απογοήτευση, μόχθο και συρρίκνωση της προσωπικότητάς του μπορεί να του υποσχεθεί και αυτό διότι κάθε φορά θα πρέπει να προσαρμόζεται στους κανόνες και τις ανάγκες της ομάδας, κάνοντας πολλές φορές εκπτώσεις στις αξίες και τα ιδανικά του και περιορίζοντας

δραματικά την ελευθερία του. Μόνο μέσα στη μοναξιά του και την κατά μόνας δράση του ο άνθρωπος μπορεί να αυτοκαθορισθεί και να αισθανθεί αυτάρκης.

Περνώντας τα χρόνια, ο άνθρωπος ωριμάζει και αντιμετωπίζει τα γεγονότα με μεγαλύτερη σοφία και καθαρή σκέψη, αντικρίζοντας την ουσία τους μακριά από φιλοδοξίες και κενότητες. Καταπιάνεται με έργα διαφορετικά από τα συνήθη, γεγονός που τον κάνει να ξεχωρίζει από τη μάζα. Βέβαια στην περάτωση των έργων του θα πρέπει να λαμβάνεται υπόψη και ο ρυθμιστικός παράγοντας της τύχης, γιατί τα γεγονότα μπορεί να μεταβληθούν από τη μία στιγμή στην άλλη, για αυτό και τα μακροπρόθεσμα σχέδια που κάνει ο άνθρωπος, κρίνονται από τον Σοπενχάουερ ως άσκοπα και το μόνο που θα πρέπει να ενδιαφέρει τον άνθρωπο είναι το παρόν, να ζει και να απολαμβάνει τις παρούσες στιγμές, γιατί μόνο το παρόν ως χρόνος είναι αληθές.

Επιπλέον, οι πράξεις του ανθρώπου χαρακτηρίζονται ως ηθικά άξιες μόνο όταν πράττονται με κριτήριο τη συμπόνια, αυτή που θα πρέπει να αισθάνεται ο άνθρωπος για την ύπαρξη του συνανθρώπου του και για τα δεινά που υφίσταται στη ζωή του, και σε καμία περίπτωση με βάση τα κηρύγματα της Εκκλησίας και των εκπροσώπων της. Μακριά από κάθε είδος εγωισμού και μοχθηρίας, η συμπόνια είναι αυτή που επιδεικνύει την ευγένεια και τη μεγαλοψυχία που έχει μέσα του ο άνθρωπος και μόνο όταν αυτή γίνεται αίσθημα στον άνθρωπο από την ελεύθερη βούλησή του και όχι από εγωιστικές σκέψεις του τύπου: «να αισθανθώ συμπόνια για τον διπλανό μου μη μου τύχει και σε μένα κάτι το αντίστοιχο», φτάνει στην κορύφωσή του. Ο άνθρωπος θα πρέπει να σέβεται, όντας μέσα στην κοινωνία, τις διαφορετικές ανθρώπινες φύσεις και υπάρξεις, καθώς με αυτόν τον τρόπο σέβεται την ίδια την φύση και τα δημιουργήματά της και βοηθά την κοινωνία στην εύρυθμη λειτουργία της.

Σε αυτό το σημείο θα πρέπει να σημειωθεί ότι η παιδεία που έχει ο άνθρωπος και με την οποία έχει γαλουχηθεί και διαμορφώσει τον χαρακτήρα του, διαδραματίζει σημαντικό ρόλο τόσο στη σχέση του με την κοινωνία, ώστε να σέβεται και να μην υποτιμά κάθε διαφορετική οντότητα από αυτόν, όσο και σε σχέση με τον εαυτό του, ώστε να μην κλονίζεται το είναι του, το *esse* του, όταν έρχεται σε επαφή με κατώτερους πνευματικά ανθρώπους, αλλά και να μπορεί να ξεχωρίζει τις φαύλες από τις ηθικές προσωπικότητες και να μην θυματοποιείται.

Όλα τα παραπάνω, λοιπόν, δείχνουν, την σχέση του ανθρώπου με τις δύο έννοιες, τόσο με την έννοια της ελευθερίας όσο και με την έννοια της βούλησης, αλλά και το πώς ο άνθρωπος, κατά τον Σοπενχάουερ, θα πρέπει να πράττει και να συμπεριφέρεται ώστε να απολαμβάνει την ελευθερία του.

Βιβλιογραφία

A. Πρωτογενής Βιβλιογραφία

Stanford Encyclopedia of Philosophy (2011), *Arthur Schopenhauer*. Ανακτήθηκε στις 23/8/2015 από <http://plato.stanford.edu/entries/schopenhauer/>

Barbara Hannan, *Schopenhauer on Freedom of the Will*. Ανακτήθηκε στις 12/9/2015 από <http://www.ucl.ac.uk/~uctytho/dfwHannanSchop.html>

Schopenhauer, A. (1975). *Ο κόσμος σαν βούληση και σαν παράσταση*, μτφ. Αχιλλέας Α. Βαγενάς, Αθήνα: Αναγνωστίδη.

Schopenhauer, A. (1995). *On the basis of morality*, Indianapolis: Hackett Publishing Company.

Schopenhauer, A. (1996). *Επιλογή από το έργο του*, μτφ. Ν. Σκουτερόπουλος - Κλ. Μπέτσεν, Αθήνα: Στιγμή.

Schopenhauer, A. (1999). *Prize essay on the freedom of the will*, Cambridge: Cambridge University Press.

Schopenhauer, A. (2000). *Parerga and Paralipomena*, Oxford: Clarendon Press.

Schopenhauer, A. (2007). *Τα πάθη του κόσμου* (4^η έκδ.), μτφ. Η. Π. Νικολούδης, Αθήνα: Printa.

Schopenhauer, A. (2010). *Αφορισμοί: για την πρακτική σοφία της ζωής* (*aphorismen zur leben sweisheit*), μτφ. Δημήτρης Υφαντής, Αθήνα: Ροές.

Schopenhauer, A. (2012). *Ο άνθρωπος και το πεπρωμένο*, μτφ. Ξενοφών Αλμυρός, Αθήνα: Κάκτος.

Schopenhauer, A. (2013). *Εγχειρίδιο πρακτικής σοφίας: συμβουλές για μια ευτυχισμένη ζωή*, μτφ. Δημήτρης Υφαντής, Αθήνα: Ροές.

Schopenhauer, A. (2015). *Για τη δυστυχία του κόσμου* (7^η έκδ.), μτφ. Μυρτώ Καλοφώλια, Αθήνα: Πατάκη.

B. Δευτερογενής Βιβλιογραφία

Cartwright, D. E. (1984). *Kant, Schopenhauer, and Nietzsche on the morality of pity*, University of Pennsylvania Press.

Fox, M. (1980). *Schopenhauer: His Philosophical Achievement*, Brighton: Harvester Press.

Kenny, Antony. (2005). *Ιστορία της Δυτικής Φιλοσοφίας*, μτφ. Δέσποινα Ρισσάκη, Αθήνα: Νεφέλη.

Madigan, T. (2005). "Schopenhauer's Compassionate Morality", *Philosophy Now*, 52.

Magee, T. (1997). *The Philosophy of Schopenhauer*, New York: Oxford University Press.

Μπενιέ Ζαν – Μισέλ, (2001). *Ιστορία της νεωτερικής και σύγχρονης φιλοσοφίας* (2^η εκδ.), μτφ. Κωστής Παπαγιώργης, Αθήνα: Καστανιώτης.

Raymund, W. (1976). *Arthur Schopenhauers Philosophie der Musik*, Regensburg: G. Bosse.

T. Hobbes, J. Locke, J.J. Rousseau, I. Kant, G.W.F. Hegel. (2005). *Θεωρίες της πολιτικής και του κράτους*, μτφ. Αγγελίδης Μανόλης – Θανάσης Γκιούρας, Αθήνα: Σαββάλας.

Παναγοπούλου – Κουτνατζή Φερενίκη, *Σκέψεις αναφορικά με το δικαίωμα διακοπής της ανθρώπινης ζωής*, ΕφημΔΔ-1/2010, σσ.122-125.

Πελεgrίνης, Ν. Θεοδόσιος. (2012). *Οι πέντε εποχές της Φιλοσοφίας* (7^η εκδ.), Αθήνα: Παπασωτηρίου.

Χαιρόπουλος, Π.Γ. (2005). *Μουσική και ζωή: έρευνα στη φιλοσοφία της μουσικής του Πλάτωνα, του Σοπενχάουερ και του Νίτσε*, (διδ. διατριβή), Θεσσαλονίκη.

Χομπς, Τόμας. (2006). *Λεβιάθαν*, εισαγ. Αιμίλιος Μεταξόπουλος, μτφ. Γρηγόρης Πασχαλίδης, Αιμίλιος Μεταξόπουλος, Αθήνα: Γνώση.

Τσέτσος, Μ. (2004). *Βούληση και Ήχος. Η Μεταφυσική της Μουσικής στη Φιλοσοφία του Σοπενχάουερ*, Αθήνα: Βιβλιοπωλείον της Εστίας.

Yalom, I. D. (2008). *Στον κήπο του Επίκουρου*, μτφ. Ευαγγελία Ανδριτσάνου – Γιάννης Ζέρβας, Αθήνα: Άγρα.

Μπόντζου Κ. (2000, 9 Δεκεμβρίου), *Αυτοκτονία: τα μύχια μιας απόδρασης*, Ελευθεροτυπία. Ανακτήθηκε στις 30/1/2016 από <http://users.sch.gr/evaggelidis61/afieroma/AF90.pdf>